

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Budapest, Ferenc krt. 14.

Levelezési cím: **1450 Budapest, Pf. 77.**

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672, 413-6673**

Szerkesztőségi mobil: **(70) 388-7034**

Központi e-mail cím és előfizetés:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

www.facebook.com/magyarnaplo

Kiadja az Írott Szó Alapítvány

(1092 Bp., Ferenc krt. 14.)

és a Magyar Napló Kiadó Kft.

(1062 Bp., Bajza utca 18.)

Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt.

(1097 Bp., Táblás u. 32.)

Előfizetésben terjeszti

a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága

(1080 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,

a kézbesítőknél, e-mailen (hirlap@posta.hu),

faxon (303-3440)

Egy évre 7500 Ft, fél évre 3900 Ft.

További információ: 06-80-444-444

Nyomda: Pannónia Nyomda Kft.

(1139 Bp., Frangepán u. 16.)

**A folyóirat megrendelhető
szerkesztőségünkben is:**

• személyesen:

1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5.

• levélben: **1450 Budapest, Pf.: 77.**

• telefonon: **06-1-413-6672**

• e-mailen: **info@magyarnaplo.hu**

A fürdőszoba fogságában

Az idei, a XXIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál a rendezők szerint felülmúlta elődeit. A jó hír nyilván a résztvevők (a kiállítók és a látogatók) számára utal. Reménykedjünk, hogy ez a siker hamarosan a könyvforgalom mennyiségére is hatni fog.

Ami a minőséget illeti, nehéz eligazodni a sok száz mutatós kiadvány között. Ami engem illet, elsősorban a Magyar Napló standján szimatoltam. Belelapoztam két antológiába, a 29 szerzőt felsorakoztató *Az év novelláiba*, és az Orpheusz Kiadó másfél kilós *Metszetek* című kötetébe. Lesz mit olvasnom, ha az ajándékokat, közöttük is fesztiváljaink „szelíd, öreg bölényétől”, Szigeti Lajostól kapott csinos verseskötetet is ideszámítom.

Pénteken sokan a Nobel-díjas Kertész Imre temetéséről jöttek át Budára. És ha már sorolni kezdtem, hogy kik nem lehetnek jelen, Körösi Zoli, a nemrég elhunyt fiatal pályatárs jut eszembe. Őt új könyve, a posztumusz *Ítéletidő* képviseli.

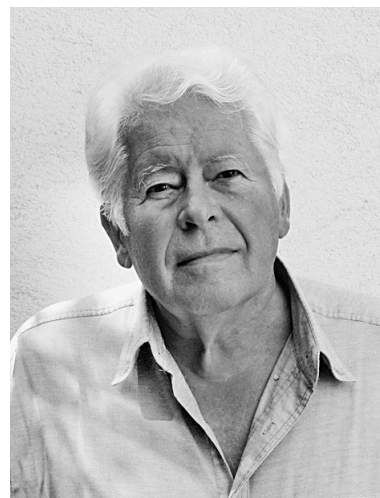
Szombaton egy rokonszenves fiatalember a *Szerecsenségem történetét*, ezt az immár harmincéves, első hazai kötetemet írhatja alá. Nem tudom megállni, beleírom az 1988-as példányszámot is. Ifjú olvasóm úgy hiszi tévesen: egy nullával több kerekedett a tollam alatt.

Sikeres író az idén is avat a Fesztivál. Száraz Miklós György bemutatóján állva, a fal mellett szoronganak a kíváncsiak. Az *Apám darabok*-ban a jelek szerint az év egyik könyvsikere.

Vasárnap reggel aztán – stílusosan – egy bájos meséskönyv felolvasásán száritgatom az ingemet. Dés Mihály hősnői, Anca és Pancsa ugyanis egy fürdőszoba fogságában csücsülnek, ahonnan a bajszos Béla bácsi, sőt, a nagyfenekű Nusi néni is hiába próbálják őket kiszabadítani.

Így ért számomra véget a XXIII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál. A díszvendégek: Jostein Gaarder és Szlovákia képviselői remélhetően jól aludtak, és nem kapta el őket a vasárnap reggeli ítéletidő.

Ferdinandy György

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, *Horváth Antal*,
Kalász Márton, *Kő Pál*, *Nemes Attila*,
Salamon Konrád, *Szakály Sándor*, *Vasy Géza*

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: olahjanos@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Munkatársak:

Berta Zsolt
(Magyar Napló Könyvesbolt,
Budapest, VIII. ker. József krt. 70.,
Józsefvárosi Galéria)
Mobil: (70) 421-9580
magyarnaplo@magyarnaplo.hu

Bíró Gergely
(olvasószerkesztő, próza)
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Bornemissza Ádám (tördelőszerkesztő)

Cech Vilmosné (gazdasági ügyintéző)

Mórocz Gábor (Könyvszemle, tanulmány)
E-mail: moroczgabor@magyarnaplo.hu

Nemes Attila (Nyitott Műhely, marketing)
E-mail: nemesattila@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 421-7962

Parragi Zoltán (ügyintéző)
E-mail: parragizoltan@magyarnaplo.hu

Réger Ádám (szerkesztő)
E-mail: regeradam@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Szentmártoni Anikó
(szerkesztőségi titkár, terjesztés, előfizetés)
E-mail: szentmartonia@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7030

Zsiga Kristóf (könyvkiadás)
E-mail: zsigakristof@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Zsille Gábor (vers)
E-mail: vers@magyarnaplo.hu

Borító: **Oláh Máttyás László**

*

A címlapon: **Ircsik Vilmos**
(Fotó: **Bakos Zoltán**)

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válaszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Ferdinandy György: *A fürdőszoba fogságában* 1

SZEMHATÁR

Lezsák Sándor: <i>A morgósi temetőben</i>	3
<i>Mielőtt elmegyek</i>	4
Czakó Gábor: <i>Nyelveken szólás</i>	5
<i>Három reccsenés</i>	6
Szegedi Kovács György: <i>Mona Lisa-anyám; Bárcsak</i>	8
Rosonczy Ildikó: <i>A sikerek titka</i> <i>Rendhagyó könyvismertetés Görgei halálának 100. évfordulója kapcsán</i> ...	9
Pintér Lajos: <i>tóth menyhért-énekek</i>	12
Kovács István: <i>Jan Aleksander Fredro emlékirata</i>	15
Oláh András: <i>útlevél a múltba; mi lett</i>	24
Csikós Attila: <i>Graffiti lámpafényben</i>	25
Csontos János: <i>Amit érdemes csinálni, azt érdemes jól csinálni</i> <i>Beszélgetés Kődöböcz Gábor irodalomtörténésszel</i>	27
Filip Tamás: „ <i>Mindig befelé tartok, az elemi egyszerűség felé</i> ” <i>Beszélgetés Papp-Für Jánossal</i>	29
Kisfaludy András: <i>Olasz Ferenc-kiállítás a Vigadóban</i>	31
Fodor Ákos: <i>Versek a hagyatékból</i>	33
Czilli Aranka: <i>Helyzetjelentés a légyapírról; félúton; felismerés</i>	34
S. Király Béla: <i>Eszter-lánc</i>	35
Boda Magdolna: <i>(a szavak összeterelemek); még egyet; azért</i>	40
Kabdebó Tamás: <i>Emlékek Dudiról, azaz Koestler Artúrról</i>	41
Ircsik Vilmos: <i>Mennybemenetel</i>	43

NYITOTT MŰHELY

Zsille Gábor: *Megkülönböztetni az izletest a hitványtól*
Beszélgetés Ircsik Vilmos íróval, műfordítóval 49 |

KÖNYVSZEMLE

Ircsik Vilmos: <i>Költő a mindennapi szerepek maszkjában</i> <i>Mezey Katalin: Ajánlott énekek. Összegyűjtött és új versek, 1960–2015</i>	61
Varró Annamária: <i>Széttöredezett életek</i> <i>Csender Levente: Egyszer majd el kell mondani</i>	63
Kemény Krisztián: <i>Az „Északi Kolosszus” markában</i> <i>Rosonczy Ildikó: Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért</i>	64
Tóth Gábor: <i>Budapest „tündérvirtje” írásban és képekben</i> <i>Gilányi Magdolna: A Margitsziget 19. századi képeken</i>	66
Tóth Gábor: <i>Szellem és életmű – megalkuvások nélkül</i> <i>Szirtes Gábor: „Dráma hőséneke jöttem a világra.”</i> <i>– Rajnai László pályarajza</i>	67

SZERZŐINK 68

Számunkat Olasz Ferenc fotográfus munkáival illusztráltuk.

LEZSÁK SÁNDOR

A morgósi temetőben

*Nagyapám sírján ülök
a nyíregyházi
morgósi temetőben.*

*Amott egy bukszusbokor
boldogan terpeszkedik.
Itt kinőhette magát,
nem nyesik hajtásait.*

*Nagyapám sírján ülök,
őseim földjén
egy szürke betonlapon.*

*Kivágott cseresznyefa
földre ledöntött törzsén
ült így egykor Nagyapa,
befelé nyelte könnyeit.*

*Szélsőség Réaturalma
álmait ölte,
napjait meggyötörte.*

*Nyaranta begyűjtöttem
világa maradékát,
holnap is abból élek,
gyóntatom halottait.*

*Őseim, rokonaim
táplálják itt
fák, bokrok gyökereit.*

*Könnyező Máriával
Ratkó hűségese népe
gyógyfüvek illatával
kelt minket új életre.*

*Maradnom kellene még,
átvirrasztani
holtakkal az éjszakát.*

*Látnám, hogy sejlik föl
a mélyből sok kicsi láng.
Hallanám, hogy morajlik,
mordul a lenti világ.*

Mielőtt elmegyek

*Mielőtt elmegyek,
egy kicsit
sétálok még délben
a Kárpát-medencében.*

*Barátaimból szobor lesz,
emléktábla vagy utcanév,
és hiába rombol
az ellenerő,
harangok zúgnak majd
mindenfelől.*

*Mielőtt elmegyek,
kilépek a lábjegyzetből,
a múltamban rendet rakok,
összetörök minden kirakatot,
és nem félek a dísztetekről,
sem Tőlük, sem Ezekről.*

*Mielőtt elmegyek,
még tiszteletből
vígeposzt írok
a rendszerváltó évtizedekről.*

Krisztus (Zala megye, 1978)

CZAKÓ GÁBOR
Nyelveken szólás

Egy téli délutánon elment Borihoz két sógornője, Gabi és Lulu, hogy tészta készítsenek, merthogy Bori kapott a férjétől egy tésztagépet, ami keveri is, gyúrja is, metéli is. Talán meg is eszi?

Úgy belefeledkeztek a munkába meg a csacsogásba, hogy azon vették észre magukat, hogy ki-ki anyukája hagyományos módján kerített az ölébe egy alkalmas edényt, s abban gyúrta a maga adagját. Azaz a közöset, mert csak a végeredményt szándékoztak szétosztani. Közben persze évődtek és beszélgettek, mert a közös munka leginkább ilyesmire való.

Az elegáns kék tésztagép – ha rajta múlt volna – elfordította volna tészta kibocsátó csőrét a komolytalan nőszemélyektől.

Bori gyerekei Ágoston, a középső csoportos óvodás, Sári, a kiscsoportos, Mária, a másfél éves ugyan csak játszottak a maguk játékaival. Ágoston például különféle dolgokat – fákat, gombákat, házakat rajzolt, aztán szépen kivágta őket. Sári a babáját öltöztette-vetkőztette, Mária sé tált a társaságban a nagy kerek mosolyával.

A legfiatalabb sógornő, Lulu mesélt első iskolai munkatapasztalatairól: két hete napközis tanító néni-ként dolgozott.

– Képzeljétek, a gyerekek többsége olyan mocskosan beszél, hogy néha egyszerűen nem kapok levegőt.

A sógornők terjedelmesen hozzászóltak a témához.

– Ez a nyelvük.

– Ilyen az újmagyar beszéd – állapították meg.

– A gyerekek alulmúlják a hajdani rossz hírű kocsisokat és őrmestereket.

Végre a legkisebb is szót kapott, s elmondhatta, hogy milyen megoldásra jutott.

– Vágtam egy csomó cédulát, amikre a trágyszájúakkal minden este leíratom hazamenetel előtt: Kedves apu és anyu, ma ezt mondtam az iskolában. Majd következnek az elképesztő káromkodások.

– És? – kérdezte a másik kettő, majd meg is előlegeztek bizonyos szülői válaszokat, hiszen a gyermekek nyilván nemcsak az iskolában társalognak az anyas és apanyelvükön, hanem odahaza is így cseveg a család, tehát levelük nagy meglepetést aligha okozhatott.

Mert pont, pont, pont, és pont, pont, pont...

– Támadt egy kis ribillió – folytatta Lulu. – A csemetéikért érkező szülők egy része köszönte az értesítést, másika az írás gyakorlásának fontosságára helyezte a hangsúlyt, mert bizony az ő kis Lumpáciájának ez a gyenge oldala, a többi pedig nem a kedves tanító nénire tartozik...

Váratlanul megszólalt a Magyarország jelenleg legritkább női nevét viselő, pirinyó kisleány. Magas hangon, akár egy pintyőke madárka, aki azt énekl, hogy *pjü-pjü*, és ezt változtatja a maga pentatón rendszerében, míg Mária hasonló hangfekvésben ugyan, de sokkal változatosabb hangokat bocsátott ki. Jellesül valami ilyesmit:

– Csellyi mi pü lyegeni. – Persze, meglehet, hogy nem egészen így hangzott, mert suta nyelvecskéje még nem birkózott meg minden hanggal, ám az is lehet, hogy éppen ellenkezőleg, fölényes biztonsággal bocsátotta szárnyra őket. Mert nem birkózott: táncoltatta őket a nyelve hegyén. Az emberbeszédnél sokkal gyorsabban, szinte egyben ejtette az egész szöveget, ami talán hosszabb is lehetett, csak hát a fültanúk előadása alapján egyelőre ennyit és így sikerült lejegyezni. A mesélők abban megegyeztek, hogy ly-t hallottak, s nem j-t, továbbá a madárszóhoz hasonlóan dallamos volt a hangzása, és a hangok zenei ívet követve szinte egymásból következtek.

– Mit mond? – vágott egymás szavába Lulu és Gabi. Csak úgy, persze, mert kérdésekre nem vártak választ.

Angyal (Lébény, 2008)

Erre Bori a nagyobbik lányához fordult.

– Sári, kérdezd meg tőle!

Sári letette félpucér babáját, s ráborított egy takarót.

– Melimi li guli? – kérdezte sebesen pörgő nyelvel. Az ő beszéde kissé keményebben, vagy inkább kevésbé lágyan hangzott. Kiejtése viszont gyakorlatbannak látszott.

Mária különös, igen messziről jövő pillantást vetett rokonaira, mintha egy távoli csillagról tekintett volna rájuk. Aztán megismételte:

– Csellyi mi pü lyegeni. – Mária föltornászta magát a Sári melletti kisszékre. Sári fordított:

– Puha a tészta.

Megnézték, tényleg. A három sógornő erősen csodálkozott:

– Milyen nyelven beszélnek ezek a kislányok? Honnan tudja Mária, hogy milyennek kell lennie a tészának?

Sári vállat vont, Mária pedig az evilági élvezetekhez fordult. Kivette a babát a takaró alól.

Bori némi magyarázattal szolgált.

– Amikor Sári másfél éves volt, akkor Ágoston fordított. Akkor még tudott vele ezen a nyelven társalogni. Rendszeresen tolmácsolt nekem, de mára már elfelejtette az „eredeti beszédet”.

– Minden gyermek ősnyelvét? – kérdezte Gabi, de nem kapott választ sógornőitől. – A magyarok? Netán-tán az emberiség ősnyelvét? – Maga kereste a választ: – Valaha mi is értettük ezt a nyelvet?

Három reccsenés

Pipás Böske utolsó kívánsága ugyan mi más lehetett volna, minthogy elszívhasson még egy tömés dohányt?

Az ítélethirdető bíró beleegyezett, a pirosképű hóhér morgott: – Legföljebb tíz perc.

– Miért éppen tíz? – kérdezte halkán a bíró.

– Mert annyi elég, rablógyilkosnak elég, bíró elvtárs. Nézzen rá! Ha megengedné neki, ez képes volna holnap reggelig színi egy tömés dohányt!

Pipás Böske tényleg rablógyilkos volt, mégpedig háromszoros, élete-halála párjával, Bandival együtt, aki két hete ugyanezen a Menyasszonyon szenvedett ki, amelynek tövében most Böske ült, és tömte a pipáját a bilincselt kezével. Háttal ült az egyetlen oszlopból álló bitónak. Válla fölött oda is vakkantott: – Bocs!

Neki a Menyasszony Vőlegény lesz. Nem nézett rá, látta eleget, amikor a kockatermetű fegyőrnök lekísérték ide, a Halál Udvarára. Kútjába inkább, mert annyira szűk volt, hogy Böske alig tudott úgy leülni a téglázott földre, hogy ne lásson semmit és senkit, csak az eget.

Micsoda ég az, amiből semmi sem látszik?!

Éjjel nem aludt semmit. Az ablakhoz szorított arcával próbált kilesni a ferde külső deszkaborítás fénynyílásán át. Egy messzi toronyóra kongatta az időt: minél többet jelzett, annál kevesebb maradt belőle...

Három óra tájban a rácson túl derengeni kezdtek a felhők. Képzeletében mindenfélék, lapos meg tornyos,

iramló és lomha. Az alsók – paripák és sasok? – keletre özönlének, a fölöttük lévőek – hajók? – nyugatra, és mind egymás hegyén-hátán... Valóságos látványában azonban mintha nemcsak zárva volna az ég, de el is volna torlaszolva, még egy árva csillag sem fuldoklik a feketeségében. Mintha csapda volna, akár a patikus lakása, ahova utoljára törtek be Bandival. Már mint Bandi mászott be az ablakon, Böske pedig vigyázott, és támasztotta a létraként alkalmazott kerítésajtót, majd rakta zsákba, hordta a trafóház mögött várakozó taligára a szajrét. Az elhagyott bikaistállóban rongyokkal betömtek az ablakot, hogy ne szökjön ki áruló lámpafény, aztán hatalmas muriba kezdtek. A tömérdek pénz és ékszer mellett került a patikustól kolbász és szalámi, meg olyan különös italok, amelyeknek a címkéjét sem tudták kibetűzni. Finomak voltak, jaj, de finomak! Magyarországon olyant biztos nem kóstolt soha senki! Még a patikus sem, mert bontatlan üvegek voltak. Ugyan mire tartogatta? Bandinak? Nekünk? Már az a buli, az a szivornya megérte!

Fölpöfékelt néhány füstkarikát, hadd vegyüljenek, hadd sokasodjanak.

Szegény Bandi! Már nem szegény, oda ért már, ahová igyekezett. Ahová én is tartok. Ezt többször elmondta magában, mert Bandi nélkül mit ér az élet?

Hová?

– Hess! – kiáltotta hangosan a szemtelen belső kérdésre.

Amikor a smasszer-csajok érte jöttek, akkor a felhőkre már vetett valami fényt a túloldalról a Hold,

amelytől megvadultak, szédítően kavarogtak, a lovak halakká olvadtak, a hajók macskákká és falevelekké, az egyik semmilyen maszat tulipánná, de nem nyitottak utat semerre.

– Letelt – szólt a bíró.

– Igenis! – felelt a hóhér. – Nálam még van tíz másodperc, kilenc, hét, igen, rögtön vége.

Nem fogy, nem ürül, hanem telik? Mivel fog megtelni?

Fölnevetett. Az jutott eszébe, hogy az akasztottak összecsinálják magukat: no, ezt hagyom rátok!

A pribékek megragadták Pipás Böskét. Mindkét bilincsét egyetlen folyamatos mozgással kikattintották, majd összekapcsolták a háta mögött, és derékszíjának vaskarikájára fűzték. Két lábát összeszíjazták,

fölemelték a sámlira, miközben főnökük már a fejére is húzta a csuklyát, majd nyomban utána rántotta a hurkot. Szakszerűen meg is húzta, hogy a nő álla alatt elakadjon.

Egy pillanatnyi szünet támadt. Majdnem abban a percben, amelyben a hajdani bíró eltörte a pálcát... No, ez most elmaradt, talán megdrágult a pálcá, meg amúgy is feudális csökevénynek számított, ezért csak a másodpernyi szünet maradt az avult szertartásból.

A reccsenés a régiek hangzását ismételte, a sóhaj pedig beszorult a törött gégebe:

– Uram Jéz...!

A gége és a csigolya reccsenéséhez tartozott egy harmadik is, az ártatlan meggyfapipáé a téglán: rípi-týára tört a hóhér vasalt bakancsa alatt.

Piroska néni keze (Alsópáhok, 1966)

SZEGEDI KOVÁCS GYÖRGY

Mona Lisa-anyám

*Odaállítottak a szószék és a nagylevelű
filodendron közé, hol bal kezed
megbújik az oroszlánfejű zöld levél
mögött, jobb kezed a szószéken óvatoskodik,
mintha zongorabillentyűkön ülnének
szabályosan görbült ujjaid, ahogyan
azt tanították is, a csukló és a könyök
most is lendületben, a váll hozzá-
igazodva arányosan a mozdulathoz,
ujjaidtól néhány centire rózsás váza,
kissé odébb éppen hogy belógva a
képbe a Biblia, de hozzám
jobban illene ez a kép, mert nekem
bizony „éppen hogy”, én már csak
ennyi teret adok Öneki,
aki mindig egy szobasarokban
húzódik meg gyermek-összekuporodva,
a szolga Isten, aki soha nem sokallja
el magát nekiünk, s csak kapaszkodik
árnyékunkba levakarhatatlan,
és ott látom a te árnyékod mögött is,
ahogyan felhúzott ősz szemöldökéből
előbújik, s mosolya talán most indul
útjára, vagy éppen már kialudt
hullámozása, hát ez is titok marad, drága
Mona Lisa-anyám, és ott vagyunk mi
veled szemben, a kétségek és remények
kiégett csataterén, miért így nézel ránk,
miért suttogja bölcs pillád: innentől te magad,
innentől
te
magad.*

Bárcsak

*idegszálaim
lehangolt hárfahúrjai
dadognának még
mustármagnyi hittel
fénylő virágillatot.*

ROSONCZY ILDIKÓ
A sikerek titka

Rendhagyó könyvismertetés Görgei halálának 100. évfordulója kapcsán

„Bármilyen izgalmas legyen is 1848–1849 politikai története, az országgyűléseken és népgyűléseken folyó sokszor szenvedélyes vita, a szabadságharc 1848 szeptembere után mégis elsősorban háború volt, és alighanem több múlt az utolsó székely honvéd szuronyán, az utolsó jászkun közhuszár kardja élén, mint a legszenvetelmesebb vagy leghatásosabb szónoklaton” – olvashatjuk a szabadságharc hadseregét bemutató, Barcy Zoltán és Somogyi Győző közös munkájaként 1986-ban megjelent album előszavában, amelyet Katona Tamás írt.

A sarkított megfogalmazásnak az a magyarázata, hogy a Kádár-korszakban 1848/49 hagyományait csak erősen átigazítva lehetett ápolni, amibe nem nagyon fért bele a honvédelem, a történelmi ország védelmének öröksége pedig végképp nem, hiszen a néphadsereg mind céljaiban, mind szimbólumaiban és ruházatában szovjet mintát követett. A történelmi műhelyekből többnyire olyan munkák kerültek ki, amelyek szerint akkor, amikor 1849 tavaszán a magyar forradalom „legnagyobb katonai sikereinek a küszöbére érkezett”, a „belső bajok” is kibontakoztak, sőt, „már felszínre is kezdtek törni”, éppen „a forradalom fegyveres erőinek táborában”. És mivel a hadjáratot nem következetes forradalmárok, hanem a császári és királyi hadsereg egykori „fekete-sárga szellemű” tisztjei irányították, akik nem is igazán akartak győzelmet aratni,

helyette inkább megegyezésről álmodoztak, az ellenséges császári erők megsemmisítésének terve nemegyszer „ment füstbe” (a szóhasználat szakirodalomból származik). Ez a rövid summázata az akkori, évtizedeken át sulykolt felfogásnak, és ezek után az ember csak azt nem érti, hogy az osztrák kormányzat egy ilyen kelletlenül küzdő ellenféllel szemben miért volt kénytelen mégis az orosz cárhoz folyamodni segítségért.

Mert a kérdés valóban az, hogy mi adta a magyar honvédsereg erejét? Miben rejtett győzelmeinek titka, hogyan tudott ellenállni még akkor is, amikor

Európa már valóban újra csendes volt, rég elzúgtak forradalmái?

A kikerekedő válasz részben éppen Katona Tamásnak és tanítványainak köszönhető. Az ő alapkitatásainak, iratközleményeiknek, tanulmányaiknak. De köszönhető Bona Gábornak is, aki vaskos biográfiai lexikonjainak lapjain keltette életre a honvédsereg tisztikarát, kezdve a tábornoktól le egészen a hadnagyokig. Köszönhető Urbán Aladárnak is, aki bizonyította, hogy gróf Batthyány Lajos miniszterelnöknek milyen komoly érdemei voltak a honvédsereg talpra állításában.

És köszönhető Csikány Tamásnak is, aki számos, részletkérdéseket tisztázó munkája után most *A szabadságharc hadművészete 1848–1849* címmel korábbi kutatásainak eredményeit összefoglaló kötetet tett le az asztalra (Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015). Ebben a korabeli hadviselés elméletének gyakorlati megvalósítását a szabadságharc történetéből vett példák elemzésével mutatja be. Azt vizsgálja, mennyire voltak felkészültek, képzetek a magyar parancsnoki és tisztikar tagjai: hadtudományi ismereteik terén kiállták-e, kiállhatták-e a próbát a nagy múltú osztrák és orosz hadsereg sokat tapasztalt, képzett irányítóival szemben. A hadtörténész szerző hangsúlyozza,

Görgei Artúr (litográfia Hermann Róbert gyűjteményéből)

hogy a szemben álló felek hadműveleti irataira, a résztvevők visszaemlékezéseire, naplóira alapozva, a hiányzó adatokat a katonai gondolkodásmód segítségével áthidalva és a korabeli vezetéseméletet ismerve, hitelesen rekonstruálhatók a történetek, így széleskörűen és megbízhatóan értékelhető a teljesítmény.

A magyar honvédsereget többnyire olyan tábornokok és törzstisztek irányították, akik szakmai tudásukat osztrák katonai iskolákban, majd a császári királyi hadseregben szerezték, és igen fiatalok voltak. Elég emlékeztetni arra, hogy 1849-ben Görgei Artúr 31 éves, a hadtestparancsnokok közül például Klapka György 29, Leiningen-Westerburg Károly 30, Poeltenberg Ernő 42. A császári és királyi hadseregből Görgei és Klapka főhadnagyi rangban lépett ki, Leiningen alszázados volt, Poeltenberg huszárkapitány, vagyis hirtelen kerültek a frissen szerveződő honvédsereg élére, és olyan körülmények között kellett helytállniuk, amilyenekben korábban nem volt alkalom magukat kipróbálni. Ezt képzettségük mellett találatkonyságuk, merész, ötleteli gondolkodásuk ellensúlyozta, ami a megfelelő helyzetértékelésnek, a lehetőségek gyors felismerésének és a leginkább célravezető döntésnek a képességét jelentette. Velük szemben, a császári és az orosz sereg élén nagyobbrészt olyan idősebb parancsnokok álltak, akik „kiszámíthatóan, sablonosan irányították csapataikat”, a szabályzatok betartására és betartatására, s mindenekelőtt a biztonságra törekedtek. Tekintélyüket óvták, alárendeltjeiknek semmiféle cselekvési szabadságot nem engedtek. Az egymást váltó császári főparancsnokok közül Windisch-Grätz 62, Welden 69 éves volt, az orosz főparancsnok, Paszkevicz tábornagy 67, hadtestparancsnokai közül Rüdiger 65, Cseodajev 64, Kuprijanov 60. Az életkor persze a többi között csupán egy tényező, és az állhatatos győzni akarást nem lehet eltagadni a 63 éves, energikus Haynautól sem.

A napóleoni háborúk tapasztalatai azt mutatták, hogy a siker fontos tényezője a parancsnok döntési szabadsága volt. „A honvédsereg is akkor érte el legnagyobb sikereit, amikor vezetői élhettek és tudtak is élni e szabadsággal” – emeli ki a szerző. Az előbb mondottakat bizonyítja a kötet első fejezete, a tavaszi hadjárat Gödöllőig tartó szakaszának elemzése: a céltudatos fiatal magyar parancsnokok bátor, szellemes tervet hajtottak végre, közös felelősségvállalással, de a hadtestparancsnokok önállóságának megtartásával.

Velük szemben a császári hadsereg határozatlan, bizonytalan vezetése hibát hibára halmozott, aminek következtében még az irrealitás is, vagyis az, hogy fölényben lévő erőikre döntő vereséget lehet mérni, csaknem realitássá vált. Görgei fővezéri megbízása „minőségileg új időszakot hozott a magyar szabadságharc történetébe. Az eddigi széthúzó, döntésképtelen, önkényeskedő hadseregvezetés helyére [...] egy kiegyensúlyozott, együttműködő, szakértő és következetes hadvezetés lépett. Ezt Görgei fogta össze és irányította”. Kossuth „készségesen és jól együttműködött a hadsereg vezetésével, igyekezett biztosítani a feltételeket, a katonai adminisztráció hatékony támogatását”.

A politikai és a katonai vezetés közötti konfliktusok az ország nagy részének felszabadítását jelentő győzelmek eredményeit alapjaikban megrendítő tömeges orosz katonai beavatkozás után erősödtek föl. Amit a magyar fél 1849 nyarán tett, az már korántsem nevezhető hadjáratnak vagy hadműveletnek: „a magyar politikai és katonai vezetésre a bizonytalanság, a tervek folyamatos változtatása, az egyre inkább kétségbeesett kapkodás volt jellemző.” Ez együtt járt a személycserékkel, a leváltásokkal is.

Csikány Tamás képzett katona. Könyvének a hadviselés különböző színtereit bemutató fejezeteiben tisztázza a szakmai fogalmak jelentését, majd szinte belülről mutatja be a gyorsan pergő eseményeket. Maga is ott van a térkép fölé hajoló tábornoki tisztek között, távcsövével pásztázza a sokszor bejárt, jól ismert vidéken felvonuló erőket, latolgatja az esélyeket és a hirtelen megnyíló lehetőségeket. Számos tanút szólaltat meg. Azt a komor hangulatot, amely július elején megülte Komáromot, a szerző Szillányi Péter tábornoki őrnagy visszaemlékezése alapján érzékelteti: a tábort „egy bizonyos félelmetes csend nem kerülte el. Csendben gondozta hűséges lovát a huszár, csendben tisztította a könnyelmű honvéd a fegyverét, és csendben feküdt a tüzer is a lövege mellett. A közember ösztönösen érezte azt a bizonytalan helyzetet, melybe a hadsereg került, de az általánosan szeretett vezér iránti bizalom rendíthetetlen és erős volt. Görgeit július 2-án végzetes reggelén a hadsereg végtelenül lelkes örömmujongással fogadta.”

Görgeinek július 2-án Komáromnál sikerült visszavernie Haynau támadását, aki így kiindulási állásába volt kénytelen visszahúzódni, és egy időre le kellett mondania a gyors előrenyomulásról. A magyar parancsnok azonban a szabadságharc legnagyobb lo-

vassági támadását irányítva – mintegy háromezer huszár élén – súlyosan megsebesült, így a kötetben szintén elemzett július 11-i vesztes komáromi csatát már nem ő irányította.

A várharcokkal kapcsolatban a szerző a temesvári vár ostromát veszi górcső alá. A várat körülzáró V. hadtest élére 1849. április 7-én Vécsey Károly tábornok került. Csikány Tamás Vécsey és az ostromsereg teljesítményét értékelve nem tartja megalapozottnak azokat a vádakokat, amelyek az ostrom elhúzódása miatt megfogalmazódtak. Úgy véli, a vár elfoglalása érdekében többet nem lehetett tenni, mint amennyit Vécsey megtett. Sőt, többet is tett, mint amennyi elvárható volt. Ereje csak június végére haladta meg a védőkét, így minden ostrom-előkészítő munkát úgy végeztetett, hogy azt az ostromlottak egy-egy kitöréssel bármikor megsemmisíthették. A várat nem sikerült bevennie, de ez a többi hadszíntéren történeken múlt. Vécsey Károlyt Temesvár kitartó ostromáért és azért, mert Aradot megadásra kényszerítette – a vár őrsege június 27. és július 1. között adta át neki a várat –, október 6-án külön büntetésként utolsóként végezték ki.

A szabadságharc sorsa a főhadszíntéren dőlt el, eközben azonban szinte az ország egész területén folytak harcok. Ezek közül az ún. „kis háborúk” közül a szerző Háromszék 1848 decemberében folytatott önvédelmét elemezte, mégpedig elsősorban az osztrák iratanyag alapján. „Hálás feladat a háromszéki ellenállást bemutatni és értékelni, hisz egy sikertörténetről írhatunk. A székbeliek önvédelmi harca tökéletesen betöltötte hivatását, megvédték függetlenségüket, megőrizték döntési szabadságukat, ugyanakkor jelentős erőket vontak el más hadszíntérről” – állapítja meg. Az Erdély felszabadítására induló Bem ellen Puchner Antal császári és királyi altábornagynak minden csapatára szüksége lett volna, egyharmadukat azonban éppen Háromszék kötötte le. A szék területére ellenség 1849 nyaráig nem is léphetett.

A munkából nem maradt ki a vízi akadályok, a folyók, hidak támadásának és védelmének ismertetése sem, amire az 1849 első hónapjaiban kulcsfontosságú tiszai átkelőnél, a cibakházi hídnál február 24-én lezajlott ütközet a példa. Franz Ottinger császári és királyi vezérőrnagy dandárjával megtámadta

a magyar hídőrséget, amely Mesterházy István és Leiningen-Westerburg Károly őrnagyok irányításával meghátrálásra kényszerítette Ottinger erőit. Az ellentámadás során Leiningen fogságba esett. A közeli csárdába hurcolták, ahonnan zászlóaljának katonái szabadították ki. A filmre való történetet naplójában Leiningen részletesen megörökítette.

A kötet azt bizonyítja, hogy a magyar honvédsereg parancsnoki és tisztikara megállta a helyét abban a küzdelemben, amelybe a történelem vihara sodorta. Vagyis a szövetkezett nagyhatalmak, az osztrák és az orosz, a háborút „nem magas szintű katonai vezetéssel, de nem is a magyar katonai vezetők alkalmatlansága vagy megbízhatatlansága – főleg nem árulása – miatt nyerték meg, hanem döntő, minden más körülményt háttérbe szorító erőfölényükkel” – szögezi le a könyv zárómondatában a hadtörténész szerző.

A XIX. század hangulatát idéző elegáns kiadványt Csikány Tamás régi munkatársa, a szerző korábbi köteteit is illusztráló Ölveczky Gábor grafikusművész rajzai, ütközetvázlatok, térképei egészítik ki, de ha a könyvet kinyitjuk, rögtön a belső címlappal szemköztől oldalról Görgei néz velünk szembe Barabás Miklós festményéről.

1818. január 30-án született, és száz éve, 1916. május 21-én, egyik legemlékezetesebb győzelmének, Buda vára bevételének napján halt meg Budapesten, 98 éves korában. Mégis azt mondhatjuk róla: élt 31 évet. A szabadságharc leverését követő közel hét év-tizedben számára nem nyílt semmiféle lehetőség arra, hogy kiváló tehetségével hazáját szolgálja. A „tékozló országnak” sem kémikusként, sem katonaként nem volt rá szüksége. Neve a magyar történelmi emlékezetben az áruló szinonimájává vált. Rehabilitálásában nagy íróink vállaltak szerepet. „Históriánknak három legnagyobb hadvezére: Mátyás király, Bethlen Gábor és Görgey Artúr. [...] Áruló? ... Soha! ... Egyetlen gondolatában sem volt. [...] Kötelességét híven teljesítette, s az a büszke öntudat élhetett benne rendületlenül, hogy a magyar kardnak, a magyar vitézségnek ő volt az utolsó legendás hőse. Tisztelet adásuk a nagy katonának, akinek nem adatott meg, hogy örömét érezhesse hősiességének” – méltatta Móricz Zsigmond *Görgey Artúr* című, 1930-ban, a Nyugatban megjelentetett írásában.

PINTÉR LAJOS

tóth menyhért-énekek

GYERKŐCÖK

*jókedvemben festettem
ezt a képet
kezüikkel lábukkal
kalimpálnak
a gyerkőcök az égnek
játsszanak bolondoznak
boldog lázban égnek
mikor fürdöttem
a folyóban
mily fájó az emlék
rossz falábamat
lecsatoltam
és elfutottak
világgá futottak vele
a gyerekek
világgá futtatták
szégyenem
gyerkőcök gyerkőcök
kiabáltam
azt mi mintha lehetne
hozzátok vissza a lábam
mindent fehérre fest
a feledés
mindent felold
a nevetés
nem haragszom rátok
sőt rátok hagyom
hogyan javítsátok
a rontott világot
gyerkőcök gyerekek rátok
kezetekkel lábatokkal
kik integettek az égnek
kalimpáltok
kik játszva játszván
örök lázban égtek*

GEA

aktot festettem
hófehér aktot
mintha az ég
ez örök alkotó
a tájat hóeséssel
fehérre festené
ez akton minden
fehér hófehér
a mellek hegyvölgye
és az öl
és a kar
az ölelő
eljön vásznamhoz
a nép
hűha menyukó mester
mit ábrázol
ez a kép
falu macáját
felismerni vélem
combját
húsos száját
mondja az egyik
éva ez az örök
parázna éva
istenek ajándéka
ki kivezette a paradicsomból
társát
itt nyüszít azóta is
kivert kutya az
ajtó előtt
a kivert kutya emberiség
éva ádám
így szól a másik
festem az aktot
nevetek rajtatok
és festek örült lázban
mintha az ég
ez örök alkotó
a tájat hóeséssel
éppen fehérre festené
jól figyelj ember
képemen ez akt
a földanya gea

*az ő fehér válla
mellei hegyvölgye
karja az ölelő
e kép előtt
borulj le és imádd
csókold meg a földet
geát
illesd csókoddal féltőn
a földanyát*

APÁM ANYÁM A TENGER

*én szegénységben éltem
nem jártam a világot
a tengert is egyszer
láttam
egyszer jártam a
nagyvilágban
sütött a nap
kigyúlt a vászنام
az édeni ragyogásban
álltam
eddig csak intett felém
sok részeg rész
de most éreztem
ez az egész
itt a föld és ég összeér
kezem kinyújtom
épp csak elfér közötté
ég s föld között a tenyér
álltam megbabonázva
álltam megbabonázva
előtted és súgtam
súgtam a fénylő hullámoknak
apám te tenger
anyám te tenger
apám anyám vagy drága tenger*

KOVÁCS ISTVÁN
**Jan Aleksander Fredro
 emlékirata**

Egy drámaíró dzsidás főhadnagy élete

A lengyel irodalom klasszikusának számító híres drámaíró, Aleksander Fredro egyetlen fia 1829. szeptember 2-án született a közép-galíciai Bienkowa Wiszniában, és 1892. május 14-én halt meg a Német Császárság területén fekvő Siemienicében. Iskoláit magántanulóként végezte. 1848-tól a Lembergi Egyetemen jogot tanult. Tagja volt a lemergi nemzeti gárdának, és kivette részét szűkebb szülőföldje, a rudki nemzeti tanács szervezéséből. Kapcsolatban állott a sambori nemzeti gárdával is, amelynek parancsnoka, Władysław Tchorznicki apja régi bajtársa még a napóleoni időkben. (Apja az 5. lovasvadászezred tisztjeként részt vett az 1812-es oroszországi hadjáratban, s érdemeiért megkapta a francia Becsületrendet.)

1848. november 9-én Józef Czajkowski és Kornel Szczepański társaságában kelt át Magyarországra. Ungváron és Kassán keresztül utazott Pestre, ahol csatlakozott Tchorznicki dzsidáscsapatához. A lengyel légió egyik legnépszerűbb katonája. Decemberben tizedes a Tchorznicki őrnagy által szervezett és vezetett (ekkor még „gyalogos”) dzsidászászadban. 1849 januárjában már századadjudáns-őrmesterként harcolt a felső-tiszai fronton. Kitüntette magát a január 22-én vívott tarcali ütközetben, amiért – a hagyomány szerint – Klapka még a csatatéren hadnaggyá nevezte ki. Formálisan a dandárparancsnok, Tchorznicki őrnagy javasolta Fredrót január 26-án kelt jelentésében hadnaggyá előléptetni. Részben azért, mert határozott fellépésével ő oldotta meg a Fiedler tábornok és Tchorznicki őrnagy váratlan találkozásával támadt veszélyes helyzetet a Kápolna-hegyen. 1849. március 16-tól főhadnagyként szolgált a Nyíregyházán szerveződő 2. dzsidászezredben, amelynek minden ütközetében és csatájában részt vett. Józef Wysocki tábornok javaslatára Kossuth augusztus 17-én Orsován III. osztályú érdemjellel tüntette ki. Az indoklás szerint: „A turai ütközetben Poniński alezredessel, Korzełiński kapitánnyal és Madejski közvitézzel ő maradt

Az emlékirat a könyvhétre megjelenő „Érdek és szeretet...” *Lengyel visszaemlékezések a szabadságharcra 1848–1849* című kötetben olvasható

a csatatéren a dzsidások hátrálása után, és hozzájárult a század megállításhoz, bátorságot és hidegvért tanúsított mindig, vitéz katona.”

Demiński kíséretében augusztus közepén távozott Magyarországról. Az Oszmán Birodalomban nagy befolyással rendelkező, dúsgazdag Władysław Kóscielnski támogatásának köszönhetően hamarosan elhagyhatta Sumlát. 1850 januárjában már Franciaországban tartózkodott. A tartózkodási engedély gyors megadásában bizonyára az is szerepet játszott, hogy apja a napóleoni hadsereg tisztje volt. A család megpróbált az egyetlen fiú számára amnesztiát kijárni. Mivel ez sikertelen maradt, a szülők leányukkal, Zofiával együtt utána utaztak Párizsba. Fredro képzőművészi és írói tehetségét kitűnő társak, a festő Juliusz Kossak és Henryk Rodakowski, az író Juliusz Klaczko és a költő Teofil Lenartowicz társaságában próbálgatta. Ferenc József császár 1857. április 27-én kelt rendelete értelmében hazatérhetett, de éveken át rendőrségi felügyelet alatt állva az apjától átvett Bienkowa Wisznia-i gazdaságot igazgatta. 1858. március 7-én Lembergben megnősült. Felesége, a bécsi születésű Cecilia Henryka Agnieszka Karolina Mier három év múlva meghalt: egy fiút és egy leányt hagyva maga után.

Jan Aleksander Fredro hazatérése után fogott vígjátékok írásába. Egyfelvonásosai (*Reggeli előtt*, *Egyetlen leány*) révén Magyarországon ismertebb drámaírónak számított, mint az apja, akinek egyébként megszakításokkal, de az 1830-as évek közepétől játszották a darabjait. A kiváló művelődéstörténész és író, Kazimierz Chłędowski találóan így jellemzi Fredrót: „Sokáig elkerülte a közfigyelem, mert apja idős kort élt meg, és természetes, hogy hírnevével háttérbe szorította őt. Olest, noha már kopaszodott és fia is cseperedőben volt, még mindig ifjoncnak tartották, csak miután néhány vígjátékot írt, vált lassan egyéniséggé. Vigkedélyű, rokonszenves, kissé bohókás, könnyed, mulatozásra hajlamos, de rendes, becsületes ember, márpedig ezt nem minden arisztokrata ivadékról lehet elmondani.”

A visszaemlékezés megírásához bizonyára az is hozzájárult, hogy Fredro a szabadságharc alatt nem tudott kapcsolatot teremteni a szüleivel. A sorsáért aggódó apa, Aleksander Fredro 1849 januárjában levélben érdeklődött jó ismerősénél, a galíciai osztrák hadtest parancsnokánál, Schlik tábornoknál fia felől. Ő – dicsérve a magyar oldalon harcoló lengyel légiót – azt válaszolta, hogy értesíti, ha a hadifoglyok között

van. Egyébként arra kérte az apát, ha valamilyen csatornán kapcsolatot tud teremteni a fiával, bírja rá, hogy hagyja ott „az eleve veszett ügyet”. Jan Aleksander Fredro az utolsó pillanatig kitartott a „közös szabadság ügye” mellett.

A magyar szabadságharcra vonatkozó emlékirata, amelyet saját rajzaival illusztrált, az 1944-es varsói felkelés alatt a Nemzeti Könyvtár Kézirattárának anyagaként elégett. A Divéky Adorján kézírásos másolatában megmaradt részletre, amely a Magyar Országos Levéltárban az R. 31. jelzet 2. csomagjában található, Hermann Róbert hívta fel a figyelmemet. Sajnálhatjuk, hogy e kitűnő tollú dzsidás főhadnagy szabadságharcos élményeit rögzítő kézirat a német lángszórók martaléka lett. Örülhetünk, hogy Divéky Adorján egy részét megmentette számunkra.

A 2. ulánuszred főhadnagyának visszaemlékezése a magyar szabadságharcra

Az első írásomat, mely tollam alól kikerült, Neked szánom, drága jó Apám, hogy legalább ezzel bizonyítsam hálámat mindazon igyekezetedért, amelyet annyi év óta érzek oltalmazó atyai kezéd részéről, s hogy legalább részben kárpótoljalak azért a szenvedésért, amelyet hosszan tartó távollétemmel okozok Neked. – Ha tehát ezen oldalakat lapozod, ne akadj fenn a Neked ajánlott dolgok reális értékelésén, mert az rossz mércéje volna hálámnak és ragaszkodásomnak, hanem azt a gondolatot tedd mérlegre, amely e lapok megírására készített, s szíved az, ami tetteimet legjobban megvilágítja Előtted.

A honvédseregben megszerzett rangom és a hadi mesterségben való jártasságom elégtelensége nem teszi lehetővé, hogy az 1848-as és 1849-es magyar hadjárat részleteit hadművészeti szempontból elemezzem, így csak azokat a benyomásaimat vázolom fel, amelyek a háború során nyomot hagytak bennem. A csatákat csak annyira írom le, amennyire részt vettem bennük, vagy a magasabb rangú és tapasztaltabb tisztek véleményeiből tájékozódhattam róluk. Azon okok taglalásával kezdem, amelyek engem a szülői ház elhagyására készítettek, és azon maroknyi lengyel honfitárs sorába állítottak, akik segítséget vittek a leghalálosabb ellenségeinkkel szemben szabadságukat kiharcoló magyaroknak.

1848 késő őszén, élve a lengyel lovasszeregtől kapott szabadsággal, Szüleimnél falun múltattam az időt,

ahol a néhány hónapon át tartó elképesztő politikai hangzavartól és pártoskodó viszáltytól félrehúzódva pihentünk. – Életünk mindennapjai, mint általában a falusi mindennapok, vidám felszabadultságban teltek, ahogyan munkával az egymást követő napok. Apám átadta magát a gazdasági ügyeknek. Anyám¹ a háztartásnak, húgom² a leckéknek és a sétáknak, én pedig a vadászatnak. – Így persze napközben ritkán láttuk egymást, de a hosszú esték, amelyeket anyánk hálószobájában töltöttünk, kárpótoltak érte. Anya megrendült egészségi állapota miatt már este hatkor lefeküdt, míg mi körbeültük a közelében álló asztalt. Apa újságot olvasott, én és a húgom rajzoltunk, ő kedvencének, Bireknek, a kis tacsónak új vázlatát, én az aznapi vadászat valamely jelenetét vagy egy oly csata képét, amelyet képzeletben én magam vívtam. Adela kisasszony, húgom nevelőnője, a fiatal svájci hölgy vásznat varrt ki. Igen, egykettőre elrepültek az órák, míg nem a nagy falióra tizedt ütött az ebédelőben, jelezve, hogy vége a napnak, ideje nyugovóra térni.

November 2-án kezdődött az az új korszak, amelynek elbeszélésébe belefogok. Mint mindig, Anya ágyánál összegyűlve beszélünk arról, hogy a télre közelesen Lembergbe utazunk, amikor jelt adtak, hogy küldönc érkezett a szomszédban lakó nagybácsinktól, akinek utasítására csak apámnak adhatta át a levelet. E szokatlan formáság baljós érzetet keltett bennünk, mindnyájunkban, s mielőbb véget akartunk vetni a gyötrő bizonytalanságnak. A levél a következő szavakat tartalmazta: Közlöm veled, hogy Lembergben forradalom tört ki, és már reggel óta tart a harc – Henryk.

E hír már régóta várható volt, mert ki kételkedhetett abban, egyrészt látva a feltüzelt hadsereget és a hivatalnokokat, másrészt érzékelve nemzeti gárdánk tollforgókkal és ostoba göggel elegyes gyengeségét, hogy Bécs bevétele után a németek rögtön bombázni fognak, s a gárdát és a márciusi eseményekkel kiharcolt szabadság minden csíráját széttapossák, elpusztítják. – Mégis annak tudata, hogy az egyenlőtlen harc már megkezdődött, annyira letaglózott bennünket, hogy mindnyájan szinte sóbálványá meredve némán álltunk egy pillanatig. Én törtem meg a hallgatást azzal, hogy közöltem Apámmal: mivel a lengyel gárda tagja vagyok, amely most a barikádon küzd, azonnal indulok Lembergbe, hogy bajtársaim-

1 Zofia z Jabłonowskich

2 Zofia Fredrówna (1838–1904)

hoz csatlakozzam. – Mindezt fennkölt lelkesedéssel közöltem, ahogyan a szívem diktálta, mit sem törődve sem a fenyegető veszéllyel, sem azokkal az akadályokkal, amelyek tervem megvalósítását gátolhatták. – Atyám abból az álláspontból közelített a dologhoz, amelyet a végigküzdött napóleoni háborúk és a megélt tapasztalatok kristályosítottak ki benne. Mialatt az én szemem előtt csak a gárda németeket megrohamozó ulánusai jelentek meg, s az, hogy én nem lehetek köztük, kétségbeeséssel töltött el, Apámban egyszeriben az egész országra leselkedő veszély tudatosodott, s unszolásomra elmondta; lehetetlenség eljutnom Lembergbe, mivel a várost e pillanatban már körbeveszi a kaszával felfegyverzett parasztok hada. De ha már, ahogy ez a levélből kiderül, kitört a forradalom, akkor elkerülhetetlen, hogy a járási székhelyeken ne kerüljön sor összetűzésre a gárda és a katonaság között. Vagyis menjek Samborba, ahová még szabad az egyetlen odavezető út.

Sietve ki akartam adni az utazás előkészítésére megfelelő utasításokat, amikor hallhatóan nagy robajjal bekanyarodott az udvarház elé egy bricska. Konstanty Morawski uraságé volt, akit perjelnek hívtak, tekintettel arra, hogy a szertartásos ünnepségeken, például névnapokon, keresztelőkön, sőt, még a lovassági lakomákon is az egymást követő kupicák mindegyikénél megőrizte tekintélyét. A művelt fiatalember az 1831-es lengyel–oros háború után falun telepedett le, ahol megnősülvén, a későbbiek során az egész környéken köztiszteletnek és közszeretnek örvendett. Ezen a késő estén Samborból hazatérőben éjszakára megállt nálunk, és csak itt szerzett tudomást a zajló eseményekről, mivel azon a vidéken, ahonnan jött, nyugalom honolt. – Apámmal beszélgetésbe mélyedve hagytam ott őt, s fölmentem a szobámba, ahol felsoroltam az én öreg Stanisławomnak, hogy miket pakoljon nekem össze, majd mindenre felkészülve megtöltöttem az összes otthon található fegyvereket.

Az emlékiratot írva, itt egy pillanatra meg kell szakítanom elbeszélésemet, hogy több teret szenteljek a hűségese Stanisław személyének leírására. Ötven év körüli magas, sovány ember volt, s megőrizte katonaság tartását, amelyet mozdulatai is mutattak. Nem csoda, hiszen tízegynéhány évig szolgált az osztrák hadseregben. Az osztrák mundér azonban nem tudta szívéből kiszorítani a szülőföldjéhez és annak egykori uraihoz való ragaszkodást. – Hazatérvén eleinte csöszként dolgozott, majd példás magatartásáért Apám

magához vette az udvarba, és néhány éve kizárólag az én szolgálatomba állította. – Mindenben ráhagyatkozhattam, de különösen akkor volt felbecsülhetetlenül oltalmazó a gondoskodása, amikor az időnként előforduló korhelykedés után, bizonytalan léptekkel tértem haza. Amikor pedig később a háborúban voltam, szegény öreg nem tudott úgy az ifjú úrról beszélni, hogy szemét el ne öntötte volna a könny.

Visszatérek kalandjaim további elbeszéléséhez. – Egy óra se telt belé, s a felpakolt bricska begördült az udvarház elé. – Meg se fordult a fejemben, hogy az anyámtól vett búcsú oly hosszú időre szól. Ő talán érezte, mert, ahogyan a kijárat ajtóhoz közeledtem, még egyszer hátrapillantva, láttam, hogy búcsúzóul keresztet rajzol a levegőbe, majd megtántorodik, és a mellette álló kanapé karfájának támaszkodik. – Annál fájdalmasabb volt az elválás, mintsem húztam volna még az időt, fejemmel intettem Morawski úrnak és hűgomnak, hogy istápolják anyámat, majd Apám ölelő karjaiból kibontakozva felugrottam a bricskába. A kocsis a lovak közé csapott, és a szülői ház rövidesen az éj sötétjébe veszett.

Most, hogy hűvös távolságtartással és józan elmével felidézem azokat a pillanatokat, nem értem, miként tudtam elhagyni a szülői házat akkor, amikor a parasztfelkelés minden pillanatban kitörhetett. Ezt csak azzal tudom magyarázni, hogy a szülői házra leselkedő veszély nem tudatosodott bennem, veszélynek csak magamat teszem ki – gondoltam szent meggyőződéssel. – Valóban, akinek nincs része nagy veszedelemben, az sohasem tudja azt felfogni, ezért gyakran azok, akik először kerülnek tűzbe, s ez nem rendíti meg őket, annak következményeit sem látva, teljesen más lélekkel mennek a következő csatába. – A veszélytudatnak ezen hiányával magyarázható az, hogy azokat a dolgokat, amelyeket csak a veteránok, így Napóleon gárdistái képesek megcselekedni, lelkesedésükkel az újoncok is el tudták érni. – Így lelki szemem előtt csak az elnyomók ellen felkelt nemzet és a városokban a katonasággal viaskodó nemzeti gárdák jelentek meg. Persze, én is osztoztam abban a hibában, amelyben szinte az egész ifjúság, amikor azt hiszi, hogy egy maroknyi lelkes és vakmerően bátor ember szembeszegülhet, s mi több, leszámolhat a jól kiképzett osztrák hadsereggel, amelyre neveletésünknel fogva gyermekkorunk óta mély megvetéssel néztünk.

A mai napig meg vagyok győződve arról, hogy egy háromszor erősebb katonaság is megfutott volna

a mi egyetemi légiónk elől, amelyet azonban, ha néhány órán át tartja is magát, végül a túlerő legyűrte volna.

A majdani győzelmekről álmodozva trappoltunk éjszaka az átkozottul rossz úton, s hallgatásomat csak időnként szakítottam meg, hogy kocsisom csapjon a lovak közé. Koniuszki környékén járhattunk, amikor egyszer csak a bricska nekicsapódott valaminek, és nagy csattanással megfeneklett. – Egyszerre két hang hasított bele az éjszakai csendbe: „Hogy a mennydörgős mennykő csapjon beléd!” – kiáltottam: „Alighanem belesüppedt az iszapba!” – visszhangzott a válaszul az én Stefanom. Nem volt mit tenni, a tengely eltört; úgy-ahogy összekötöttük és nagy kinkeservvel elvonszolódtunk Koniuszkiba. Ott már az egész udvarházat mély álomba merülve találtuk, váratlan érkezésemre csak a kutyák ébredtek fel; vonyítózza és ugatva ugráltak körbe. Kotródjatok a helyetekre! – csapkodtam jobbra-balra a kardhüvellyel és a leoldott kardkötővel. – A visszavonulást így biztosítva jutottam el az udvarház melléképületéhez, ahol a kis Lewicki nevelője lakott. Hosszas kopogtatás után végre kezében lámpással ajtót nyitott a félig alvó, ijedségtől félholt pedagógus. – Néhány szóval elmondtam neki váratlan jövetelem okát, és kértem, hogy Lewicki uraságékat fel ne ébresztve, teremtsen elő nekünk egy másik bricskát. Míg e bicskára átrakodták a holmimat, bementem hozzá, pipára gyújtottunk, és a németeket szidalmazva vártuk az indulás pillanatát.

További kalandok nélkül, éjfél után egy óraker hajtottunk be Samborba, ahol különféle kellemetességek vártak rám. – A sambori nemzeti gárdát ugyanolyannak képzeltem el, mint a lebergit, vagyis, hogy egyenruhás és legalább egy kis mértékben katonásan kiképzett. Mekkora volt a döbbenetem, amikor a központi strázsahelyhez közeledve egy toprongyos alakot pillantottam meg a lámpafényben, aki kardját kirántva érdes hangon rám kiáltott: „Állj! Ki vagy?” „Jóbarát!” – feleltem, s magamban arra gondoltam: „Jó, hogy nem kérdezett rá az én Stefanomra is: És az a másik kinek a barátja?” (Mint ez a lebergi örbódé előtt strázsáló zsidóval megesett.) Beléptem az őrtoronyba. De alig nyitottam meg az ajtót, oly sűrű levegő csapott az arcomba, hogy három lépést szökelltem hátra... Majd összeszedve minden bátorságomat, beléptem. – Az őrtorony, amennyire magamhoz térve felmérhettem, két förtelmes és mocskos szobából állt. Az elsőt faggyúgyertya világította meg, amelynek, mint véltem, nyers krumpliból fa-

ragott tartóját a falhoz ragasztották. – A valamiféle foyadéktól foltos asztalnál két vagy három – a legelsőhöz hasonló – polgártárs ücsörgött, s politikai diskurzusba merülve éppen akkor végeztek a második korsó sörrel. – A szalmával felszórt egyik sarokban néhány bajtárs hortyogott elképesztő alakzatot formált lábbelikben. Alighanem képzeletem szüleménye volt, de úgy láttam, hogy noha mozdulatlanul feküdtek, a szalma zizegett alattuk. – Nem akarom pontosan leírni, mit értek ezen, de aki belekóstolt a tábori életbe, könnyen kitalálhatja. – A másik sarokban öt puska és ugyanannyi kard állt.

A másik szoba valamivel rendesebbnek festett, legalábbis a fal mentén állt egy kerevet, amelynek valamikor vörös lehetett a borítóhuzata. A földön, vagyis inkább a szalmán, egy köpenyébe burkolózott ember feküdt, akiben azonnal altisztre ismertem.

Kérdésekre, hol találhatom a gárda parancsnokát, vezetőt adtak mellém, hogy megmutassa a házát. Amíg elérek hozzá, röviden be kell mutatnom a parancsnok személyét, merthogy elbeszélésemben fontos szerepet fog játszani. E parancsnok Władysław Tchorznicki úr,³ Apám hajdani bajtársa volt még a napóleoni időkből, kit nemrégiben ismertem meg odahaza nálunk. – Lengyel nemes volt – e szó igazi értelmében. – Közepes termetű, vállas, idős korához képest sovány, mintha mindig karót nyelt volna, s ez katonás tartást kölcsönzött neki. Kopasz; bajszát, mintha dér lepte volna be, szájformája keresztben álló félhold, apró, de élénk szemek alatt elképesztően nagy orr, amelyet részben lovasbaleset, részben kardpárbaj okozta hatalmas sebhely osztott ketté. A sebhely a jobb szemöldökében kezdődött, érintette a szemhéjat és az arcot, majd az állában végződött. – A sebet egy, néhány héttel az itt lezajlott események előtti párbajban kapta – a nagy párbajhős hírében álló osztrák tisztől, Schaller századostól,⁴ akit a folytatódó viadal során a válla alatt elhelyezett dőfessel meg-

3 Tchorznicki, Władysław (1793–1862): a 12. ulánuszred tisztjeként részt vett Napóleon Oroszország elleni hadjáratában. 1848 áprilisától parancsnoka a sambori nemzeti gárdának, amelyet 1848 novemberében Magyarországra vezet. A gyalogosan küzdő ulánusok kitüntetik magukat a Kassa környéki és Felső-Tisza vidékén folyó harcokban. 1849 februárjától a Nyíregyházán szervezett 2. dzsidászred parancsnoka alezredesti rangban. Nyáron a közép-tiszai hadsereg lovashadosztályának parancsnoka. A katonái a szokásoknak megfelelően az alezredest is ezredestnek titulálták.

4 Schaller, Joseph Hannibal (1805–1848): 1820-ben lépett be a 30. sorsyalogezredbe, 1845-ben léptették elő főhadnaggyá. 1848 februárjában átmenetileg nyugállományba helyezték. A számára végzetes párbajra 1848. augusztus 24-én került sor.

ölt. – Ennyit a Tchorznicki urat jellemző külső jegekről; jelleméről és katonai képességeiről később fogok szólni.

Az ágyban találtam, nem sokkal azelőtt fújta el a gyertyát. – Miután üdvözölt, meghallgatta a lebergi eseményekről tett jelentésemet, aztán mélyen elgondolkodott azon, mit tegyen. Végül úgy döntött, hogy a fal felé fordul, fejébe húzza a hálósipkáját, és megvárja a pontosabb híreket. Úgy vélem, az volt a legbölcsebb, amit tehetett, hogy biztos értesüléseket szerez a dolgok állásáról. – Nem akarván felfordulást okozni, lemondtam az ágyról, amit házában felajánlott, s búcsút véve tőle elmentem a fogadóba, ahová Stefan már előttem megjelent a bricskával.

Ily kalandos utazás után természetesen éhes voltam és fáradt. Jóleső érzéssel töltött el az ízletes vacsora és kényelmes ágy gondolata, de sajnós megfeledkeztem arról, hogy egy kerületi kisvárosban vagyok. Vacsora szoba se jöhetett, s ágyként is a biliárdasztalt ajánlották, amelynek nagyobb részén már egy pocakos polgártárs terpeszkedett. A többi szoba foglalt volt. Nem volt mit tennem, már-már álomba merültem e polgártárs körül, amikor egy gyanúsán erős hang, amely alvótársam nem éppen szalonképes társasági szokásairól árulkodott, magamhoz térített. – Talpra szökkentem, és bricskámhoz siettem, amelyben az éj hátralévő részét tölteni szándékoztam. – Ezen utolsó menedékhelyemen is utolért a mostoha sors néhány sambori polgártárs alakjában. – Alig hunytam le ugyanis a szememet, amikor iszonyú zajt, fegyvercsörgést és kapudörömbölést hallok: egy pillanattal később néhány pödrött bajszú nemes rontott be a pitvarba, fülére húzott kucsmával és kivont karddal. – Egyikőjük azonnal galléron ragadja a pincért és a sarokban dögönyözi, mert nem nyitott nekik elég gyorsan kaput; a másik torkaszakadtából ordítja: „Hol van Fredro polgártárs?”, társa ennél is hangosabban: „Fredro polgártárs? Szóalj meg már az Isten szerelmére!” – Hogy az ördög vinne el benneteket, de tüstént, gondolom magamban. De már mindegy: ha csak húzva az időt szólalok meg, vagy ők találnak meg később, egyre megy, kikászálódok hát a bricskából, és szemközt találok magam a vérszomjas nemesekkel. – Látván maguk előtt kívánságuk boldogtalan tárgyát, egy kissé megnyugodtak, de kérdések özönével árasztottak el. – Keveset tudtam nekik elbeszélni, s úgy véltem, hogy kíváncsiságukat lecsillapítva, nyugovóra térhetek, de búcsút kellett tőlük venni. Már-már szemembe húztam a sapkám, hogy

jó éjszakát kívánjak nekik, amikor egyiküknek eszébe jutott, hogy menjek velük az őrtoronyhoz, s az ott összegyűlt nemeseknek számoljak be a lezajlott eseményekről. Gondolatban mozgósítottam ugyan ellenük néhány ezer ördögöt, de a kényszernek engedve lemondóan velük tartottam.

Eközben az őrtorony benépesedett, s már néhány mundér is feltűnt, és az asztalon álló sárgaréz gyertyatartóban egy másik gyertya is világított. Végül valakinek az a szerencsés ötlete is támadt, hogy ablakot nyissanak, s így már egész emberi módon festett a terem belseje. – Itt aztán újból el kellett mesélnem, hogy Lembergben órák óta folyik a harc, és hogy semmi mást nem tudok. – Beszámolómrá kaptam egy karéj kenyeret és brindzát, minnek elfogyasztása után letelepedtem a sarokba, és hamarosan elszunyókáltam. – Egy jótét lélek megszánt, akinek nevére már nem emlékszem, bár később velünk volt Magyarországon. Ajánlotta, hogy aludjak nála. A felkínált ágyat örömmel elfogadtam. – Megyek hát újsütetű barátommal, míg egy külvárosi, egészen rendes küllemű udvarházhoz nem érünk. – Egy különböző életkorú gyermekekkel zsúfolt szobába lépek, de ennél is nagyobb baj volt, hogy a helységet macskák is ellepték. Márpedig oly iszonyú undorom van a macskáktól, hogy a közelségüket se szenvedhetem. – Társam bement szülei szobájába, hogy elmesélje nekik a lebergi eseményeket, de alig ejtette ki a száján azt a szót, hogy forradalom, az Asszonyságon szörnyű fejfájás lett úrrá, mire a szolgálók összevissza rohanganak, a gyerekek ordítanak, a megrémült macskák a bútorokon ugrándoznak, én pedig teret akarván nyitni nekik, belelépek egy bölcsoébe, s oldalt ugorva rátaposok egy macskára, és addig hanyódtam ideoda, míg nem belezuhantam a nekem ajánlott ágyba. Egy pillanat múlva minden elcsendesedett; de ki tudta volna megszámolni, hogy e szerencsétlen éj során hányszor ütött ki a hideg veríték, amikor egy-egy macska az ágyamba szökölt.

A napfelkelte is a velük folytatott harc közben köszöntött ránk, mire gyorsan felöltöztem, megköszöntem a szíves vendéglátást, és Tchorznicki úrhoz siettem, ahol már reggelihez terített asztallal vártak rám. – Rögtön beköltöztem a házába, s ezzel a környezeti kellemetlenségek véget értek, de azt a néhány napot, amit Magyarországra való távozásom előtt Samborban töltöttem, sohasem fogom elfelejteni. Iszonyú bizonytalanság lett akkor az osztályrészünk, egyrészt el kellett viselnünk a hadsereg szekatúráját, amely

csak arra várt, hogy lemészároljon bennünket, másrészt tartanunk kellett a Sambor térségében grasszáló felfegyverzett parasztoktól. A nyugtalanságot azok az újabb és újabb dajkamesék is fokozták, amelyeket a sárga-feketék ugyanúgy terjesztettek, mint ellenkező szándékkal a mi szájhőseink. – Csak a harmadik vagy negyedik napon kaptunk biztos híreket Lemberg bombázásáról és a gárda lefegyverzéséről.

Ki gondolta volna, hogy a csapástól szabadságjogaink és reményeink mind a porba hullnak, s hogy ettől a pillanattól kezdve a parasztkaszákra támaszkodó katonai despotizmus fogja országunkat kormányozni. Nálunk akkor lett éppen mindennek vége, amikor a magyar nemzet Kossuth vezetésével Ausztria ellen mindent eldöntő harcra készült. – Kossuth emisszáriusai már két hónap óta igyekeztek minél több lengyel fiataalt megnyerni a magyar ügynek. Matczyński kapitányon,⁵ aki egy nagyobb csapat lengyellel vonult Eperjesre, és több tucat egyenként Magyarországra átkelő fiatalon kívül, a nagyobbik részt visszatartotta az a meggyőződés, hogy saját országuknak lesz szüksége szolgálatukra és áldozatukra. Ez a szempont Lemberg bombázása után már megszűnt, mi több: az utóbbi időkben kompromittálódott személyek, lett légyen szó a régi és az új emigráció tagjairól, kiknek Galíciában tartózkodniuk már tilos volt, arra kényszerültek, hogy mint megmenekülésük szalmaszálába kapaszkodjanak a magyar ügybe.

Én azok közé tartoztam, akik, amíg reménytelinek látszott a honi jövő, ellene voltam az idegenbeli katonai szolgálatnak, annál is inkább, mert úgy láttam, hogy az Ausztriával való nézetkülönbség a magyarok részéről nem megy túl az országgyűlési vitákon és veszekedéseken.

A fentebb ismertetett események után úgy éreztem, hogy elérkezett az a pillanat, amikor fiataljaink számára nem maradt más hátra, mint hogy kezdet nyújtsanak a szomszédos magyaroknak, és velük vállalt vállalva küzdjenek meg életre-halálra a közös ellenséggel.

5 Matczyński Konstanty (1815–1898): részt vesz az 1830–31-es lengyel szabadságharcban. 1848 októberében a lengyel nemzeti gárda 150 emberével érkezik Magyarországra. A november végén Aradhoz rendelt Wysocki-zászlóalj 1. századának parancsnoka. Hagyományos eszközöket (botbüntetés) alkalmazó szigorú miatt leváltják, de 1849 májusától ismét a lengyel légióban szolgál őrnagyként. A június 18-i héthársi ütközetben kitünteti magát.

A döntő lökést elhatározásomhoz ifjúkori kebelbarátommal, Kornel Szczepeńskival⁶ történt találkozásom adta. Ő vérbeli katona és remek lengyel ember volt, s lelkesedését át tudta belém plántálni. – Elhatároztuk, hogy együtt megyünk Magyarországra, s kérésre előbb a szüleimet ejtettük volna útba, hogy jóváhagyásukat elnyerjem. – Ezúttal Apáink megelőzték bennünket, akik mindketten Samborba jöttek. – Lehet, hogy ezen útjuk tette lehetővé távozásunkat, mert nem tudom, hogy anyám könnyei nem tartanak-e vissza, s akkor bizonyára én is maradtam volna. A sors másként rendelte, és jó, hogy így történt, különben én is Lembergben poshadtam volna, mint a fiatalok többsége. Így viszont egy gyönyörű háborúban vettünk részt, megannyi emberrel kötötünk ismeretséget, s ami ennél is több, részünk volt ínségben és nyomorúságban is, s mindennek köszönhetően olyan tapasztalatokra és ismeretekre tettünk szert, amelyeket egyszer még Hazánk és honfitársaink javára is hasznosítani tudunk.

Rövid kérés után mindketten engedélyt kaptunk, s a szükséges útravalóval, pénzzel és miegymással is elláttak. – A szüleimtől vett búcsút nem fogom leírni, mert azt csak az képzelheti el, akit egyszer már háborúba készülve apja megáldott és szívére ölelt.

Két nappal később könnyes szemmel és sajgó szívvel a leggyönyörűbb álmokba ringatva magam hagytuk el Sambort, s vele együtt a számomra legkedvesebb lényeket a világon. Velünk tartott Józef Czajkowski is,⁷ egy sambori fiatalember, alapjában véve jó fiú, de nyugtalan és szenvedélyes vérmérsékletű, akit csak nagy tapintattal és végtelen türelemmel lehetett elviselni. – Mindegyikünket más enivalóval tarisznyáztak fel. [...] Nekem például az elemózsia mellé jutott egy üveg jóízű vodka. Czajkowskiak dohányja és szivarja is volt. – Fentebb elfelejtettem megemlíteni, hogy magamhoz vettem egy fiatal lovat is, amelyet pár héttel azelőtt Seweryn Drohojowski⁸ vettem, és amely

6 Szczepeński (Dołęga-Szczepeński) Kornel (1828–1900): a Lembergi Egyetem bölcsészhallgatója. 1849. márc. 16-tól hadnagy a honvédtüzérségnél, majd a légió egyik ütegének főhadnagya.

7 Czajkowski Józef (1813–?): 1848 végén és 1849 januárjában közlegényként harcolt Tchorznicki dzsidáscsapatában. Később főhadnagy a 2. ulánuszredben. Kimenekülése után éveken át Petro-nević szerb miniszter lovásza. A krími háborútól kezdve részt vesz a törökországi lengyel emigráció mozgalmaiban.

8 Feltehetően Marcell Feliks Seweryn Drohojowski (1817–1909), a Czorsztyni sztarosztaság egy részének tulajdonosáról van szó, aki az újszandeci nemzeti tanács tagjaként szervezte és támogatta az önkéntesek Magyarországra utazását.

a kocsi hátuljához rögzített kötőféken különféle mutatványokra ragadtatta magát. Az utazás eddig szerencsés körülmények közt telt, a Kárpátok lábainál ért bennünket az első baleset. Gyors hegyi patakokon kellett átkelnünk, amelyeken nem volt híd. – Abonkir (merthogy így hívták a lovamat) az ilyesfajta utazáshoz túl lassúnak bizonyult, de nem makacskodott egészen addig, míg egy Tuligłowy nevű kis faluhoz nem értünk. Ott alighanem az ördög bújt belé, mert az utolsó patak közepén cöveket vert, s bárhogy fenytettük vagy édesgettük simogatással, szénával, képtelenek voltunk megmozdítani. – Kocsink első kerekei már meglehetősen a meredélyen álltak, miáltal helyzetünk szerfelett kritikussá vált. – „Ohó! Tart-sad! Az Isten szerelmére! Már késő!” Abonkir egyet rántva a kötőféken a kocsit felborította, mi pedig érett gyümölcsökként hullottunk a vízbe. – Tetszett, nem tetszett, mindnyájan elmerültünk, s noha a patak nem volt mély, amikor kibukkantunk a vízből, mindnyájunk arcát más és más grimasz torzította. – A kistermetű Szczeпаński, mint egy megtépázott kiskakas minden lehetséges nyelven káromkodott, én halálra nevettem magam, Czajkowski pedig a vízben úszó tárgyak után kapkodva a rostopczyini vodkásüveg miatt kesergett. Végre két kő közé szorulva ráakadt a szerencsétlen flaskára, pontosabban a fonatára, amely még összetartott néhány üvegdarabot. – Egy pillanatra elzárkózott ezen útítársunk balsorsa, s elhatároztuk, hogy ha egyszer majdan a légióval térünk vissza lengyel földre, ezt a helyet örök emlékeztetőül Rostopczyinnak nevezzük el. Eközben mihamarjában fogvacogva átöltözködtünk, és folytattunk utunkat Tuligłowy felé.

Ott, a falu egyik uránál, a Jędrzej Dwernicki családnál finom ebéd várt ránk, amelynek látványa még Szczeпаński búval bélelt arcán is mosolyt fakasztott. Ott találkoztunk egy csapat Coboug-huszárral. A huszárok gyalog és fegyvertelenül igyekeztek hazafelé egy főhadnagy vezetésével, akinek nevét elfelejtettem.⁹ – Szép volt ezen öreg huszárok látványa, akik Hazájuk hívó szavára hazafelé tartottak: egyenruhájukon már se sast, se sárga-fekete kokárdát, se zsinórt nem láttál, mert megvetéssel letépték, várván, hogy majd nemzeti színekkel pótolják őket.

9 Galícia főhadparancsnoka, Hammerstein altábornagy, aki az elfogott huszárokat hadbíró-ság elé akarta állítani, a 8. (Coburg) huszárezred – Galiciában maradt – 64 lefegyverzett emberét végül Zólkiewből gyalog hazaküldte Magyarországra. A huszárokat, akikkel Fredro találkozott, Lukács Károly hadnagy vezette.

Ebéd után rögvest elhagytuk a Dwernicki család házát. – Alig tettünk meg két mérföldet, amikor találkoztunk egy polgártársunkkal, s kevés hiányzott ahhoz, hogy a vele való félreértést meg ne szenvedjük. Leszállt a nyirkos és sötét éjszaka, hogy két lépésnyire az ember arca és ruházata már felismerhetetlen volt. – Elhagyunk egy bricskát, amelyen két illető ült, amikor egyszer csak hirtelen azt halljuk: „Állj! Várj csak!” Valaki leugrik a magunk mögött hagyott járműről, és utánunk ered. – Oly körülmények közepette, amelyben akkor leledzettünk, az ember minden árnyékban, minden fatörzsben ellenséget lát, így az első gondolatunk az volt, hogy a kerületi biztos vagy valami efféle lehet, aki le akar bennünket tartóztatni. Megállítom a bricskát, előveszem a pisztolyom, s oly csendesen húzom fel a kakasát, hogy ne lehessen hallani a kattánást, közben csendben odasúgom Szczeпаński-nak: ha ez egy kaiserlich-königlichen, világíts a szemé közé. – Eközben lihegve odafut hozzánk egy természetes polgártárs:

„Fredro úrhoz van szerencsém?”

„Igen, uram...”

„Ha uraságod eléri Turkát, nézzen be Bogusławski úrhoz, mert ott már várnak az urakra.” „Nagyon hálás vagyok, ajánlom magam.” „Minden jót, uraságnak” – feleltem visszaeresztve a pisztoly kakasát.

„Indulj!”

„Isten magukkal!” – kiáltotta mögöttünk a becsületes nemes, akinek álmában sem jelent meg, hogy mi-csoda veszedelmes volt a határon átkelők megállítása.

Két óra múlva bekanyarodtunk Bogusławski úr udvarába. Nála ugyanúgy, mint Dwernicki úrnál, igazi ólengyel vendéglátásban volt részünk. – Nem volt oly kellem, nem volt oly óhajunk, amelyet a háziasszony vendégszeretete ki ne talált volna, mivelhogy magát a gazdát nem találtuk otthon.

Másnap, november 9. ködös és szomorú volt, szüntelenül szemerkélt az eső, s ez az egész vidéket szomorú és gyászos színekbe öltöztette, amelyeket a mi szívverésünk annál inkább is visszaadott, mert már elértünk a Kárpát-hegységet, amely pár órán belül közöttünk és hazánk, valamint családjunk között akadályként tornyosul majd.

Hamarosan elértük a Kárpátok hófödte csúcsait. – Még néhány lépés, és máris magyar földet ért a lábunk. – Visszafordulva tekintetünkkel és szívünkkel még egyszer utoljára búcsút vettünk attól a földtől, amelybe születésünktől fogva belenőttünk, hogy szeressük és oltalmazzuk őt azokkal a személyekkel

együtt, akiknek emléke oly drága és fájdalmas érzelmeket keltett a lelkünkben.

Aztán azt dúdolva, hogy „Nincs még veszve Lengyelország”, bátran átléptük a magyar határt.

Uzsok, az első magyar városka, amely feltűnt előttünk, a Kárpátok lábainál fekszik. Riczkó kormánybiztos¹⁰ fogadott bennünket ott. – Első foglalatosságunk az volt, hogy családunknak és barátainknak írjunk, aztán következett a vacsora. – Bátran mondhatom, hogy a magyarok részéről fogadtatásunk őszinte volt, hogy a gulyáshúst úgy megpaprikázták, mi náluk a legnagyobb különlegesség, hogy másnap lehámlott nyelvünkéről a bőr is.

A további utazás során semmilyen különleges kalandban nem volt részünk. Valamennyiünket mindentűnt a legnagyobb rokonszenvvel fogadták, ami nem merült ki pusztán a lengyeleket éljenző kiáltásokban (Éljen a lengyel!), hanem a házi vendéglátásban is megnyilvánult. Ungváron egy tizennégy főből álló lengyel csapatot találtunk, tagjai azzal tiszteltek meg engem, hogy legyek a vezetőjük.

Említést kell tennem itt egy olyan kúráról, amelyet Szczepeński esetemben alkalmazott. Ehhez tudni kell, hogy egynémely helységben már felütötte fejét a kolera, és hogy Szczepeński attól a fürdőtől, amellyel bennünket Abonkir meglepett, valamiféle hasmenést kapott, míg engem heves torokfájás fogott el. – Együtt voltunk bekvártélyozva. – Egy este jövök vissza a városból, ahol több ügyet kellett elintézni, és többek között remek szilvapálinkát ittam. – Egészségesen, vidáman belépek a szobámba, ahol Szczepeńskit összegörnyedve és jajgatvahagytam. Most viszont teljesen más állapotban találtam őt; fel és alá róva a szobát pipázgatott – oly elégedett ábrázattal, amilyenek rég nem láttam. Szó szerint idézem a közöttünk lezajló párbeszédet:

„Hogy vagy? Látom felkeltél, most jobban vagy?”

„Ó, kedvesem, kincs!”

„Miféle kincs?”

„Seechoferischen Balsam.”

„Mi a fene?”

„Mondom neked, kincs. A Seechoferischen Balsam nemcsak minden betegségre jó általános gyógyszer, hanem a kolera ellen is hatásos. Nézd, ott, abban a fekete mic sodában.”

„Förtelmesség.”

10 Riczkó Lőrinc (1815–?): 1848 nyaratól az ungvári nemzetőrség századosa.

„Nem, nem förtelmesség. Nem hiszed, hihetetlenül jólesett, oly jó most a gyomromban, jó meleg. Próbáld ki!”

„Menj a pokolba!”

„Mit ártana – pár csepp a náthádra.”

„Hagyj békén.”

„Kolera van.”

„Mi – kolera?”

„Ez meg a leghatásosabb ellenszere.”

„De undorítónak látszik.”

„Semmit se kérdezz.”

„Épp most ittam szilvapálinkát.”

„Annál inkább.”

Meg akartam kérdezni, miért annál inkább, de máris megtöltötte a kanalat azzal az átkozott balzsammal, és erőnek erejével belém diktálta.

Amióta élek, ily förtelmesség nem volt a számban; sós, kesernyés, fanyar és erős, mint a tiszta szesz, úgy torkon ragadott, hogy néhányszor körbe kellett futnom a szobát, amíg egyetlen szót is ki tudtam ejteni. – Hogy gyötrelmeimnek mikor lett vége, nem tudom megmondani, az olvasóra bízom. Amikor egy kissé magamhoz tértem, megfogadtam, hogy soha az életemben Seechoferischen Balsamot a számba nem veszek, s ha Isten gyermekekkel áld meg, azokat is eltiltom tőle.

Mindaz, amit fentebb említettem, Ungváron történt, pár nappal később Kassán beértük Tchorznicki csapatát, aki negyven ember élén pár nappal azelőtt lépte át a magyar határt. Ő maga előresietett Pestre, így én Wołyński főhadnagynak¹¹ jelentettem jöttünket, aki közölte velem, hogy ideiglenesen altiszti helyet töltök be, és átadta a zsoldot, hogy osszam ki rajom katonái közt.

Nehéz elképzelni, hogy mit jelent egy szervezetlen lengyel csapat számára az előfogatokon való utazás. Állandó veszekedés, összetűzés, hol a jobb kocsiért, hol a fogadóban elköltendő ételért, este pedig a szálláshelyért; miközben a holminkat folyvást a kezünkben kellett tartani, amiről csak később szereztem tudomást, amikor a Dudziński úr által készített vadonatúj bagariacsizmámat ellopták. – Fájdalmas veszteség volt

11 Wołyński, Tadeusz (1808–?): részt vesz az 1830–1831-es lengyel szabadságharcban. Élve az amnesztiával, visszatér a Lengyel Királyságba, de 1833-ban ismét emigrációba vonul. 1848 tavaszától a sambori lovasgárda parancsnoka. 1848. dec. 16-tól főhadnagy Tchorznicki dzsídás csapatában. 1849 februárjától századosként a légió 2. ulánuszredét szervezi Nyíregyházán. A nyári hadjáratban őrnagy a közép-tiszai hadseregben.

ez számomra, mivel a természettől kapott különleges tehetségemnél fogva a cipőt sarkánál fogva elkoptatom, az utolsó pár sarkot oly kerekre tapostam, hogy azzal is bizonyítani tudnám, hogy a világ gömbölyű.

Mint minden dolognak a világon, így az előfogatokon való utazásnak is van jó és rossz oldala. Utazásunk jó oldala volt, hogy utunk során naponta nyaktörő versenyzésbe fogtunk. – A magyar paraszt, ha öt borral traktálják, az állomáshelyet elhagyva, azonnal csépelni kezdi a négyes, ötös fogatot, és vágatva előzi meg a szekereket; aztán a lehagyott is ügetésre fogja, s rövidesen vágtaiba csap át, és úgy suhanva, ahogyan csak a lovak tudnak, vágat mindaddig, amíg aztán egy szekér olyan előnyt nem nyer, hogy győztesnek ismerik el. – E versenyek során mi a kocsikon állva, vagy ülve lövöldöztünk pisztolyainkkal és duplacsövű vadászpuskáinkkal az út mentén álló legkülönfélébb tárgyakra, vagy a bennünket megelőző kocsi utasaival mértük össze kardunkat; némelyek fegyverek híján óvatosságból csibukjaikkal és botjakkal hadonásztak.

A több napig tartó örült utazás nyomán szerencsésen megérkeztük a Pesthez közel fekvő Hatvanba. Ott nagy meglepetésünkre fogadással vártak. – Be kell előbb avatnom olvasóimat, hogy mi módon szállásoltak el. – Azokat a tiszteteket és közlegényeket, akik némi pénzzel rendelkeztek, mindig a fogadókban szállásolták el, részben a saját kényelmük céljából, részben azért, hogy szegényebb bajtársainknak jusson a polgároknál biztosított ingyenes és jobb szálláshely. Azon az estén hát egy nagy ebédelőben gyűltünk össze vacsorázni, amikor hirtelen nyílik az ajtó, és a gazdag polgárok küldöttsége lépi át a küszöböt. – Magyar szokás szerint a magyar nemzet nemes szabadságharcáról szóló beszédet intéznek hozzánk, kifejezve azt, hogy segítségükre jöttünk (etc. etc.) – ezt követően az, ami az egész beszéd során a legjobb volt, engedélyünket kérik, hogy a mai vacsoránkat ők állhassák és oszthassák meg velünk. – „Egy ily udvarias invitálást sohasem szabad visszautasítani...”

Aquila János freskója (Bántornya, 1978)

OLÁH ANDRÁS

útlevel a múltba

álmod szerettem volna lenni
megbújni párnád gyűrődésein
ám belőled elfogyott a csiklandó
öröm: kinyúlt pólódban
vacogsz összekucorodva
s ha volt is hozzád kulcsom: már
nem érvényes – bezárkóztál végleg –
két ember kell a magányhoz
ám nincs ami felejtésre ítélné
a tiltott határátlépéseket
– itt kering bennünk az ősz
de talán még kinyújtja kezét a
rosszkedvű reggel hogy ne menj el
hogy ne kelljen visszajönni

mi lett

„hozd vissza” – bosszankodott
nagyapám amikor az alumíniumbögrét
amivel a csirkéknek a kukoricadarát kimérte
elhajítottam a baromfudvar közepén
„messze van” – makacskodtam
és lekuporodtam a pihéstollú csibék közé
„tudod is te mi a messze – morgott az öreg –
amit a szem belát az nem távolság
Kolozsvár látod messze van
sírt az országút a lábunk alatt míg odaértünk
de a simogató öröm arcunkat bizsergette
vágy és vezeklés találkozott
egy öregasszony kendőjébe szorított
s csak egyetlen szót tudott
kimondani hogy »végre«
de mi lett a meglelt igéből mi lett a szóból
mi lett a vágyból s ki szedi ki gyulladt
körmeink alól a tüskét és ki hozza vissza
az eldobott irgalmat a gyomverte messzeségből...”

CSIKÓS ATTILA
Graffiti lámpafényben

Freedom. A kupé tetejére volt felvésve. A lakkozott furnérra. A negyvenes izzóval szerelt, búra nélküli lámpa alá. Nehezen szokott hozzá a szeme a gyér világításhoz. Minden eltűnt, gondolta. Ebben az elmálló, aggasztó idegenséget s az ismeretlen veszély közelségét hordozó derengésben a szemnek csak a körvonalak ideges vibrálása marad. A cipője orrát sem látta.

Az Alföld feketén vágatott odakint.

Hunyorgott, arcának halovány tükörképét kereste az ablaküvegen, a szitáló fény felé fordította a fejét, de úgyse látott semmit magából, csak valami hullámzó, derengő pacát. (Ez volna ő, ez az áttetsző, talán tapasztalható, mégsem bizonyíthatóan létező jelenés.) A negyvenes izzók már csak ilyenek, tűnődött, csak a saját foglalatukat világítják meg eléggé. Nyilván épp azért oda vésték be a *freedom* feliratot. Ebben a kapaszkodók nélküli, *bívalbaszott* félhomályban éppen ott volt jól olvasható. Szinte világítottak a körömmel vagy karckövel, megátalkodott dühvel felkapart betűk. Újságot vennie meg nyilván felesleges volt, néha már nappal is összefolynak szeme előtt a betűk. Összehajtotta, aztán maga mellé tette az ülésre. Kinyújtózott, gerincét a műbőr támlának feszítette, és behunyta a szemét. Megpróbált aludni.

Feje felett egy kép Agárdról, valamikor a hetvenes években készülhetett. Jobb idők voltak, mondta arról az évtizedről Klárka, a színházi takarító, és kicsavarta a fokhagymaszagú felmosórongyot. Mindig jobb, ami nincs. Mint mondjuk ennek a feliratnak esetében is. *Szabadság.* Jobb volt a „plafon”, mielőtt felírták oda. Érintetlen volt a lakkozás. Sérülésmentes. Agárdon meg volt még sült keszeg. Fecskében kellett érte sorba állni az üdítőtől ragacsos pult előtt.

Nem tudott aludni. Nehezen alszik el, aki ébren is álmodik.

Keze az ablak előtti bakelit asztal szélén pihent egy palack bor mellett, kisujgyúrujával meg-megkocogtatta néha az üveget. Korábban volt étkezőkocsi is. Könnyű volt utazni akkoriban.

A zakója ujját feljebb húzta, nem akarta, hogy összekoszolódjon a mocskos, valami ételmaradékkal összekent asztallapon. A gyér fényben nem láthatta ugyan, de zavarta volna a tudat. Ketchup vagy majo-

néz? Mindegy is, egészen biztosan ragad, és az, hogy az ember kénytelen egy koszos vonaton utazni a célja felé, még nem jelenti azt, hogy muszáj involválódnia.

Hogy miért írják fel az emberek falakra, kerítésekre, a piszoárok fölé vagy a metró ablakára mindazt, ami hiányzik nekik?

Freedom. Love. Peace. Pina. Ezt akkurátusan mindig magyarul.

Miért jegyzünk fel mindent, aminek vágya, hiánya olyan nyomasztóan emlékeztet arra, milyen múltékonnyak vagyunk? Miért találjuk a szavakat komolyabb fedezetnek az élet ígéreteire, mint mondjuk egy étkezőkocsit, az agárdi strandot vagy a kalauz mosolyának ráncsaiba tapadt polleneket?

Lehúzta az ablakot. Egy távoli tanya kivilágított ablaka parázslott a távolban. Képét lassan vontatta magával a tarló, mint egy látomás, gondolta, amíg a ház meg a kert eltűnt végleg a vonat mögött. A sötétség összezár. Kihajolt, arcát a szélbe mártotta, s előrenézve, a mozdony vonalában egy üzem kivilágított csarnokait látta, később, ahogy a sín pár elkarnyarodott, egy benzinkút pirosas fényei is feltűntek a gyárkerítés előtt, s a veszteglő autók lámpáinak fényében hadonászó, pálcikaszerűen vékony emberalakok. Tudta, hogy mindez lényegtelen. Hamar eltűnnek mind. A szerelvény szokatlanul puhán, meglepő mód, szinte zajtalanul haladt a síneken. Az ember csak a maga életét nem képes maga mögött hagyni.

Megemelte a palackot, és a szájához emelte. Nem adtak neki üveg poharat a restiben, pedig egy ezrest is felajánlott érte a húsos ajkú, nagymellű, szatén miniszoknyás pultos nőnek. Szokatlanul elegáns magas sarkút viselt, különösen ahhoz képest, hogy gyakorlatilag egy disznóólban dolgozott.

Amikor megérkezett Békéscsabára, esett. A vonatról szinte futva menekültek az emberek, magukkal sodorták, nekiszorították a vagon oldalának, ernyőikkel hadonásztak az orra előtt, az utazótáskája beleakadt egy idős nő gurulós kofferjébe, alig tudta kiszabadítani magát, és taxit sem kapott. Ezek mind egy irányba mutató erők, gondolta, miközben átvágott a parkon, és az Andrássy úton megindult a színház felé. Nagyjából a Vasutas művelődési háznál járt, amikor egy párás ablakú kocsmá ajtaján kilépett egy szakállas alak, az ég felé emelte két kezét, és azt kiabálta, hogy „leszarom, ha vasárnap nem nyitnak ki a boltok, én úgyse kelek fel, olyan részeg vagyok!” Aztán elröhögte magát, letette sörét a nedves betonra, és mosolyogva a málló vakolatú téglafalnak dőlt.

A Szabadság térre ment. A város csendes volt, minden bezárt már, pedig megivott volna egy kávét, mielőtt betoppan a borral, meg a kis csokor hóvirággal, amit még Pesten, nedves papír zsebkendőbe tette kabátja zsebébe tett.

Amikor odaért, a ház előtt három rendőrautót látott villogó fényekkel, s a kapun épp akkor hozott ki egy letakart hordágyat két ápoló. A vibráló, erős kék fény elvakította, kicsit talán meg is szédült, és megbotlott a járdaszegélyben, ahogy szaladni kezdett az egyenruhások felé. Az erős fény se jó. Bejárhatatlan távlatokat vetít, a villogó káprázatban az ember összezsugorodik, minden a messzeségbe ég.

Mi történt, kérdezte lihegve, amikor odaért végre a kapu előtt parkoló rendőrkocsihoz. Az őrmester eldobta cigijét, és rátaposott. Egy asszonyka, mondta kimérten, de ne menjen oda, tette hozzá, aztán szigorúan elhallgatott.

Hogy hívták, kiáltott a rendőrré, és fenyegetően meglóbálta a barna, sevrébőr táskát az arca előtt.

Szép neve volt, felelte meglepve s hirtelen igen készségesen az őrmester, és óvatosan hátrébb lépett. Dallam Anna. Szép volt ő is. A franc se érti, mondta csendesebben. Ilyen gyönyörű névvel...

Mi történt vele? Az Istenért, mi történt vele, üvöltött bele a csöndes éjszakába, és megragadta a riadt őrmester karját. Közben a hordágyat nézte, amit gurulós kocsira tettek, és a mentő nyitott ajtajához tolta. A fehér vászon, amivel a testet letakarták, hol kék, hol piros fénybe merült. Rosszak ezek a lámpák, gondolta, hogy lehet egy beteget ilyen fényben vizsgálni, be kéne emelni a mentő szép fehér neonjai alá.

Az őrmester hagyta, hogy rángassa, nem is ellenkezett.

Elszállunk, mint pezsgősdugó az ünneplő tömeg felett, suttogta zavartan, és előkapart a zubbonya zsebéből egy újabb cigit.

Megölték? Kiesett a táská a kezéből, és nagy puffanással a földre zuhant. Megölték?

Idegenkezűsége nem találtunk utalást, krákolta a rendőr, és maga elé tartotta a parázsló cigarettát. Megforgatta, figyelte, mintha az alapján mondana véleményt, mintha az apró, tűzsárga parázs volna a nyomok nyoma. Mondjuk búcsúlevelet sem. Feletébb érdekes... Nézte még a cigit, mintha maga se hinne abban, amit az imént mondott, aztán ajka közé tolta, és beleszívott.

A házból akkor jöttek ki a helyszínelők, a kocsijukba tették táskáikat, fáradtan odaköszöntek, aztán egy aranyszínű tócsán áthajtván elrobogtak a rendőrség épülete felé. Csak egy nedves, kékesen csillogó keréknyom maradt utánuk.

Ő még akkor is az őrmester karját szorongatta, amikor egy nyomozó lépett hozzájuk, és megkérdezte, hogy kicsoda.

Nem mert odamenni a testhez. Annához. A villogó fényben olyan tisztán látszódtak alakja körvonalai. Mintha mozogna. Mozdul, akarta kiabálni, de a száján nem jött ki hang. Csak a vászon gyűrődéseinek árnyékai mozdultak a piros-kék fények változásaiban. Ahogy könnyű szélben a nád árnyéka a Velencei-tavon. Gyakran tűnt úgy, valaki úszik a tükörsima vízben a nádas előtt. Agárdon, vagy hol a francban voltak? Valahol. Vele.

Az ismerőse vagyok, mondta elcsukló hangon. Hozzá jöttem. Várt. Miért tette?

Talán azt hitte, mégsem jön el, tűnődött a nyomozó, és megnézte az iratait.

Mindannyian nyomot akarunk hagyni valahogyan, nézett rá az őrmester, és ismét eltaposta a cigijét. Neki talán így sikerülhetett.

Lassan mindenki összeszedelőzködött. A mentősök megvárták még a halottszállítókat, aztán elrámolták a táskáikat.

Telihold volt. Néha fel-felbukkant. Rohant az égen a világos szélű felhők között.

Összehúzta magán a kabátot, és az erősödő széllel szemben elindult az állomás felé. Az utolsó vonatot érte el. Alig találta meg a helyét. Üres volt a szerelvény, mégis átbotorkált három kocsin, mire rátalált. A kupéjában hat, negyvenes izzóval szerelt, búra nélküli lámpa égett a plafonon. Az egyik alatt egy szó volt bevésve. *Freedom*. Miért? Megnézte a felhőlyagosodott, kifakult fotót az ülése felett, aztán leült a műbőr huzatra, és óvatosan az ablak alatti kisasztalra fektette kézfejét. Rozsda- és hűgyszag csapta meg az orrát. Mióta nincsen keszeg az agárdi strandon? Az állomás elindult, a fények kihátráltak a vonat mögül, eltűnt a város, és minden elsötétedett. Miért gondoljuk, hogy a szavak majd megvédenek? A negyvenes izzók megvilágították a lényegét. Nyilván épp azért melléje vésték be a *freedom* feliratot. Ebben a kapaszkodók nélküli, kibaszott félhomályban csak ott volt jól olvasható.

Amit érdemes csinálni, azt érdemes jól csinálni

Beszélgetés Kődöbocz Gábor irodalomtörténésszel

– Vásárosnaményban születtem, Nyíregyházán érettségiztem, Debrecenben diplomáztam, s hároméves hajdúböszörményi gimnáziumi tanárkodás után immáron harminc éve Egerben tanítasz. Itt nemcsak az Eszterházy Károly Főiskola Irodalomtudományi Tanszékének docense vagy, de a lassan egy évtizede megjelenő *Agria folyóirat* alapító főszerkesztője is. Irodalomtörténészként két monográfia fűződik a nevedhez: Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében (2002); és Kiss Benedek (2014). Milyen indítást hoztál magaddal; kik hatottak rád legmélyebben a pályád során?

– A csonka-beregi tájhaza – legyen bárhol is a világban – mindig, mindenhová elkísér, abszolút viszonyítási pontként él bennem. A vámosatyai szülőház, a vár, az erdő, a templom, az iskola és a temető számomra valóban a létezés centruma. Amikor kisfiúként, kilenc-tíz éves koromban először felmentem a falu tiszta faácsolatú, erdélyi mintára épült, huszonnyolc méter magas harangtornyába, olyan látvány fogadott, hogy a lélegzetem is elállt. Légvonalban magam előtt láttam a Kárpátok előnyúlványait, a kaszonyi és a beregszászi hegyet. Amikor később megtudtam, hogy egyebek között Kárpátalján is szép számmal élnek magyar ajkú nemzettestvéreink, bevallom, a sírás környékezett: végtelen szomorúság vett rajtam erőt. Egyetemi tanulmányaim és olvasmányaim során az is nyilvánvalóvá vált, hogy Trianonban jóvátehetetlen dolog tör-

tént. Három évtizedes egri pályafutásom során mindig a szorgos kezű, panasztalanul dolgozó, törekvő szüleim példáját igyekeztem követni, akik soha sem riadtak vissza az emberpróbáló erőfeszítésektől. Az ő szívós kitartásuk és áldozatos helytállásuk nélkül Éva húgommal aligha szerezhettünk volna tanári diplomát. Kiváló tanáraink közül külön is kiemelem az áldott emlékű Görömbei András professzor urat, akivel az egyetem elvégzése után is munkakapcsolatban, sőt, jó barátságban maradtam. Elmondhatatlanul sokat köszönhetek neki, mert minden eszközzel a munka szeretetére, az erőfeszítés vállalására, az értéktudatos cselekvésre nevelt. Elhitette velem, hogy amit érdemes csinálni, azt érdemes jól csinálni. Apám helyett apám volt évtizedeken át: mindent megtett azért, hogy valódi képességeimmel azonos lehessenek, s hogy végtére is emberebb ember legyek.

– Irodalomtörténészként milyen irányzathoz, vonulathoz tartozónak sorolnád magad?

– Amint az eddigiekből is kiderült, a Görömbei András nevével fémjelezhető debreceni iskolához tartozom. Ennek megfelelően a szekértáborosdit, a kirekesztést és a megosztottságot sohasem helyesletem. Jóllehet mindenféle stigmatizációt elutasítok, az ismert Kányádi-vers (*Krónikás-ének Illyés Gyulának – odaát*) bizonyos áthallásaitól – a tragikus sugallatok okán – mégsem tudok teljesen elvonatkoztatni: „Akik elmentek közülünk, / nem voltak közülünk valók, / mert ha közülünk valók

lettek volna, / nem mentek volna el.” Úgy gondolom, hogy az igazi dialógushoz jóindulatra, józanságra és tisztességre volna szükség. Egyelőre azonban úgy tűnik, hogy különösebb érdek és igény sem fűződik az érdemi párbeszédhez. Nagy kár, mert Kányádi másik ide kíváncsozó versének (*Játszva magyarul*) szellemében („aki megért / s megértet, / egy népet / megéltet”) akár az értelmes konszenzusra, a közös cselekvésre is lehetne esélyünk.

– Egerben az ezredforduló óta egyesületben ápoljátok Kálnoky László emlékét. Rajta kívül ki még az, akihez a provinciális kereteket meghaladva kötődni lehet az egri irodalmi tradícióból?

– Eger – mint a műzsák által különösen kedvelt város – inspirálóan gazdag irodalmi hagyományra tekinthet vissza. A tradíciót megalapozó szerzőktől (Tinódi Lantos Sebestyén, Balassi Bálint, Koháry István), az egriséget értéként tematizáló költőkön át (Vitkovics Mihály, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Tárkányi Béla, Mindszenty Gedeon, Pájer Antal) a hely szellemét és kisugárzását a XX. századi poézis jegyében megragadó alkotókig (Apor Elemér, Sulyok Vince, Utassy József, Bányász István, Cseh Károly, Anga Mária)

bámulatosan sokszínű a kép, és ez a breviáriumszerű gazdagság messzemenőig méltó a helyi kulturális örökség Gárdonyi Géza, Bródy Sándor és Kálnoky László életművében testet öltő magaslataihoz. Álljon itt egy rövid felsorolás az utódokról: Nagy Pál, Gál Elemér, Szokolay Károly, Bakacsi Ernő, Holló József, Györffi Réka, Bak Zsuzsanna, Posta Marianna, Csepicsányi Éva. Végül, de nem utolsósorban az utóbbi években Miskolc helyett inkább Egerben élő és alkotó, az immáron Kosuth-díjas Serfőző Simont említem, aki a kortárs magyar irodalom megkerülhetetlenül fontos alakja. A felsorolt szerzők közül többen is szerepelnek a millennium évében megjelent, általam szerkesztett egyesületi antológiánkban (*Távol Betlehem*).

– *Az Agria a megjelenési gyakoriságát, terjedelmét és szerkesztési elveit tekintve is unikum a hazai folyóirat-palettnán. Miként fogalmaznád meg az ars poeticáját?*

– Gárdonyi és Kálnoky városában természetes, hogy legyen egy patinás, a legjobb egri hagyományokhoz méltó, országosan jegyzett folyóirat. Ennek megfelelően az Agria indulásától fogva egy olyan széles ölelésű lap, amely a nemzedéki és szemléleti sokszínűség jegyében tárja elénk a kortárs magyar irodalmat. A hossz- és keresztmetszeti elvet vegyítő szerkesztői felfogás antológia-, illetve almanach-jellegű lapot eredményez, amelyben az egri és régióbeli értékek országos kitekintésben, sőt, kárpát-medencei beágyazottságban nyerik el legteljesebb értelmüket. A folyóiratban rendszeresen hatvan-kilencven szerző

jelenik meg. A pályakezdőktől a nyolcvanas éveikben járó generációkig mindenféle korosztály publikál a lapban. Az Agria olyan, mint a bőségszaru: van benne minden, s a sokféle gazdagságban kedvére válogathat az olvasó. Az immáron tizedik évfolyamát jegyző lap sajátos karaktert képvisel a kortárs folyóiratok között. Szerkesztő- és munkatársaimmal (Szokolczay Lajossal, Bertha Zoltánnal, Serfőző Simonnal, Anga Máriával, ifj. Ködöböcz Gáborral) a jövőben is azért fogunk dolgozni, hogy Eger városát ne csak kiváló boraiért és egyedülálló építészeti szépségeért, hanem figyelemre méltó szellemi értékeiért, kulturális kincseiért is becsüljék és szeressék.

– *Könyveidben szenvedélyesen vizsgálod hagyomány és újítás, értékvilág és formarend viszonyát számos műben és életműben. Úgy látod, hogy az irodalom képes rendet vágni a XXI. század káoszában?*

– Tematikus kötetem, az *Erdélyi élmény, erdélyi gondolat* kifejezetten ezzel a szándékkal látott napvilágot 2011-ben a Líceum Kiadó jóvoltából. Ezt a könyvemet Székelyföldön és Nagyváradon is szép sikerrel mutattam be. Tudatosan törekszem arra, hogy kutatási eredményeimből főiskolai hallgatóim is minél többet profitáljanak. Ennek jegyében tartom régóta előadásaimat a határon túli magyar irodalomról és az erdélyi magyar líráról. A diákság mindkét kurzusra rendkívül nyitott és fogékony. Az Agria is kezdettől fogva összmagyar lapként funkcionál. Fontosnak tartom annak az érzékelését, hogy létezik egy országhatárokkal dacoló, spirituális értelemben felfogott szellemi ha-

za, amely a nyelvi, történelmi és kulturális hagyományok legtágabban értett közösségét jelenti. Egyetlen folyóirat sem közöl annyi határon túli szerzőt, mint az általam szerkesztett Agria. Már jó ideje a határok fölötti, méginkább az egyetemes magyar irodalom a helyes megjelölés, ami végső soron az egy és oszthatatlan magyar irodalmat jelenti. Tanárként, szerkesztőként és irodalomtörténész-ként is úgy vélem: nagyon fontos a szeretet és a megértés. Ha ez megvan, lélekteljesen szakszerű és szakszerűen lélekteljes művelői lehetünk a választott hivatásnak.

– *2011-ben a Partiumi Írótabor irodalmi díjával, 2015-ben pedig Hídverő-díjjal jutalmazták a munkásságodat...*

– A Hídverő-díjat 2002 óta ítéli oda az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány. A kitüntetést minden évben egy magyarországi irodalomtörténész, illetve kritikus veheti át Székelyudvarhelyen. Amikor kis családom jelenlétében átvettem az elismerést, Rabindranáth Tagore indiai költő gondolatai jutottak az eszembe: „Elaludtam és azt álmodtam, hogy az élet öröm. Felébredtem és láttam, hogy az élet kötelesség. Cselekedtem és látom, hogy a kötelesség öröm.” A Hídverő-díj rangját az mutatja igazán, hogy a korábbi években olyan kiváló irodalmárok kapták meg, mint Görömbei András, Pomogáts Béla, Szokolczay Lajos, Bertha Zoltán, Márkus Béla, Széles Klára, Elek Tibor és Pécsi Györgyi. Roppant megtisztelő számomra, hogy immár engem is ebben az előkelő társaságban tartanak számon.

Csontos János

„Mindig befelé tartok, az elemi egyszerűség felé”

Papp-Für János nem sokkal a Könyvhét után fogja ünnepelni negyvenedik születésnapját. Egyre fontosabb szereplője az irodalmi életnek, és az idei Könyvhétre két kötettel is jelentkezik. Ebből az alkalmából készült vele ez a beszélgetés.

– *Nagyon sok mindennel foglalkozol: a Tokaji Íróklub és a Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör ügyeivel, egyik szerkesztője vagy a Dokk internetes portálnak, zenélsz, irodalmi programokat szervezel, és szinte biztos, hogy kihagytam néhányat vállalt feladataid közül. Ehhez képest sorjázna a köteteid, intenzíven benne vagy az alkotásban. Hogy bírod mindezt?*

– Nehezen. Az irodalomszervezői munka sajnos szinte elszívja az alkotói időmet, nagyon nehéz ilyen nagy felelősséggel járó pozíciókat betölteni, rengeteg az adminisztráció és a szervezés, de szerencsére van egy megbízható csapat, amelynek a segítségére folyamatosan számíthatok, akik a legnehezebb időkben is mellettem állnak. 2015 óta vagyok a Tokaji Íróklub Egyesület titkára, melyet 42 év munkája után Sáray Lászlótól vettem át. Úgy gondolom, hogy életem egyik legnagyobb és legfelelősségteljesebb megbízatása ez, de igyekszem becsülettel helytállni, és elvégezni a rám bízott feladatot. Ebben az évben már a 44. Tokaji Írókluborra kerül sor, amelynek témája 1956 a magyar művészetben, amit a forradalom 60. évfordulója tesz most igazán aktuálissá. Idén már elkezdjük szervezni az V. Hajdúbozsórményi Íróklubot is, amelynek a fő célközönsége a hajdúvárosi és határon túli középiskolás korosztály. Itt délelőttként a gyerekek íróiskolákon és társművészeti szemináriumokon,

délután pedig kerekasztal-beszélgetéseken, könyvbemutatókon vehetnek részt, neves írókkal találkozhatnak. Esténként leginkább a zene és a színház kerül középpontba. Idén is nagyon gazdag, színes és minőségi választékot tudunk nyújtani a táborlakóknak.

– *Szorgalmas költő vagy inkább, vagy az ihlet kegyeltje? Illetve, van-e szerinted „ihlet”, mi inspirál az írásra? Tudom, ez egy elkoptatott kérdés, de a potenciális válaszok végtelen gazdagsága miatt mégis érdemes feltenni.*

– Leginkább szorgalmas költőnek tartom magam, és nem is ihletettségnak hívom azt az állapotot, ami az írásra készlet, mert leginkább hatásokra, benyomásokra, intuíciónak támaszkodom: olyan élményekre, melyekről úgy gondolom, hogy reflektálnom kell az irodalom formanyelvén. Talán így válnak bennem, rajtam keresztül a gondolataim, érzéseim esztétizált irodalmi szövegekké, versekké. Kizárólag a belső figyelemem ilyenkor a főszerep, és igyekszem éppen csak annyit kihozni magamból és papírra vetni, amennyi a legszükségesebb. A minimalizmus híve vagyok, és igyekszem a legegyszerűbben és legletisztultabban megfogalmazni azt az érzelmi gazdagságot, amit a költői ambíció diktál bennem.

– *Vannak költők, akik egy-egy kötetnyi mennyiségű vers megírása után összerendezik az anyagot, és kiadják. Mások eleve könyvet*

írnak, a születő versek mintha erendően egy közös lényegi magból sarjadnának ki. Jól gondolom-e, hogy te ebbe a második csoportba tartozol?

– Igen, én a második csoportba tartozom. Szinte kizárólag egy-egy adott élményanyagból dolgozom, és azt próbálom a lényegi mag oldaláról megközelíteni. Mindig fontos az, hogy egy-egy könyvem ugyanazt a témát járja körül, és igyekszem következetes maradni a könyv belső struktúráját illetően is. A könyveim tartalmi ívén belül szeretem a rendet, a fegyelmet, a következetességet. Lényegesnek tartom egy elkészült mű komplexitását, és azt, hogy esztétikai vonalak mentén egységgé álljon össze. Amikor új könyvet kezdek írni, akkor csak és kizárólag azzal foglalkozom, nem hagyom elterelni a figyelmemet, hanem összpontosítok az adott témára, és mindig befelé tartok, az elemi egyszerűség felé.

– *Úgy tudom, két új kötettel jelentkezel a közeljövőben. Beszélj ezekről: milyen jelentőséget tulajdonítasz ezeknek a pályádon? Irányváltás, korrekció, vagy a megkezdett út folytatása?*

– Igen, valóban két kötetem fog megjelenni az Ünnepi Könyvhétre. Az egyik *Árnyékapa*, a másik *Akik gyerekek maradnak* címmel.

Az első bizonyos értelemben egyszerre folytatás, ugyanakkor valaminek a lezárása is: a *nehogy egyedül* című kötetem első fejezetének tulajdonképpeni kibővítése, kiteljesedése. Lezárás alatt azt értem, hogy szeretnék kilépni végre a gyerekkori emlékek, hányattatások versbéli világából, természetesen úgy, hogy megmarad az az alanyi, lírai vonal, amit alapjában véve képviselek. Ehhez a könyvhöz készül egy CD-melléklet is, amely Bezerédi Zoltán és fia, Bezerédi Bendegúz hangján szólal meg. Ez a kötet időbeni tematikára épül, az egészen kicsi gyermekortól a már felnőtt férfi visszatekintéséig. Időnként meg-megszólal a gyermeki hang, rövid, egymondatos snittek beékelésével, amely vizuálisan is, illetve térben is megjelenik a papíron, és egyben fejezetcímeként is szolgál. Tulajdonképpen ez nyitja meg azokat a fejezeti utakat, amelyek működőképessé teszik a versek egymásutánosságát.

Az *Akik gyerekek maradnak* című könyv éles ellentéte – már ha lehet ezt ellentétnek mondani – az eddig megjelent könyveimnek. 2012-ben kifejlesztettem egy olyan zenés, rendhagyó irodalomórát, amely kifejezetten és célirányosan az értelmükben középsúlyosan, illetve súlyosan akadályozott gyerekeknek szól. Az óra működik, bevált, és most már a negyedik megyébe készülök „turnéra”, eddig közel kétezer gyerek láthatta és hallhatta. Minden egyes órát pályázati költségvetés finanszíroz, és most megvalósult egy álom: az Ünnepi Könyvhétre megjelenik oktatási segédanyagként egy könyv, amely ennek az órának a temati-

kájára épül. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma vállalta, hogy megjelenés után minden egyes ilyen intézmény kap egy-egy példányt belőle, hogy az ott élő gyerekek segítségére legyen. Szükség is volt arra, hogy könyv formában kiadjuk, hiszen mire én innen, Hajdú-Biharból eljutok Zala megyébe, több év is el fog telni, és sajnos addigra itt újabb értelmileg akadályozott gyerekek szülehetnek. De így már nem kell mindenhol személyesen megjelennem, hisz a könyv olyan mellékleteket tartalmaz, amelyeket a pedagógusok óratervként használhatnak: CD-, kotta-, játék- és dalmelléklettel. A zenét Gerendás Péter szerezte, a mesét Mészöly Ágnes, az illusztrációkat Bódi Kati, a könyvtestet pedig Szabó Imola Julianna alkotta meg, és a Magyar Napló Kiadó gondozásában jelenik meg. A jogot megvásárolta az Apple appstore alkalmazásán belül a BookR Kids, és letölthető, animált történetként is megnézhető mesévé alakítja. A könyv különlegessége még, hogy olyan diszlexiás betűfonttal van nyomva, amely kifejezetten sérült, akadályozott gyerekeknek lett kifejlesztve, megkönnyítve nekik az olvasást.

– *Az irodalom látszólag ropant magányos tevékenység, de szinte mindenki kapcsolódik elődökhöz, kortársakhoz. Kérlek, beszélj a mestereidről, ha vannak, akár halottakról, akár élőkről.*

– Igen, nekem is vannak mestereim, a már nem élők közül Pilinszky Jánost érzem magamhoz a legközelebb, és az egyik legmeghatározóbb könyv az életemben Szabó Lőrinc *A huszonhatodik év* című lírai rekviem százhusz szo-

nettben. A kortársak közül Marno Jánost tartom mesteremnek, de nagyon sok fiatal is közel áll hozzám, mint például Áfra János, Korpa Tamás, Pollágh Péter, Szabó Imola Julianna, és természetesen sokakat tudnék még sorolni.

– *Intenzíven veszel részt az irodalmi életben, és bár szervezeti kötődéseid a konzervatív, nemzeti, népi oldalhoz kötnek, kapcsolatrendszered révén fontos szereped van a különböző irányzatok közötti párbeszéd megteremtésében, fenntartásában. Jól gondolom ezt?*

– Mint a Magyar Írószövetség tagja, igyekszem az ottani értékeket képviselni. Természetesen az a legjellemzőbb rám, hogy figyelembe veszem a szakmai, erkölcsi irányokat, és hogy érvényes párbeszédet tudjak folytatni minden írószervezettel.

– *Tudom, hogy te sem rendelkezel a jövőbelátás képességével, de hadd kérdezzem meg, mit gondolsz, milyen lesz tíz év múlva a magyar irodalom? Gazdagabb-e, szegényebb-e a mainál? Békülékenyebbek lesznek-e egymással az írók, vagy esetleg a szűkülő forrásokhoz való hozzáférés tovább növeli a megosztottságukat?*

– Reménykedem abban, hogy a jövőben a különböző irodalmi csoportosulások párbeszéde kiszélesedik, és hogy minél kevesebb konfliktust szülnek az esetleges politikai ideológiák alapján meghozott döntések. Nagyon fontosnak tartom a szakmai kapcsolatokat, a barátságokat és az őszinte emberi megnyilvánulásokat. Igyekszem a jövőben is minden ember bizalmára rászorgálni.

Filip Tamás

KISFALUDY ANDRÁS
**Olasz Ferenc-kiállítás
 a Vigadóban***

A pléhkrisztusok földek, kereszteződések, mezők, templomok védelmezői. A földművesek, a módosabb családok és a hívők állítják – maguknak és a környékbelieknek –, hogy megvédje a földet, a terményt, kiengesztelje a föld szellemét a rontásból, találjanak egy szent pontot, amiben és ahol mindenki megbékél. Régi magyar szokás ez; egyesek úgy vélik: a török megszállás után vált gyakorlattá.

A fővárosban élek, nem messze tőlem egy pléhkrisztus áll régóta a Törökvérszi és a Kapy út kereszteződésében. Úgy tudom, hogy a '20-as, '30-as években a környéken még nem voltak házak, és jó fekvése miatt ez a dimbes-dombos hegyoldal gyümölcsösökkel volt tele. Ezt a tájat védte a mi pléhkrisztusunk. Talán két éve áthelyezték az út másik oldalára, nagyobb teret adva neki. Nem lehet tudni, mióta áll itt, de Ottlik Géza és Vas István is említést tesz róla, amikor még a háború előtt a Pasaréti térről gyalog jöttek fel télvíz idején a Gugger-hegyi kilátó mellé, egy étterem teraszára, ahol pléddel betakarva, snapszszal a kézben, friss joghurtot kanalazva, hosszasan elmélkedtek az előttük elterülő Budapest látképéről. Itt vonult át az egyik front, le Húvösvölgy felé, és akkor az étterem is, a pléhkrisztus is megmenekült. Most itt maradt nekünk.

Az egyszerűen megfestett, szenvedő Krisztus-arc beletartozik egy hosszú képsorba, Olasz Ferenc fotói, pléhkrisztusai közé. Olasz évtizedek során kitartó, elkötelezett munkával felfedezett valami olyan páratlan örökséget, amely nem pótolható semmivel. Egy pléhkrisztus, egy mészköből kifaragott kereszt – amelyet a mindennapi eső alig látható módon, lassan koptat, már-már a felismerhetetlenségig, rátelepedik a moha, betakarja az olvadó jég – népi alkotás, olyan, mint egy népdal. Évszázadokon át a kőfaragás, a fafaragás, a pléh megfestésének apró trükkjei, speciális fogásai, ábrázolási módjai, méretei, arcának kifejezése öröklődött apáról fiúra, mesterről tanítványra. A tudás csiszolódott, érlelődött. Tartalma nem válto-

zott, témája mindig ugyanaz. Bibliai történet. Egyetemes történet. Nem paraszti történet. Mindannyiunk története.

Olasz Ferenc és a fotók története Alsópáhokról indult, egy nyugat-dunántúli faluból. A kiállítás középpontjában hatalmas kereszt áll. Hátsó felén az alsópáhokiak portréi, Lina néni álomba szenderülő arcával, Hetesi Lajos a füstös varázslatával, Mariska néni szűrös szemével, Rozi néni bájosságával és Lázár Döme Jóska a rémületével, valamint Piroska néni keze, csak a keze összekulcsolva, ahol az erek olyanok, mintha gyökerek volnának. A kereszt első oldalán Szűz Mária és a homokkőbe faragott Krisztus-fejek. A szenvedés, a teljes odaadás képei. Kétméteres kereszt. Mije van még? Két vége és két kiterjedése, se vége, se hossza; lelke van a földi embernek, bennünk égő lelke, amit Tőle kaptunk. A Krisztus-fejek nem modellek után készültek. Minden egyes fej különböző, és minden egyes fej csak a mesterek tudatában élt. A nagy kereszt másik oldalán minden konkrét, mindenki élő páhoki, de átlényegült lélek-emberek. És észrevétlenül közelítenek egymáshoz, nagy-nagy titokban. A szögekkel kivert Krisztus-fej, amely egyébként kissé arrább lóg a falon, és Lázár Döme rémült arca, a rozsdamarás, a tüske szakáll, az arcfelület és az ezernyi ránc, az enyészetbe való biztos haladás, összetartoznak. A valóságban megpillantott parasztember képe, és a tudatból előhívott arc lassan közelítenek egymáshoz. A lesencefalui, a szeretfalvai, a girádtótfalui, a kisbágyoni, a magosfalui, a zalacsányi, a budafai Krisztus-fejek a mi lelkünkől jöttek elő.

A szobrok is olyanok, mintha már láttam volna valahol őket. Pedig nem. Csak itt, ezen a kiállításon látom őket együtt, egymás mellett, egy falon, a fotókon. Ha történetesen egy szántón vagy legelőn elmegyek egy Krisztus-kereszt előtt, oda se nézek, de megnyugszom. Jó tudni, hogy itt vannak. Csendes kiállításuk messze elér. Akkor még nem fogom fel, hogy a keresztre feszítés népi és képi gondolata valahol mélyen bennem él. Csak sejthetem, hogy a lélek legmélyebb rétegeiből hívta elő a faszobrász, a kőfaragó, a festő azt a képet, amely nélkül nincs valódi élet. Ám éppen ez az ő nagyszerűségük, hogy száz meg száz megfestett pléhkrisztus, kifaragott fa- vagy kőszobor valamikor egyéni volt, de személytelené, egyetemessé magasult az időben.

A felső teremben a színes nagyítások szorosan egymás mellé vannak rakva. A vékony fekete keretek összeérnek. Nem a hagyományos kiállításrendezői

* A kiállításnak 2016. február 27. és április 10. között a Vigadó Galéria adott helyet.

gyakorlat érvényesül az installálás folyamatában. Egy más szemlélet indokolja ezt a sűrűséget. Olasz nem kívánta, hogy egyenként értelmezzék a fotó, a kép tartalmát. Nincs szükség olyan távolságokra, mintha egy-egy Tizianót, Picassót vagy Mednyánszkyt kellene látnunk egymás mellett. Ezek a fotók ugyanarról beszélnek, ugyanazt mondják el. A téma azonos, a forma nem.

Érdeemes elgondolkodni azon, hogyan tudja Olasz megfogalmazni azokat a kérdéseket, amelyek az élet és a kultúra, a tudomány és a társadalom, a lét és a mindenség problémáival foglalkoznak. Csupa nagy kérdés. Egy kiállítóterem falán vizuálisan összerakva. Nem mennék messze a kérdés megfogalmazásakor, ha ezeket a képeket a magyar népdalokhoz hasonlítanám. Az akár kilencszáz éves népzenei dallamokhoz, azokhoz, amelyek még magukban hordoztak valamit a múltjukból, és amelyeket évszázadok alatt csiszoltak, finomítottak. Amit Bartók és Kodály is felfedezett. Fülep Lajos írta San Franciscóról szóló tanulmányában, hogy „minden kultúrának szüksége van egy metafizikai alapra, amelyre e kultúra minden mozzanata visszavezethető, az elvek, a hitek, és a meggyőződések oly magasabb rendű egységére, melyben a különbségek és ellentétek is elférnek”.

És folytatva: „Minden vallásos tény valójában micsoda? Az embernek az istenséggel való érintkezése, tehát az időbeli és pszichológiai elemnek az örökkévaló és metafizikai elemhez való viszonya. [...] Az emberi, a lelki elemet, a pszichét, mely istennel egye-

sül, a nagy egyéniség képviselte: Krisztus.” Ezeket a képeket, ezeket a pillanatok látjuk Olasz Ferenc képein. Szorosan egymás mellett.

Fülep Lajos gondolatmenete a következőképpen folytatódik: „A nép nemcsak etnológiai fogalom, mely jelenti valamely ország lakosságának összességét, és nemcsak szociológiai fogalom, mely jelenti a társadalom legalsó, testi munkát végző rétegét; a nép történelmi

Döme Jóska (Alsópáhok, 1966)

fogalom is, mely bizonyos állapotot, ősi szokásokat, világnézetet, vallást, nyelvet, költészetet, művészetet és életmódot jelent”. A nép tehát a kultúra szilárd alapja, metafizikai pontja lehet. Fülepnek ezt a gondolatát közvetíti képeivel Olasz Ferenc. Az összes fotóábrázolás Krisztus-fejei, ismert és ismeretlen öregasszonyok – a paraszti munka napszámosainak – portréi: mind-mind egy megtalált, élő metafizikai pont alapján értelmezhetőek. Olasz művészi nagyszerűsége éppen abban rejlik, hogy megtalálta ezeket a pléhkrisztusokat, fafaragásokat, szenvedő mészki fejeiket. Az egész kiállítás, a képek összessége, a Krisztus-fejeknek ez a sokasága

egy semmihez sem hasonlítható igazodási pont, találkozás a múlttal, élet a jelenben.

A kiállítás egész anyagát így, ahogyan van, egyben kellene tartani. Nem raktárakba rejteni, hanem egy olyan helyet találni nekik, ahová mindenki elmehet, és nézheti több száz évvel ezelőtti önmagát.

Nem ez az egyetlen metafizikai pont kultúránkban, de ez is egy. Egy a sokból, amit meg kell őrizni, ha már valaki összerakta nekünk.

FODOR ÁKOS

Versek a hagyatékból

A muzsikushoz

*Ne öld meg
a Csöndet.
A Csöndnek
dajkája legyen a Zene
– ne ellenfele.*

Monotónia

*Annyira unom
a közönyt, hogy már nem is
figyelek föl rá.*

Pánik

*A fény is rémít.
Reszkető árnyékomat
magamba vetem.*

Józen SMS

*Gyökere vagyok
virágnak, gyümölcsfának:
örülj, ha nem látsz.*

Itt és most: szünet

*Életemen túl és halálomon innen:
ácsorgok, oly helyen, melynek neve sincsen.
Tudatlanságom az Egyetlen Kincsem.
Nincs, amit szabad, vagy tilos volna hinnem.*

Nyilatkozat

*Megtettem, amit megtehettem.
Az Önvádhatóság működését ezennel
szívemmel és maradék eszemmel
végérvényes rendelettel
felfüggesztem.*

CZILLI ARANKA

Helyzetjelentés a légyapírról

*Aki a légyapírra ragadt,
annak a fény a gyilkosa.
S mert elhitte,
hogy otthona a végtelen:
aki a légyapírra ragadt –
áldozat*

*Aki a légyapírra ragadt,
utolsó szárnycsapásáig hiszi,
hogy ez az élet rendje:
beleragad az enyvbe,
aki a fényt kereste.*

félúton

*a reggeli kávéból
hiányzik a holnap cukra
fogamhoz koccan az emlék –
fehérruhás fogadalom –
felkavarodik bennem
a másképp gondoltam –
sűrű sötét zacc –
feneketlenre tátja száját
alattam
a holtomiglan-holtodiglan*

felismerés

*szárnyat bontott és elszállt bennem
a gyermek
akinek megálmodtak
a felnőttek
s hogy voltam
hogyan vagyok
nem döntésük
nem vágyakozásuk ereje*

*csak kinyílt a nemlétező ajtó
s besétált rajta a hivatlan holnap*

S. KIRÁLY BÉLA
Eszter-lánc

Eltelhet úgy a nyár, hogy ne lássam a Házat, a fű lepte tyúkudvart, a behemót szénás csűr mögötti almáskertet, végében a morgó folyóval? Csak itt, a Kis-Küküllő partján vonhatok mérleget az eltelt évekről, miközben tekintetem nem marad veszteg, feszt a túlsó parton koslat.

Most ismét a szép-udvar közepén állok, faragott kerítés választ el a hátsó résztől, a lábasjóságok néhai felségterületétől. A rozsdás szerszámokat rejtő gabonás, fölötte a szénatartó, a nagykapuval szemközti szénás csűr, a korhadó kútgém – mind-mind a múlt tükrei. A kút kávájának támaszkodva lenézek a mélybe, de a hűvös víztükör visszaránt a jelenbe: látom őszülő fejem. Arrébb, a kőkerítésen hívatlan fekete macska ül, merev, sárga tekintetét le nem venné rólam. Furcsa látvány lettem itt, mint hajdan Tóbiás kakasunk csőrében a füstölgő cigarettacsikk.

Az augusztusi Hungaroring hangorkánját, a köröző helikopterek észak-pesti zaját magam mögött hagyva, ismét itthon töltök egy hetet. Nyolcszáz kilométernyi éjszakai vezetés után sűrű, altató csönd és régóta várt nyugalom fogad.

Túl az ötvenen eléggé fárasztó pihenés nélkül, szinte egyvégtében vezetni, de a lelki-szellemi izgalmak az út során mindig ébren tartanak. Hazafelé jövet előbb Nagybányának vettem az irányt. Onnan délkelet felé, Dézs irányába haladva ezúttal Nagyilondára fordultam be. Éppen pitymallott, amikor letekert ablakkal lépésben haladva, kutyaugatás közepette átlapoztam a nagyfalu fő- és mellékutcait. Mindenhol harmat, és sehol egy lélek. Találgattam, hogy mely portákon lakhat az a tucatnyi magyar, amely a legutóbbi statisztika szerint itt él kétezer román és kétszáz roma társaságában. És hol lehet – ha még áll – Fodor József, a Baumgarten-díjas költő szülőháza, aki idős korában így perelt a pepitakabátos, kamáslis erudita piperkőccökkel: „Utáljuk mi a túlfinomakat, / A nyegléket, a divatra lesőt, ki / Mást majmol, mert enhangja elakadt.”

Haladok tovább az 1C műúton a gyér forgalomban. Néha egy szembejövő kamion szele szinte felemel, majd visszatesz az aszfaltra. Lopva nézegetem, hogy jobb kézre mekkora párát ereget a közeli Sza-

mos. Aztán bal oldalt, a Magura-hegy tetején váratlanul felbukkan, és diadalittasan megrázza sárga sörényét a Nap. Néhány mérföld után megállítom a gépkocsim. Alsókosályba érkeztem. Kiszállok, és a motorháznak támaszkodva rágyújtok. Ebben az ezerkétszáz lakosú román faluban gazdálkodott a felesége birtokán Bartalis János Trianon évétől 1933-ig. A kocsim kalaptartóján fekszik a verskötetete: *Új mezők és új dalok felé*. „Csak az a babonás rigó a víz partján / – én nem tudhatom – / de mintha egy kicsit / megrészegült volna a napsugártól. / De különben csend van. Nagy nyugalom. // Csak egy-egy éberszemű gazda kocog el / csengős lovával a kertek alatt. / Csak egy-egy csapat virágárus-leány / siet ki kosarával a piacra. – / De különben csend van, s minden aluszik még.”

Az erdélyi szabadvers atyja ma nincs idehaza. Elment az erdőre a szívének kedves favágókkal; eggyé vált a tájjal, hadd legyen igazuk a rendrakó kritikusoknak, akik bukolikusnak nevezték őt: „Az erdőről hazatérő favágók / csoda dolgokat beszélnek. / A nap, mint piros máglyatűz / a madarak dalán hamvad el, / és rügybe szakadt a fák hegye. / A kérges tenyerű favágók mondták ezt nekem. / Fizessen meg az Isten érte nekik, / jó, becsületes emberek.”

– Géza, mikor költözöl már haza? – nógat a nyugdíjas erdész, mikor a kulcsesomót a markomba nyomja: – Mi sem élünk az asszonnyal, míg a világ! Mi lesz a házaddal, ha ágyba kerülünk? A méheim sem repülnek át a portádra, ha nem vagy itthon – mutat a kertben sorakozó, barnára festett kaptárkockákra.

Öreg napjaimra szeretnék végleg visszatérni, de mintha láthatatlan kerti törpék lennének örök távozásom, hogy letapodják a sok-sok rezedát. „Minden másképp volna, és lenne itt zsendülés, ha Pesten nem lett volna őszirózsás zendülés” – mondogatta a reszkető fejű Gálfi apó, a Székely Hadosztály egyik életben maradt tagja, aki ütemesen kopogó botjával – maradék fegyverével – havonta jött nagyapóhoz, hogy vitatkozzanak egy jó ízűt a nagy háborúról. Én – a fültanú dédunoka – néha hazakísértem, hogy legyen még egy bot a keze ügyében. Rám támaszkodott a harisnyás öreg, ha síkos volt az út, de indulás előtt még szertartásosan két kezébe vette kobakom, és enyhén megrázogatta: hadd lám, úgymond, van-e benne elég káposztalé?

Gálfi apónak ért hamarabb véget a szolgálat, és nagyapó ott akart lenni bajtársa temetésén. A parajdi rezesbanda nagydobja ütötte a kádenciát a meredek

temetői kaptatón, és az öreg csúzos lábai engedelmeskedtek, mint régen...

A szikrázó napsütésben a temetőig is ellátni, de csomagjaim Szaturnusz-gyűrűjében lábujjhegyre állva inkább a háztető fölé hunyorítok, és tekintetemmel a távoli Akasztó-hegyet keresem. Anno domini 1241-ben a tatárok ott akasztották fel azokat, akik nem tudtak bemenekülni a rómaiaktól hátrahagyott és a település által karbantartott castrumba. Bár meglehet, hogy ez a tragédia máskor történt, hiszen a Keleti-Kárpátok mögül később is be-betörték a kutyafejűek. A régi házak hátsó felén ma is van még menekülő ajtó.

A legutolsó tatárjárás 1950-ben volt a falunkban. Ekkor kényszerítették be az atyfiakat a termelészövetkezetbe. Az erőszak erőszakot szült: a kaszával lefejezett agitátor üvöltése évekig visszhangzott a falu fölötti Csere-erdőben.

A terebélyes tölgy most is ott gubbaszt az Akasztó-hegy tetején. Biztonságot ad, talán az egyetlen. Mindig számíthatok rá, ha felkaptatok oda a fennkölt kilátásért. Most csak biccentek neki, és megfordulok. A virágoskert mentén haladva a földszinti konyha küszöbéhez érek. Nyikorog az olajra szomjas zár, de bent minden a helyén: a világoskék bútorok, a derékszög alakú konyhaszekrény, a letakart Singer varrógép, a széles fászláda, benne néhány törökbúza-cuszával, fahasákkal, tűzgyújtásra alkalmas megsárgult Népszavával, Népszabadsággal, meg román nyelvű reklámújságokkal. Csak az apámról készült fiatalkori portré, a szovjet fogságbeli ceruzarajz kerete körül lengedez a pókháló.

Bekukkantok a pincébe. Ásít az ászok, alatta részeg, hanyatt vágódott üres üvegek, de a kisebbik, még józan hordó tele van borral. Ki kell szellőztetnem, és kihordanom a kétvödörnyi kicsírázott, rothadó burgonyát. A széles küszöbről visszafordulok a konyha irányába. A vízpad mellett sorban állva tisztelgnek a gumicsizmák, esős időre és gazdára várva. Az asztal mögött hosszú kanapé, fölötte falvédő hímzett szöveggel: „Az én uram csak a vizet issza, Nem is sírom a lányságom vissza!”

Türelmetlen vagyok: az udvarra lódulok, és kettésével veszem a meredek kőlépcső fokait, fel az emeleti szobákhoz. A házat faragott tornác veszi félig körül. A filagóriát behálózó szőlőindák, levelek között kilátni az enyhén lejtő hosszú főutcára, a Hóstádra. A néptelen út az Alszeg, majd Erdőszentgyörgy irányába tart, arra, amerre süvölvény koromban indián

háborúkat vívtunk. Elismerem, a Kocsis utcaiak vitézül harcoltak, mielőtt elszívtuk volna a köhögtető, kapadohányal megtömött békepipát. Most is várom, hogy feltűnik-e a messzi útkanyarban csapata élén a mohikánok vezére, de csak az öreg harangozó baktat be a képbe, oldalán egy feleségnek látszó tárgygal.

Nyitogatni kezdem a három emeleti szoba ajtaját, hogy kiszellőztessenek. Az első szoba zárja nehezen enged. A hideg cserépkályhához lépek, és rátapasztom izzadt tenyerem. Körbejárom a szobát, szórakozottan simítom végig az öreg, 1906-ban készült szekrény oldalát, a tömzsi székek támláját. A zöld kárpitos dívány máris húzna lefelé, hogy elaludjak rajta – most és mindörökre. A második szobába lépve tovább kószolgatja kezem a tárgyakat; mintha pacsiznának velem. A nagy könyvespolcon hadrendben állnak ifjúkorom kedvenc olvasmányai, és türelmesen várnak vezérükre. Az elnémult Ballada rádió emlékeztet az apámmal végighallgatott odaáti futball-mérkőzésekre. Csak a sporthírek kötöttek össze minket az „anyaországgal”, amely a határ mögött húzódott, messze az üveghegyeken túl. Annak idején, a hatvanas évek második felében, volt világháborús katonabajtársa csak sportújságot és egy-két ártatlannak tűnő könyvet küldhetett apámnak. Például a *Szindbád ifjúsága és utazásai* című novellafüzért, amely múlt év novemberében óta virraszt az ágy fejenél. Halottak napján voltam legutóbb itthon, és a könyvjelző mutatja, hogy a visszautazásom előtti éjszakán hol hagytam abba: Bánatváríné azt tervezi, hogy Szindbáddal falura költözik, de Szindbád eközben csak Fánira gondol.

Az utcára néző harmadik szobát sosem lakták. Ez az úgynevezett tisztaszoba – egyúttal a ravatalozó is volt régen. Mintha ma történne, úgy emlékszem a virrasztásokra: nagyapó jéghideg kezére, nagymama felkötött állára, apám viaszszárga arcára – anyámat már a temető újonnan épült ravatalozójába vittük. A végtisztesség körülményes ceremóniája, a halottvirrasztások emléke hatalmába kerít, amint benyitok. Fél perc múltán már hallok is a szű percegését a szemöldökfában. Vagy inkább a vérnyomás tücsökciripelése visszhangzik a dobhártyámon?

Nem tudok villanyt kapcsolni, a körte kiégett. A szemem lassan szokik hozzá a pókhálós félhomályhoz. A töredezett redőnyök közt még behatol két-három fénycsík, és új dimenziót villant számomra Kodolányi Gyula könyvének címe: *A fény rétegei*. A középső fénysugár megtörik egy festményutánzaton, amelyen a tört rántó Dobozi Mihály éppen le-

szűrni készül hitvesét. A háttérben turbános törökök közelítenek lóhalálában a sötét középkorból. Már nem riogatnak kiagyalt rémek, mint gyermekkoromban, de egy idő után nehéz elviselni ezt a síri csendet. Hallani kezdem a szívdobogásom, érzem, ahogy lüktet a vér a halántékomon.

Kinyitom az ablakot, és kutatok az asztalfiókban. A régi fényképek alatt megtalálom az elrejtett verset. Betéve tudom, de azért jó ismét találkozni nagybátyám szálkás betűivel. Asztalos volt, koporsókészítő és Petőfi-rajongó. Hitte is, meg nem is, amit magáról mondott nekem, amikor egyetemista éveimben felkerestem: „Öcsém, vén fűzfapoéta vagyok!” Hamar sérződő, másokat viszont szókimondásával gyakran megbántó ember volt. Később tudtam meg másótól, hogy tekergőnek tartott, amiért rendes szakma helyett a filozófia tanulmányozására adtam a fejem. Pedig ő is tágítani akarta maga körül a világot, mert határait szűknek érezte, de íráskészségét csak lakodalmakban, ház- és szénás csűrök avatásán kamatoztathatta. A kockás füzetei rendre megteltek rímekkel hímzett sorokkal. Egyet közülük letisztázott nekem – tintacezurával, amellyel a tábori leveleket írták a nagy háborúban. *Az Arcképem alá* című pszeudo-titanikus affektáció mögött van valami, ami hatalmába kerít hosszú percekig: „Ilyen vagyok: mélézó, szomorú. / Rejtett valóm két szememben ég. / Megálmodtam egy szebb életet, / de lelkem selymét összetéptem rég. // Azóta bandukolva járok. / Tűnt álmom néha felsír, néha felragyog. / Valaki voltam, ... akartam lenni, / de utat vesztettem. Ilyen vagyok.”

A nagy falitükrökből a hely ős bárdja lép ki, és csontkezét nyújtva közeledik felém. Szerencsémre behallatszik a déli harangszó! Sarkon fordulok, hagyom a tárgyakat, a szobát, a házat. Sietek hátra a csűr mögötti nagy, lenyűgöző és változatos kertbe. Az ösvényen rágyújtok, majd az alma- és körtefák közt kanyarogva jutok el a kert végi kiskapuhoz. Már hallom is a sebes folyású, rakoncátlan Kis-Küküllő csobogását. A nagy terméskő, amelyre lehuppanok, ugyanúgy sütkérezik a Napon, mint régen, csak simábbnak tűnik a felülete. A magas túlpartról egy csermely csörgedezik a folyóba. Bojtorján, betyárkóró és pokolszökés burjánzik körös-körül az innenső parton. Szemben a túlparti tisztás, mögötte a vége nincs, sűrű erdő zárja a láthatárt. Fürgeléptű vaddisznók, sikkes járású, csalfa nimfák, lomha barna „málnapásztorok” tanyáznak benne, nem tanácsos ott egyedül gombászni.

Most úgy tűnik, mintha gyébrebb lenne a tisztás, megritkultak volna a fák, amelyektől régebb nem láttam az erdőt. Foghíjasak a galagonyabokrok is! A redves kérgű vadalmafa azonban még mindig ott strázsál. Hajdanán ugyan marxizált, de korhadtt alsó ágait, megritkult levélkoronáját látva egyértelmű, hogy megcsípte a derridai dér, és elindult a dekonstrukció, a leépülés útján. Távollabb, egy szálegyenes fenyő most is kanti szigorral méreget, mint régen, és lelkem lapjait forgatva mormolja: „Aus dem leben eines Taugenichts.” A folyóra hajló szomorúfűz viszont kedvesen kérdezet: „Te is emlékezel? Te sem felejtessz? Semmit? Soha? Semmit? Sem azt, mi fáj, sem azt, mi enyhít?” A szellő múltán persze ő is elhallgat, csak a virgonc folyó kecskebukázik tovább a mohás terméskövek között. A Kis-Küküllő miatt fogy az almáskerti királyságom. Húsz év alatt négyszer is kilépett medréből, lecsippentve egy keveset kertemből, mint a szerkesztő a cikkem befejező részéből.

*

Másnap délelőtt kipihenten mustrálgatom a kertet. „Van dió millió, kell-e dió, fiú?” – provokál egy rigó. A második lendülettel feljutok valahogy a hatalmas vén diófa alsó ágára, majd kúszok felfele a tetejébe. Nyugatról északra, onnan keletre és délre hordozva „fennkölt” tekintetem, méregetem a tájat, és próbálok emlékezni a régi határnevekre. Nyugat fele enyhén lejt a táj, és szélesedik a folyó völgye. Ott van Pázsintszeg, mellette meg Somorák. Arra, amerre késő délutánonként hanyatt esik a Nap, a Nyáros tető magasodik. A régi, még a rómaiak által épített út menti határnévre már nem emlékszem, de észak fele haladva Juharos, majd Órémos árka, végül Kabalabérce következik. Északon, az Akasztó-hegy mögötti terület neve sem jut eszembe, de még emlékszem, hogy apámnak valahol feljebb, Gyöngyössoroknál volt egy kaszálója, amely Drága бүкéig terjedt. Kelet felé haladva Gagyi csapása fekszik szekértengelyt törő árkaival. Fölötte, a Bekecs-hegy gerincén van Mosdó-kő, világháborús lövészárkokkal körülvéve. Itt fordult meg 1916-ban a front. A támadó román hadsereg egy része itt szenvedte el az első vereségét. A hatalmas Csere-erdőtől kelet felé, a közeli Szováta irányában található Ördögös-tó, Szénégető, Sűrűs vápa, majd Sásverés, amelyet Barátok bérce zár le. Keleten látszik a Kis-Küküllő völgye, amint a falu fele kanyarog ölében a folyóval. Közben szorgalmasan gyűjtögeti a délkeleti irányba magasodó Tömlecbüke, Kerek-

orotván, Hoportyok és Vas Kató patakjainak a vizét. Délen a Siklód-hegy ágaskodik feljebb, mint a Kékes-tető. Csúcstól lefele haladva Suvadozáson, Örömök dombján, Nyársűrűn és Papaszálványán keresztül lejt a táj egészen a falu túlsó végéig. Nagypám tanórokját – a sövényvel elkerített cseresznyeskertjét – már nem látom. Nyugati irányban Körtövis, Hallgató-domb, Daraboné és Virgó zárja a látóhatárt.

Váratlanul összerezzenek, és félbehagyom a szemlét. A harmadik szomszéd kertjében megpillantom Esztert. Szedi a hullott szilvát gyapjúsín kötényébe, és egyedül hajladoz. A kertem alsó része határos az övével. Gyorsan lesürülök a fáról, a fejmagasságig nőtt kukoricást megkerülve, málna- és szederbokrokkal hadakozva, lopakodom a kerítéshez.

Köszönésemre riadtan kapja fel a fejét. Hitetlenkedve néz rám, de végre elmosolyodik. Nézem öszülő, dús haját, amelyet most is egy pánt szorít gúzsba, mint akkor régen. Nehezen ered el a szó köztünk, egyszerre szólunk egymáshoz, és egyszerre hallgatunk el. Aztán áthív egy kávéra. Meséljek magamról, kérlek. Kíváncsi arra is, hogy mi történik odaát Pesten. Tele a rádió a svájci frank alapú kölcsönről szóló hírekkel, bedőlt lakáshitelekkel. Ha saját adóm lesz, „Szívkiüldit” sugározok neked, próbálgatom a régi hullámhosszon.

Átlendülök a kerítésen, és sikerül épen földet érnem. Amint megölelem, érzem a kerti munkától fesszes izmait. A ház felé lépdelve oldalamon sorolni kezdi gondjait, örömeit. Én közben ráérősen szemügyre veszem a gondozott kertet, a ház körüli virágágyásokat. Hirtelen megtorpanok: eltűnt a búzával érő vackorfa, amely alatt felváltva olvastuk *Pinokkió kalandjait!*

A régimódi takaros ház és udvara most is megígéz. A fehérre meszelt falakhoz és a zöldre festett ablakokhoz csak egy kipirult arc hiányzott. Rákóczi fejedelmünk rodostói házat képzeltem ilyennek, amíg nem jártam a Márvány-tenger partján. Amikor olvastam, ebbe a rózsakertes lugasba képzeltem el Mikés Kelement, amint a földre lapulva utánozta pity-mallatkor a fülemüle hangját, hogy enyhítse gazdája mardosó honvágyát. Nézem Esztert, amint igazgatja kötényét, kezét mos a kerekes kútnál, és hang nélkül mondom neki, aki egy évvel is fiatalabb nálam: „Édes néném! Hálá legyen az Istennek, szerencsésen megérkeztem. Nem baj, ha még kédnék semmi levelét nem vettem, csak arra kérem kédet, hogy szeresse ezt az új vendéget!”

De hamar visszatérek a valóságba, mert látom, mennyire hiányzik innen egy férfikéz.

– Ősszel lesz egy éve, hogy itthagytott – sóhajt Eszter, aki követi szemlélő tekintetem. – Tudod, hogy Vencel mennyire konok volt! Hiába mondtam, hogy menjünk idejében az orvoshoz, magára várta a bajt. Még a kórházban is nekem kellett elsorolnom a panaszait. Mindent harapófogóval kellett kihúzni belőle. Csak az vigasztal, hogy hétvégére hazahozza a kisunokáim a lányom Marosvásárhelyről. Ilyenkor a mennybe repülök a boldogságtól.

Meríték én is egy vödör vizet a kerekes kútból, amíg ő befordul a konyhába. Pipa híján cigarettára gyújtok. A kapu mögöl a hosszú főútra kitekintve a „volt egyszer, hol nem volt, a kidőlt kerítésnek a bedőlő oldalánál” mesekezdet jut eszembe. A hajdani mese valóra vált, nem segíthet rajta Eszter varázspálcaja. Előbb a téesz és a kuláküldözés, majd az elitcsere, az ateista kapzsiság és a kaszinókapitalizmus néptelenítik el a falut. Hová tűnhettek gyerekkorom hősei? Hová lettek a Fanyűvő Jánosok? Vajon merre baktat most negyvenhetes bakancsával Döngölő Kálmán, a vasmarkú harangozó? Hol van Laska Dénes bá', a mogorva cipész, aki egyszer utánam hajította nagypapó adjusztált csizmáit, amikor gyerekfejjel, gyanútlanul gúnynevéen köszöntem el tőle? Vajon merre jár mostanában a pálinkakedvelő ravasz erdész, Madaras Zsiga, aki a Bekecs alatti erdőrengetegből hazatérve szörnyállatokról, kétféjú medvékről, lángleheletű farkasokról és rézf...ú baglyokról mesélt nekem, anyám fejcsóválásaitól kísérve? Féltekeny-e még szárcsalábú feleségére János, a falu halkléptű éjjeliőre? Horgászik-e még valahol a pókháló arcú Faluvégi Jeremiás, aki ötféleképpen is előadta nekünk, a szájtáti kölyköknek, hogyan kergette meg a Donkanyarban a „szemüket a homlokukon hordozó” kózákokat? Mikor is térhetett meg az Úrhoz a szekusok kínzásaitól megsántult Szél Mócsi, aki halált megvető bátorsággal kornyikálta a faluvégi Golgota kocsmában az „Árpád apánk, ne féltsd ősi nemzedet” kezdetű tiltott nótát?

– Hány cukorral kéred? – szakít félbe egy moll dallam a konyhából.

– Kettővel! – lépek bátran a küszöbre, titkolva, hogy évek óta édesítőszerrel iszom az arabiai lét. Eszter hangja volt a legtisztább szoprán a dalárdában: „szita, szita péntek, szerelem csütörtök, zab szerda”. A csürdöngölőt is vele tudtam a legjobban ropni a katonaság előtti szüreti bálon.

A széken ülve ismét mellbe lök a múlt. A hímezett falvédő évvődő szövegét olvasva – „Kislány, előbb tanulj meg szítálni lisztet, / És azután szeressél katonatisztet!” – látom, hogy a huszártiszt feje olyan tökéletes, mintha fénykép volna. Vencel, a futballkapusunk nézett vissza rám. Fülemben csengenek dühös szavai, amelyeket a kakaskodó nyárádremetei csatárhoz intézett: „Mit te képzelsz?! Ki te vagy?! Azt hiszed, hogy kivel beszélsz?! Gyere csak közelebb, nem most szálltam le a falvédőről!” Miután egyetemre kerültem, Venci kezdett legyeskedni Eszter körül.

– Tudod – olvasott a gondolataimban –, hiába volt dolgos ember, a hétvégéket ritkán állta meg italozás nélkül. Hol Agárdi Péternek, hol Setét Lajosnak képzelte magát hangulata szerint, pedig *A néma leventé*-ben csak ajtónálló volt. Állandóan azt fújta a színdarabból, ha mérges voltam, és vitatkoztam vele, hogy: „az élet szép, tenéked magyarázom?” Ezt a darabot szerettük a legjobban – lobbant a tűz Eszterben –, sokat tudnék idézni belőle! Én Gianetta voltam, a palotahölgy! Emlékszem, neked akkor nem osztottak kártyát.

– Nem bántam meg, mivel a bakó szerepét ajánlotta fel a kultúrigazgató – legyintettem. – Mindig negatív szerepet kaptam. Már negyedik koromban is, a szülőknek előadott mesejátékban a gyilkos galócát alakítottam!

Eszter kuncogni kezd, arcán megjelenik az ismerős gyöngy-gödör: „Történeted valóban megható, / Nagyon sajnállok, kedves, jó bakó.”

Nem maradok adósa, mert emlékszem még a legjobb Heltai-poénra: „Setét Lajos, te jámbor, puha, jó vagy, / De, meg ne sértődj, mégiscsak bakó vagy.”

– Mindig csak én kerülök szóba – korhol váratlanul, de szelíden Eszter némi szünet után. – Szokásod szerint most is nagyokat hallgatsz, mint legénykorodban! Hogy megy az újságírás, még mindig annál a lapnál vagy?

– Még mindig – felelem –, nincs túl sok választásom. – Majd felsoroltam neki néhány hajdani kérészéletű újság nevét, ahol lapásként egy-két hónapig szívesen dolgoztam volna: Erdélyi Bakter, Határszéli Zabszemek, Isten Szántó földje, Magyar Kikeriki, Mátyásföldi Bájharsona, Pesti Szalmaözvegy, Mészárossegédek Közlönye, Vágóhídi Szemle és a Stószfürdői Vészkürt.

Elértem, amit akartam: ismét felcsendült ívelt nevetése.

– Csak nem akarsz rólam is cikket írni? – nevetgél tovább.

– Ha téged látlak, elfelejtek jegyzetelni, és kiszárad a tollam – válaszoltam gyorsan visszakézből, szemmel a pókhálót keresve a mennyezet sarkában.

Távozóban ismét dicsérem tehetségét, amellyel jól felismerhetően hímezte rá a falvédőre Vencelt, a hajdani színpadi huszárt; ő viszont a lelkekre köti, hogy holnap is jöjjenek át, és maradjak nála ebédre.

Hazaérve tovább kószálok a kertben, és továbbra sem tudok betelni a látvánnyal. Sem az iméntivel, sem a mostanival. Nevükön szólítom a fákat, sütőtököt keresek a kukoricásban, diófalevelet morzsolok szét, belehelve sajátos illatát, ollóval egyengetem a sövényt, majd hanyatt fekszem a fűben – közel a mosolygó batulhoz – bámulni az eget. Nyomban nyitott könyvvé változik a táj, én vagyok rajta a megdőlt ékezet. Hunyorgok a délutáni égboltra, amelyen a mélykék háttér előtt – láss csodát! – Venci poroszkál felém egy Kincsem-forma felhőfoszlányon. Bámulni nem marad idő, mert a felhők továbbgomolyognak; a háttérből, bal felől vicsorító szörnyek tűnnek fel mögötte, és settenkedve lopakodnak a békésen bókászó, Vencit követő bárányfelhők felé.

Feltápázkodom. Az esztétikai stádiumból a négykézláb állapot momentumán keresztül már felegyenesedett homo hungaricusként próbálgatom a kisebbségi lét egyszerű szerszámain. A kezem ügyében levő sövényvágóra és a gyíkleső villára tekintve, üzöm tova a tudatalattiból előmászott ákombákom lényeket. Tapasztalom magamban, de gyorsan betapasztom a tátongó űr száját, ahová az imént súlyos kövekként gördültek alá a megbánt órák. Miért nem maradhattam itt? Miért is nem írtam eddig? Tudok-e még hiteles krónikása lenni az ittenieknek? Miért nem vettem papírra Vencel huszáros történetét, aminek nagy híre volt a környéken? Hiszen a félmúlt színpadát újraácsolandó, tucatnyi Krúdy-fröccsöt – kilenc deci bor és egy deci hóbörgő víz – fizettem a várfoki kocsmában az amatőr színtársulat még élő tagjainak: Tiribinek, Mátyás király udvari bolondjának és Pietrónak, Zilia Duca szolgájának.

Ideje – laptoprongyos! – papírért, tollért nyúlni!

A szülői ház felé indulok sietős léptekkel a rég tapasztott kerti ösvényen.

BODA MAGDOLNA

(a szavak összeterelnek)

*folyton íródom
tintakék cucc csorog versről versre
combomról a fehér lepedőre*

*baldachinos ágyon fekszem
kékre írt szavakra elmosódva
fehér papírlapon kiterítve
a szavakból összeáll a testem*

*aztán egyre közelebb
először ugyanabba a versszakba
aztán ugyanabba a sorba
egymás melletti szavakba*

*szomszédos betűkbe
egy ty-be zs-be vagy sz-be
értelmes szép mondatokba
összeterelnek minket.*

még egyet

*Sokszor elképzelem
hogyan ülünk egy kávézó
terasán
hűvös van
ezüst a hold
néha elúszik egy felhő
átölel a karosszék
rám fonja
rokokós hidegét
a fekete féminda
spirálisa
kavarom a kávé
beleejtem a kockacukrot
még egyet
még egyet
még egyet
annyit képzelődöm
már mindenütt
kockacukor*

azért

*minek neked arc
ha nem vagy
a nyakkendő rosszul van
megkötve – majd én
bár kevés a gyakorlatom
a nyakkendőkben,
de szeretek babrálni rajtad
a kapu előtt
mint egy vasúti peronon
utánad intek
majd elküldöm a képet
tudod amin összeölelkezve
álltunk direkt a póz
kedvéért érzelmi indok nélkül
ha tudsz
ha tudsz
azért üzenj*

KABDEBÓ TAMÁS

Emlékképek Dudiról, azaz Koestler Artúrról

Közvetve, két lelkes olvasója révén már évekkel 1965 előtt ismerősömként tarthattam számon Koestler Artúrt. Vagyis jóval azelőtt, hogy három alkalommal személyesen is találkoztam vele.

Szabó Zoltán a magyar származású író mint francia „mandarint” ismerte meg, s amikor mindketten, külön-külön áthajóztak Albionba, Zoltán – Koestler Artúr révén – Orwell-lel is találkozott. Midőn engem megismert, lelkemre kötötte, hogy a két „világnagyság” (Zoltán szava) minden könyvét olvassam el. 1956 telén, amikor elkezdtem teljesíteni a „penzumot”, Orwell már több éve halott volt, és később a véletlen úgy hozta, hogy a londoni egyetem University College-ába kerültek összes levelei. A feladatot tehát szívesen teljesíthettem, túlteljesíthettem, hisz Orwell kiadatlan leveleiből is sokat ismerek. Írtam is Orwellről, az Irodalmi Újságban kétszer. Szabó Zoltán megveregette a vállam, s megkérdezte: hogy állok Koestlerrel.

„Más ember” – mondtam óvatosan, akkor már őt Koestler-könyv ismeretében. „Hol osztrák pszichológus, hol francia kommunista, hol spanyol szabadságharcos, hol pedig – végtére – brit bölcs.” Zoltán nevetett. Egész lényével tudott nevetni, s ilyenkor, keze-lába, mintegy testétől különválva mozgott. Kacagató volt ez a komoly ember, ha így nevetett. Mint egy bohóc. „Kibújt nyelvünk börtönéből – mutatott most rám tréfásan vádoló mutatójúja –, s ezt nem bocsájtottad meg Koestlernek?”

Hát nem. Szóval, Koestler *Arrow in blue* című önéletrajzi művében ír József Attilához fűződő távoli barátságáról, és elmeséli, inter alia, Judit öngyilkossági kísérletét, pontosabban: ahogy az eset Németh Andor barkochbázásából kiderült. Ám – önéletrajzában – Koestler mindennek „tanúja is volt”. Ez nagyon izgatott engem, már Kosztolányi miatt is. Nekiültem hát, és *Barkochba* című elbeszélését lefordítottam angolra. Egy nagy amerikai folyóirat közölte. (Fordításom jóvedelmét Kosztolányi özvegyének, Ilona néni-nek juttattam. Megkaptam ezért cserébe Kosztolányi levélfelbontó kését.)

Mi, bennfentesek persze tudjuk, hogy József Attila *Óda* című verse van a háttérben. Ezt olvasva döbbsent

rá Szántó Judit, hogy József Attila csakugyan más szeret, ezért tett látványosan öngyilkossági kísérletet, s ezt „barkochbázta ki” a költőből Németh Andor, nem Koestler.

Most fut be a történetbe Mikes Gyuri, akivel időközben megbarátkoztam. Helyesebben ő nyújtott baráti kezét nekem. Korábban, név nélkül megjelent egy cikk Szabó Magda *Az őz* című regényéről a Times Literary Supplementben, amely „eláztatta” a könyvet. Erre én, névvel, mérgesen ezt válaszoltam a lap vita-rovatában: „aki nem ismeri a magyar valóságot, az ne írjon magyar könyvekről.” Ezek után Mikes írt nekem, felajánlotta, hogy találkozzunk, majd azt, hogy teniszezzünk, rendszeresen. Mikes, ez a kedves, cinikus humorista, aki a világot egy hatalmas futball-labdának képzelte, bálványozta Koestler Artúrt. Szerinte Koestlernek van (volt) egy hatodik érzéke, melylyel a jövő áramlatait megérezte és megjósolta. Akkor lett kommunista, amikor a Vörös Csillag feljövőben volt, és akkor ábrándult ki, amikor már látta (1936-ban!), hogy az valójában leáldozóban van. A *Sötétség délben* című könyve egy az egyben a szovjet valóságot írja le.

Nos, Mikes olvasta Kosztolányi-fordításomat, és a lap egy példányát elvitte Koestlernek. Akkoriban már dolgoztam az angol nyelvű József Attila-kötet összeállításán, s azt üzentem Mikesen keresztül Koestlernek: ha kedve van, írjon hozzá bevezetőt. Elmondtam mindezt Neuburg Palinak (aki akkor egyetemista volt, majd a Thames TV munkatársa lett), s ő – csodálatos érzékkel – megjósolta, hogy Koestlert nem fogom tudni megnyerni az ügynek. „Először exponá-lod életrajzi blöffjét, a Kosztolányi-novella fordításával, aztán meg azt várod, hogy segítsen neked” – jegyezte meg, nem kis elmeállással. „A *Barkochba*-történet közszájon forgott, Németh Andor József Attila-könyvében is benne van. Ezért nem lehet megharagudni. Különben is, az Encounter folyóiratban Koestler érzékkel, avatott módon írt Attiláról, akit valóban ismert és becsült.”

Koestlernek titkos telefonja volt, lakáscímét is rejtegette. Mikes egyszer megmutatta nekem, hol lakott „Dudi” a londoni belváros Knightsbridge nevű kerületében, de megígértette velem, hogy „soha ezzel vissza nem élek”. Vártam tehát. Nem sokkal később – 1965-ben vagyunk, az év elején – Koestlernek a Londoni Egyetemen volt dolga, üzent nekem, s ott találkoztunk a folyosón. (Akkoriban Vas Pista adott randevút nekem ugyanott – erről máskor írok.) Koestler

kis „muki” ember volt, nett, jól fésült, elegáns; markáns, szabályos vonásai mély árkokat ástak az arcán, a homlokán a gondolkodóránc beszéd közben hullámzott, mint a szélverte tó. Mély hangon beszélt, velem történetesen magyarul és akcentus nélkül. „Írok Attiláról – mondta –, de várnia kell, mert pont egy könyvön dolgozom”. Megkérdeztem, mi a könyv? Ez csaknem titok. „Az alkotás folyamatának anatómiájáról írok – mondta –, egy változatom már megvan, de újabb dolgokra jöttem rá”. Megkérdezte még, hogy milyen hosszú legyen az előszó. Kéthárom flekkben állapodtunk meg.

Aztán eszembe jutott valami merész, s mialatt a fürge kis fekete ember talpra ugrott a ruganyos bőr pamlagról, villámgyorsan megkérdeztem. „Ha nem lenne író, mi szeretne lenni?”

Meghökken, talán a szemtelenségemtől. Aztán, talán mert bocsánatkérően mosolyogtam, mosoly költözött az ő halál komoly arcára is. Arcán szét húzódtak a szép szabályos vonások, párducszele felcsillant, és felvillanó fogai közt felelte: „Pátriárka”. Leült ismét, a pamlag széleire, egy fél pillanatra. „És maga?”

Én? Majdnem megijedtem. Igen, persze. Szerettem volna orvos lenni, földaláló, mélyvízi bűvár és csillagász. Végül azt feleltem: „Szökőkút”.

„You mean a fountain?” – kérdezte Koestler, hitetlenkedve.

Bólintottam.

Múltak a hónapok, és semmiféle üzenetemre nem válaszolt többé. Nem kétlem, hogy Mikes Gyuri, aki scrabble játékot is játszott vele havonta (szó-rakó játék), közvetítette kis leveleimet. Koestler át akarta írni a scrabble szabályait, mondta Mikes.

1965 kora őszen Koestler előadott a London School of Economics (Közgazdasági Egyetem) hallgatóságának. Rengetegen voltunk. Meglepett, hogy az angolul anyanyelvi szinten író Koestler erős akcentussal beszélt angolul. A kérdészuhatag csillapodásával hozzáfurakodtam, és ígéretére emlékeztettem.

„Adjon időt!” – mondta lakonikusan.

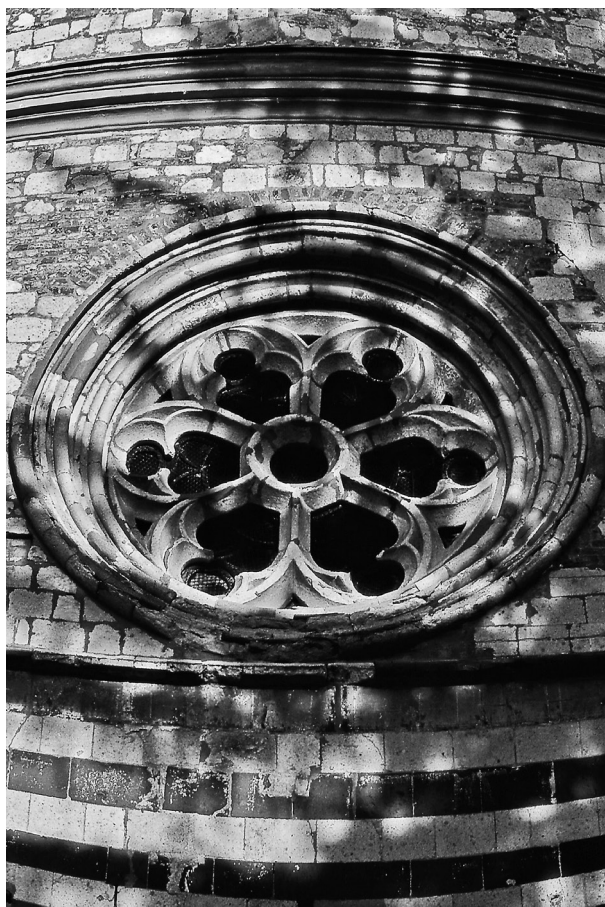
Már tél volt, de hogy még 1965-öt, vagy már 1966-ot mutatott a naptár, nem tudom. Azt sem, miért nem

jegyeztem be az utolsó találkozást mindent tudó noteszomba. Az Imperial College-ban volt az a „szeminárium”, amelyen a háromdimenziós fotográfia feltalálója, Gábor Dénes elnökölt. Egyike a kirajzott, és idekint (vagy odakint) Nobel-díjassá vált tudósoknak. A szeminárium befejeztével ismét odamentem Koestlerhez, és ígéretére emlékeztettem. Riadtan villant szép, barna, fürge szeme. Megrettenen, mint az üldözött vadé. Hogy jövök én ahhoz, hogy őt zaklassam? Valami bocsánatkérés-félet dadogtam – és leléptem.

Koestler 1983. március elsején öngyilkos lett, nejével együtt. Kuttyájukat a szomszédra bízták. Mikes György elmondta nekem, hogy Koestler rákos volt,

valamint „reszketőkórbán” (tudományos nevén Parkinson-kórbán) is szenvedett. Élete nagy részében az agnoszticizmus tanításai vonzották. Ezzel szemben halála előtt nem sokkal Koestler „közelebb került Istenhez.” Azt vallotta, hogy a lélek halhatatlan, és halálunk után fénylő gombok lehetünk Isten nagykabátján. Ugyanígyen meglepetésszerűen Sir Alfred Ayer, Anglia egyik vezető ateista filozófusa is „megtért” idős korában. Halálközeli élményéből fakadóan vallotta, hogy találkozott a Világegyetem Mesterével.

Gondolom, Koestler és Ayer azután alaposan megtárgyalták egymással „megtérésük” történetét.

Rózsablak (Bélapátfalva, Kálvária, 1978)

IRCSIK VILMOS
Mennybemenetel

1.

Január elsején késő este erősen kóválygó fejjel értem haza. A szilveszteri bulira rátettünk még egy lapáttal, most már lányok nélkül, és ettől a pótszilveszter-től alig álltam a lábamon, ezért jobbnak láttam, ha még az egyszer lifttel megyek fel az első emeletre. Valahonnan a hátam mögül hirtelen felbukkant egy hosszú, fekete hajú, fekete szakállas, fehér inges fazon, olyan harmincéves körül lehetett, nesztelenül megelőzött, belépett a nyitott liftajtón, megvárta, amíg én is bent vagyok, majd megkérdezte:

– Szintén a harmadikra?

– Nem, az elsőre – válaszoltam.

De hiába, mert közben már meg is nyomta a gombot.

– Bocsáss meg – szabadkozott a fehéringes.

– Rá se ránts. Majd visszaballagok gyalog. Éjfélkor úgyis megfogadtam, hogy az újévben leszokom a dohányzásról meg a piáról, és többet mozgok. Úgyhogy téged szinte az ég küldött. Legalább megadtad a kezdő lökést.

– Nagyon helyes – mosolyodott el jószágon és sokat sejtetően alkalmi útitársam. – Az apró dolgokon kell kezdeni.

Csak most tűnt fel igazán, hogy a csikorgó hideg ellenére milyen lengén van öltözve. Rajtam sapka volt, sál, kesztyű, az öltöny fölött nagykabát, a lábamon meleg zokni, vastag cipő, na, meg a pia is melegített, mégis dideregtem a szellős lépcsőházban. Rajta csak egy szál, vakítóan fehér ing, hosszan leeresztve a vékony nadrág fölött, úgy, hogy majdnem köntösnek látszott, csupasz lábán pedig nyitott saru. Ennek ellenére nem úgy nézett ki, mint aki fázik. Aha, ezzel a saruval tudott olyan nesztelenül megelőzni. Besurranó tolvaj nem lehet. Azoktól újabban nagyon óvni minden lakót, és szigorúan bevették a házi-rendbe, hogy mindenki kulcsra zárja be maga mögött a kaput. Olyan szigorúan, hogy még ebben az állapotban sem felejtettem el. De ez nem besurranó. Ahhoz túl tisztességes és szelíd az arca. Sőt, majdnem együgyű, vagy inkább jámbor. Akkor talán csöves. Ahhoz meg túl tiszta a ruhája és ápolt a külseje. Egyébként is, az itteni csöveseket mind személyesen ismerem. Gyakran megválnak hol egy kis pénzért, hol cigarettáért. Nincs sok belőlük, jó környék ez,

innen kevesen kerülnek az utcára, máshonnan meg nemigen engednek be senkit maguk közé, a saját fel-ségterületükre. Elmarják, mint a kóbor kutyát. Biztos csak itt a házon belül közlekedik, intéztem el ma-gamban a dolgot. Alighanem leugrott valamiért va-lamelyik haverjához. Ismerni ugyan nem ismerem, de a többi lakóval is éppen így vagyok.

Közben már fel is értünk a harmadikra. A fehér-inges fazon széttárt karral udvariasan maga elé en-gedett.

– Parancsolj!

A lépcsőházi világítás váratlanul kigyulladt. Biz-tosan lent nyomta meg valaki, gondoltam, és hirtelen ott álltam a saját lakásom előtt. A lakásajtóm ugyan-is közvetlenül a lifttel szemben van, és tessék, ezen az ajtón rajta van a névtáblám, a névtáblán pedig ott áll a nevem. Nem akartam hinni a szememnek, hi-szen ez a harmadik emelet, ki is van téve a falra a szám, én pedig az elsőn lakom már majdnem hét éve, mióta az őseim egyetemi tanulmányaim kezdetén megvették nekem ezt a kéglit. Hogy ne kelljen külön albérletre költeniük, nekem pedig legyen valami biz-tos kiindulópontom az életre. Hirtelen hátrafordul-tam, hogy szóljak a fehéringesnek, és megkérdezzem, mi az ábra, de már nem állt mögöttem. Jobban körül akartam nézni, ám a világítás hirtelen kialudt, és mire a falhoz tapogatózva ismét felkapcsoltam, nem láttam egy lelket sem a lépcsőházban. Mintha a föld nyelte volna el a fazont. Éppen olyan hirtelen tűnt el, mint ahogy felbukkant. Tényleg sétáljak le az elsőre? A fogadalmamra gondoltam. Épp az imént egyszer már meg is szegtem. Ha nem veszem komolyan, és gyors egymásutánban másodszor is megszegem, akkor biztos nem lesz belőle semmi, mint ahogy eddig se lett. Átsandítottam a jobb oldali ajtóra. Igaz, a közvetlen szomszédomat sem ismerem igazán, még soha egy szót nem váltottam vele, csak a nevére em-lékszem. Az arcmemóriámmal szemben a névmemó-riám nagyon jó. De ez nem az. Ez nem az első emele-ti szomszédom neve. Aztán ismét a saját névtáblámra pillantottam. Végül elszántam magam. Isten neki fa-kereszt, bemegyek. Be én. Ha már egyszer utánam hozták a lakásomat. Különbösen is túl fáradt vagyok hozzá, hogy már ma új életet kezdjek a lépcsőzéssel. Halasszuk holnapra. Meg aztán a kísértésnek sem tud-tam ellenállni, hogy megnézzem: csakugyan itt la-kom-e. Majd a végére járok én ennek.

A kulcs simán beleillett a zárba, az ajtó könnyedén kinyílt, jobbra megtaláltam a kapcsolót, és villanyt

gyújtottam. Lássuk csak! A parányi előszoba az enyém. Semmi kétség. Nincs benne más, csak egy fogas és egy repedt tükör. A fogason a fürdőköpenyem. A bal szárnyán, a szív tájékán kerek lyuk, a lyuk széle meg van perzselődve, mintha golyó ütötte volna ezen az első vagy harmadik emeleti csatatéren. Pedig egyszerűen csak cigarettáztam az ágyban, és véletlenül ráhullott a parázs. A tükröt sem lehet összetéveszteni semmivel. A bal alsó sarka van megrepedve. Túlhúztam a csavart, amikor felraktam. Belenéztem, elég nyúzott volt a képem, nem csoda, hogy ilyen rémeket látok. Szóval túl sokat ittam, attól szállhatott el az agyam. Megnyugodva beléptem a kis konyhafülkébe, ahol megfordulni is nehéz. Az is az enyém. A mosogatóban ott a mosatlan edény, ahogy a barátnőm hagyta ma délután, mielőtt hazautazott a szüleikhez, én pedig elmentem bulizni. A fürdőszoba is az enyém. Lemostam az arcom, áttámolyogtam a szobába. Az is az enyém. Pontosabban az enyém és a barátnőmé. Ott a szék, az asztal, a két vetetlen heverő. Lefeküdtem az enyémmre. Aludjunk rá egyet. Holnap majd minden tisztázódik. Meg a fejem is kitisztul.

Másnap gyalog indultam le a harmadikról. Ez a földszintig az első emelethez képest már olyan hosszú út, hogy az újévi fogadalmam beváltásához is bátran hozzászámíthatom. A cigarettáról úgyszemint leszokni. Minden tilalom ellenére már a második emeleten rágyújtottam az izgalomtól, hogy vajon mit látok a régi lakásajtómon. Egy vadidegen nevet láttam. A szomszéd neve viszont a régi volt. Most csengetsek be hozzájuk? Ha nem tévedek, többen vannak, szülők és gyerekek. Kérdezzem meg tőlük, hogy nem emlékeznek-e rám? Kérdezzem meg, hogy nem voltunk-e véletlenül szomszédok? Nem fogom kiröhögtetni magam. Bevitetnének a diliházba. Vagy a kijózanítóba. Lent, a kapuban megnéztem a postaládánkat, hátha azon találok valami írásos bizonyítékot. De csak a kettőnk nevét találtam rajta domború műanyag betűkkel. Eredetileg az emeletet jelző szám is ott volt, de leesett, és már csak a helye látszott nagyon halványan.

Három nap múlva megjött a barátnőm. Minden további nélkül felalált a lakásba. Kinyitotta az ajtót, én a heverőn feküdtem, ő a nyakamba borult, és nyalni-falni kezdett, mintha mi sem történt volna, majd kiment a konyhafülkébe. Mivel vele azért sokkal bizalmasabb, sőt, intimebb viszonyban vagyok, nagyon óvatosan puhatolózni kezdtem:

– Nem tűnt fel valami?

– Mi tűnt volna fel? – kérdezett vissza csodálkozva. – Legfeljebb az, hogy három nap óta nincs elmosogatva, és az ágyam sincs bevetetve. Az elég feltűnő, nem? Meg az is, hogy helyette itt henteregsz, bámulod a tévét, és nyomkodod a távirányítót.

Azzal nekilátott rendet rakni, én pedig nem firtattam tovább a dolgot.

Telt-múlt az idő. Február elején feleségül vettem a barátnőmet, és közben lassanként úgy megszoktam a harmadikat, hogy néha már el is felejtettem az elsőt. Újévi fogadalmaim egyikének beváltására minden reggel gyalog mentem le a lépcsőn, és este gyalog jöttem fel. Ha összeadom az eltelt körülbelül száz napot, az már egész szép teljesítmény tőlem. A füstöléssel viszont sehogy nem tudtam felhagyni, reggeltől estig buzgón dugdostam számba a koporsószegeket. Aztán egykettőre húsvét lett. Egyébként utálok az ünnepeket, ilyenkor még inkább nem tudok mit kezdeni magammal. De a húsvéthétfő kivétel. Húsvéthétfőn, a locsolás ürügyén a szürke hétköznapok után egy kicsit ki lehet engedni a gőzt. Reggel a feleségemen kezdtem. Először is elmondtam neki a gyerekkoromban tanult mondókámat:

Én kis kertész legény vagyok,
Rózsafákat locsolgatok.
Itt is van egy rózsza,
El akar hervadni,
Szabad-e locsolni?

Aztán megöntöztem, mint egy igazi virágszálát, és elindultam a locsolókörutamra minden elképzelhető ismerős nőhöz. Késő este értem haza, a lábam kissé rogyadozott, forgott velem a világ, ezért a jól bevált gyalogtúrám helyett, az ünnepre való tekintettel hosszú idő után ismét liftbe szálltam, és egyszer csak az ötödiken találtam magam. Pedig most én nyomtam meg a gombot. Kiszálltam, majd ugyanúgy kigyúlt a lépcsőházi világítás, én pedig ugyanúgy megláttam a lakásajtómat, a lakásajtón a névtáblát, a névtáblán a saját nevemet, a szomszéd ajtón pedig egy vadidegen emberét. Némi tétovázás után persze, ugyanúgy be is mentem. A kulcs is beleillett a zárba, az előszobában is ott volt a fogas, a fogason a fürdőköpenyem, a fürdőköpenyen szívtájékbán a megperzselődött szélű lyuk most is úgy nézett ki, mintha golyó ütötte volna. Na, és ott volt a törött tükör is. Megnéztem magam benne, hogy én vagyok-e én. A konyhában ott talál-

tam a mosatlan edényeket, a szobában a vetetlen heverőket. Hamarosan megjött a feleségem a barátnőtől. Úgy látszik, ott is jól meglocsolhatták, mert úgy illatozott, mint valami két lábon járó drogéria. Megkérdeztem tőle:

- Nem tűnt fel valami?
- Mi tűnt volna fel? – értetlenkedett.
- Hát a lakás...

Mire ő megint elkezdett rugózni a régi dolgokon.

– A lakás? Hogy nincs elmosogatva, és az ágy nincs bevetve? Az már rég nem feltűnő. Meg az sem, hogy helyette folyton itt fetrengesz, bámulod a tévét, nyomkodod a távirányítót, és unalmodban mindig más csatornát keresel.

Majd váratlan újításként még hozzátette:

– Ha pénzt is ilyen szorgalmasan keresnél, többre vihetnéd.

– Mihez képest?

– Másokhoz képest.

– Nem érdekelnek mások.
– Akkor magadhoz képest. Úgy még többre vihetnéd.

Ebben maradtunk.

Kedd reggel első dolgom volt, hogy megnézzem harmadik emeleti lakásom ajtaján a névtáblát. Ismét egy vadidegen nevet találtam rajta.

Az ötödiken két hétig laktunk. Innen minden áldott nap gyalog fel- és lejárkálni már komoly erőnlétet igényel. Büszkén mondhatom, hogy bírtam szuflával. A harmadik emeleten már alaposan megedződtem. Aztán egy szép napon ugyanúgy megisméltődött minden: lift, lépcsőházi világítás, lakásajtó, névtábla, név, kulcs, fogas, fürdőköpeny, csorba tükör, mosatlan edény, vetetlen heverők. Az ember szinte belefásul, hogy ezek a tárgyak milyen makacsul követik mindenhová. És máris a hetedikem találtam magam. A feleségem még ide is feljött utánam. Itt sem tűnt fel neki semmi, csak az, hogy már megint nincs elmosogatva, nincsenek bevetve az ágyak, és pénz helyett

folyton új tévécsatornát keresek. De most már visszazoltam neki. Védekezni próbáltam. Kevés sikerrel. Na meg, hogy folyton az ágyamon fetrengem, folytatta tovább. És hogy magamhoz képest többre vihetném. Ebben igazat kellett neki adnom. Már nagyon untam folyton az ágyon fetrengeni, ha otthon vagyok. Untam a távirányítót és az új tévécsatornákat.

Pléh-Mária (Budafa, 1975)

De nem volt erőm változtatni. Mindig fáradtan mentem el, és fáradtan jöttem haza, hiszen a munka mellett most már a hetedik emeletről ereszkedtem le, és a hetedik emeletet másztam meg nap mint nap. Ezt csinálja utánam valaki! Ötödik emeleti lakásom ajtajára egyébként újabb ismeretlen ember neve került. Már ez is hasonló egyhangúsággal ismétlődött, mint a lakásváltozásaim. Jövet is, menet is három olyan ajtó előtt kellett mindig elmennem, amelyek mögött egykor én laktam. Nagyon nyomasztó tud lenni az ilyesmi.

A hetedik emelet feletti padlástérbe, ahová két hét múlva kerültem, nem jár se posta, se lift, és az ajtón névtábla sincs. Ezt azért

fontos megemlíteni, mert a feleségem ide már nem követett. Nem bírta volna ki lift, posta és névtábla nélkül. Na, igen. Hiszen, ha jól belegondolok, ő végig azt hitte, hogy az elsőn lakunk. Most talán mégis megsejtett valamit, és megijedt. Az igazat megvallva, engem is egyre inkább nyugtalanított a helyzetem, amiből szinte semmit nem értettem. Hiába agyaltam, hiába kutattam, mi történik velem. Miért kellett majdnem hét évet az első emeleten laknom? Aztán három hónapot a harmadikon, két hetet az ötödiken, két hetet a hetedikem? Mivel a mindenkori felettem lévő emeleteken előzőleg nem jártam soha, azt sem tudtam, mi lett azzal a lakóval, akiknek éppen a helyére kerültem. Vajon a harmadik emeleti alászállt-e az elsőre, az ötödik emeleti a harmadikra, a hetedik emeleti pedig az ötödikre, miközben az én kálváriám

felfelé vitt? Tegyük fel, hogy igen. De akárcsak volt emeleti szomszédjaimat, józan ésszel őket sem kérdezhettem meg, hogy tessék mondani, nem lakott azelőtt véletlenül az én korábbi lakásomban a harmadikon, az ötödiken vagy a hetediken? És akkor még mindig marad külön a hetedik emelet rejtélye! A padlásteret előttem nem lakták, így onnan nem költözhetett le senki. És miért kettesével kellett vennem az emeleteket? Az első után a harmadikat, a harmadik után az ötödiket, az ötödik után a hetediket. Miért maradtak ki a páros számok? A második, a negyedik, a hatodik. Van ennek az egész cécónak egyáltalán valami értelme? Mással is ugyanez történik? Vagy csak velem?

Postát azelőtt egyébként szinte kizárólag csak a banktól, adóhivaltól, áramszolgáltatótól, gázművektől, vízművektől, köztisztasági vállalatától és más hasonló hivatalos intézménytől kaptam. Ezek a felszólítások, figyelmeztetések, határozatok, számlák mindig ajánlva érkeztek, és mindig a lehető legpontosabban voltak címezve. Amikor a harmadik emeleten laktam, akkor a harmadikra, később az ötödikre, majd a hetedikre. A legtöbbször persze a postán vettem át őket, mert délelőtt dolgoztam, és a postás csak az értesítést dobta be a levélszekrénybe. Ha véletlenül mégis otthon ért, ő sem lepődött meg egyáltalán azon, hogy állandóan máshová kell utánam jönnie. Pedig még az első emeletről ismertük egymást. Ezután vajon hogy fognak rám találni ezek a felszólítások, ezek a figyelmeztetések, határozatok és számlák?

Szóval sok mindent nem értettem, és legfőképpen azt nem tudtam, mi lesz ennek a vége? Talán ezért nyomkodtam korábban olyan lázasan a távirányítót is. De hiába nyomkodtam, olyan csatornát nem találtam, ahol az ilyesmire választ adtak volna. Még a betelefonálás meg a kvízműsorokban sem. Pedig ott mindent tudnak. És arra sem kaptam sehol választ, hogy ki volt az a fehéringes fazon? Ezért régi, jól bevált szokásomtól eltérően lassanként kezdtem a lakók szemébe nézni, hátha megtalálom azt a jámbor ábrázatot, kezdtem megnézni a ruhájukat, a cipőjüket, és kezdtem rájuk köszönni. A fehéringes azonban nem volt közöttük. Részleteiben ugyan néha felismerni véltem, egyszer egy lépcsőfordulóban észrevettem egy sarus lábat, elkezdtem rohanni felfelé, de a láb egy kopasz, kövér fickóban folytatódott. Máskor egy hosszú, fekete hajú, fekete szakállas ürge jött le velem szemben, de amikor elment mellettem, és az

arcába néztem, az olyan durva és közönséges volt, hogy megijedtem tőle.

A padlásteret egyébként a felsőbb emeleten lakók amolyan sutfinak vagy lomtárnak használták. Ide raktak be minden szedett-vedett holmit, bútort meg egyéb cuccot, limlomot. Szerencsére közvetlenül ideköltözésem előtt volt a tavaszi lomtalanítás, amikor mindent kiszórtak, pár nap múlva viszont már megjelentek az újabb kacatok. Így még elég tágas volt, de már találtam benne néhány bútordarabot is. Egy vedlett huzatú, csikorgó heverőt, két dülöngélő széket, egy ütött-kopott asztalt, meg egy fogast, amire felakaszthattam a fürdőköpenyemet a szív tájékán megperzselődött szélű lyukkal. És nemcsak a posta meg a lift nem járt ide a padlástérbe, de televízió sem volt. Többé nem nyomkodhattam a távirányítót, nem kereshettem a csatornákat. De már nem is nagyon hiányzott. Egészen más körülmények közé kerültem, mintha valami új városban új életet kezdtem volna. A házban pedig végképp nyomom veszett. Ezt az elképzelésemet igazolta az a tény, hogy a hetedik emeleti lakásom ajtajáról is eltűnt a névtáblám, a postaládáról a nevem, egyszóval semmi okmány nem maradt rólam ebben a hét emelet magasra nyúló adatlanyilvántartóban. Úgy jártam, mint a halott, akinek bevonják minden személyi iratát. A feleségem a házasságunk után megőrizte lánykori nevét, de most az is lekerült az ajtóról meg a levélszekrényről is. Tehát elköltözött innen. Minden reggel lefelé, este pedig felfelé hosszan rámeredek egykori első, harmadik, ötödik, hetedik emeleti lakásunk ajtajára, hátha valamelyiken megjelenik a neve. De hiába. Ilyenkor a mellemben, azon a tájékon, ahol a fürdőköpenyem megperzselődött, valami sajogni kezd. A múltkoriban az egyik volt ajtónk előtt eszembe jutott, hogy vajon vannak-e most nők odabent, és ha vannak, vajon milyenek. Ezért a szokásos tíz-tizenöt másodpercnél egy kicsit tovább álldogáltam ott. Közben kijött egy nő, rám nézett, én visszanéztem, és csak ekkor döbentem rá igazán, hogy rossz vásárt csináltam. Vajon mi lett vele? Vajon hová vetődött?

Az élet sok tekintetben azért egész normálisan tud viselkedni. Milyen jó például, hogy az egyik gond képes elűzni a másikat. Így űzte el lassanként a feleségemre való emlékezést a lakásom miatti majrészás. Mert a dolgok logikája szerint most már egyre inkább azon főhetett a fejem, hogy fedél nélkül maradok, hiszen a padlástérrel túlnőttem a hét emeletet, és innen nincs tovább. Más szóval, az a veszély fenye-

getett, hogy én is csöves leszek. De nem az utcán, hanem függőleges irányban, valahol odafent, az egyelőre még felfoghatatlan semmiben.

A szüleim jól megnézték, hová teszik összekuporgatott pénzüket, amiből ugyan csak egy kis garzonra tellett, de legalább előkelő környéken és vadonatúj házban, egy úgynevezett Hundertwasser-házban. Ennek a németnek vagy osztráknak az volt a jelmondata, hogy az egyenes vonal istentelen és erkölcstelen. A jelmondat fából kifaragott betűkkel ott áll egykori otthonom bejárata fölött, egy öt ábrázoló plakettel, meg egy rövid szöveggel együtt. Ebből az is kiderül, hogy a krapek építész és filozófus volt, és a természetes környezet volt a mániája, amely szerinte az ilyen bérkaszárnnyákba zsúfolt tömegembert is megilleti. Ezért az erkélyeire virágoskertet, a háztetőkre parkot, bokrot, füt-fát tervezett. Így épült a mi házunk is. Persze, az én garzonlakásomhoz nem tartozott erkély, és így, amíg ott laktam, sem az első, sem a harmadik, sem az ötödik, sem a hetedik emeleten nem élvezhettem a virágoskert áldásait.

A tetőn viszont valóban ott volt a park és a kert, amiről akkor értesültem, amikor egy szép napon ott találtam magam. A park négy oldalát hullámos sorokban örökzöld fák szegélyezik. Ezeket odalentről is látni. Persze, ha az ember a földön jár, a földön is tartja a szemét, és csak a lehető legritkábban néz fel hét emelet magasságba, de télen azért már felfigyeltem rá, hogy odafent a legnagyobb hidegben is virít valami. A kertet kerek és csillag alakú csoportokban bokrok, cserjék népesítik be, amelyek között pázsit zöldell, és finom kavicsal felszórt ösvények kanyarognak. A bokrok és cserjék zöld gyűrűjében négy-szögletes ágyások helyett piros, fehér, sárga, kék, lila körökben, csillagformákban pompáznak a májusi virágok. A kényesebb fajták pedig egy üvegházban virágoznak, talán még télen is. Középen szökőkút csobog.

Hát mit mondjak, nagyon megfutott nekem a padlástér után. Valóságos paradicsomba csöppentem. A fák lombjai között seregestől rigók fészkelnek és fütyörésznek, így minden reggel az ő dalukra ébredek. Nem csoda, hogy szeretnek itt lenni. Itt, ahol a madár se jár, mondanám a legszívesebben, de az se hogy se passzolna ide. Inkább az ember nem jár erre-felé. Rajtam kívül csak négy kékrühás parkgondozó közmunkás bukkan fel nagy néha. Járt itt két, feketébe öltözött kéményseprő is, akik a gázfűtés kéményét ellenőrizték, de ők állítólag évenként csak egyszer teszik tiszteletüket. Micsoda gyönyörűség! Ha bele-

gondolok, milyen sok felesleges emberrel találkozom az utcán, a vonaton, a buszon, a metróban, a villamoson, a munkahelyemen. És milyen kevés feketerigóval!

Ezért csodálkoztam el tegnap este nagyon, amikor a padlástérre nyíló csapóajtó mellől, ahol tanyát vettem, a kert közepe táján emberi alakot vettem észre. Elindultam felé, és már félúton láttam, hogy a fehéringes fazon az. Hát persze! Hogy erre nem gondoltam! Biztos valami kertész vagy karbantartó. Vagy inkább kertészmérnök. Kertésszel ugyan eddig csak a húsvéti locsolóversemben találkoztam, eleven kertészmérnököt pedig még soha életemben nem láttam, de pont ilyennek képzeltem. Valószínűleg újévkor is valami dolga volt itt, a tetőn, talán az üvegházban. Nyilván úgy ismeri a terepet, mint a tenyerét. Azért tudott olyan nyomtalanul felszívódni. Az ilyen karbantartók meg közüzemiek mindig szolgálatban vannak, újévkor is, meg este hétkor is.

Minden teketória nélkül úgy tett, mintha csak tegnap találkoztunk volna. Nagyon jól emlékezett rám, és rögtön az újévi fogadalmamról kérdezett.

– A mozgás, az már megy – válaszoltam. – Csak a bagóról meg a piáról nem szoktam még le.

Igaz, már csak bort iszom.

Hirtelen megszólalt a bazilika harangja. Ezt még nem is mondtam. Reggel rigókoncert, este hétkor harangkoncert. Itt, a magasban olyan az akusztika, mint a legtökéletesebben megépített zeneteremben. Ennél gyönyörűbb harangzúgást nem hallani sehol a világon.

A fehéringes összekulcsolta kezét, szemét az égre függesztette, és alig mozgatva a száját nagyon halgan, röviden mormolt valamit. Majd felém fordult, jobbajával fentről lefelé, utána hosszában, balról jobbra vonalat húzott a levegőbe, mintha keresztet rajzolt volna rám. Megborzongtam.

– Az bocsánatos bűn – mondta aztán. – A bor szent dolog. A feleségedet viszont nem kellett volna ilyen gyorsan elengedned.

Erről meg honnan tud?

– Éppen most bontottam meg egy üveg vöröset – próbáltam menteni a helyzetet. – Kóstoljuk meg!

– A vörös kiváltképp szent. Az vér. Az ember fiának vére.

– Ez nem az ember fiáé, hanem bikavér, méghozzá egri. Rögtön hozom.

Felnevetett. Ilyen nevetést még nem hallottam. Olyan volt, mint a bazilika harangja, csak nem zúgott, hanem csengett.

Elrohantam a borért. Az üveget egy vödör hideg vízben tartottam, egy bokor tövében. A poharak is kéznél voltak, így térültem-fordultam, és máris viszaértem. A fehéringes meg sehol! Ez megint jól átvért, bosszankodtam, megint eltűnt, mint a kámfor. De azért teletöltöttem az egyik poharat, és egy hajtásra kiittam. Még éppen elértem vele a harangszó végét. A testemet tetőtől talpig kellemes zsibbadtság járta át. Felnéztem az égre. Milyen gyorsan befelhősödött. Na, ebből jó kis májusi zuhé lesz. Visszamentem a csapóajtóhoz, amelynek közelében egy formás kis esőbeállót építettek. Azt használtam hálószobának. Itt még arról is gondoskodtak. Igazán nem panaszkodhatom.

Megállj csak, akkor is a végére járok én ennek, gondoltam magamban, és szerencsém volt. Mindjárt másnap reggel, mielőtt munkába indultam, szerszámokkal felszerelve megjelent a négy parkgondozó közmunkás. A főnökük egy folyton káromkodó alak volt, még cigarettát is káromkodva tarhált tőlem, amikor legutóbb ugyanilyenkor összefutottunk. Tőle kérdeztem meg, hogy nem dolgozik-e náluk egy fekete szakállas, ilyen és ilyen ruhájú, és valószínűleg vallásos ember, aki este imádkozni szokott.

– Lófaszt! – válaszolta. – Ilyen kinézésű ember nincs nálunk. Ismerek én a cégnél mindenkit, még a górékat is. Este hétkor egyikük se mászna fel ide melózni, vagy pláne imádkozni. Maga inkább azzal törődjön, hogy nem enged fel mindenféle jöttment

csavargót. Ha már egyszer éjszakára ide tették parkőrnek.

Micsoda? Azt hittem, rosszul hallok. Ez a köcsög mintha többet tudna rólam, mint én magam. Még hogy parkőrnek tettek ide éjszakára. Nagyon jó. Vajon honnan veszi? Engem mindenesetre úgy meglepett, hogy a káromkodásáról is lemaradtam, és csak az utolsó szavainál tértem magamhoz:

–... adjon már egy bagót!

2.

Lassanként kezdtem elfelejteni a fehéringest, és kezdtem megint magamba fordulni. Nem azon rágódtam, hogy mi lesz velem, ha jön az ősz, azután meg a tél. Az hidegen hagyott. Kit érdekel? Csak hadd jöjjön! Hiszen addigra én ugye már nem itt leszek. No, de akkor hol a bánatban leszek? Ez nem hagyott nyugton. Fölöttem most már tényleg csak a felfoghatatlan semmi van: ezután csak az következhet. Oda pedig nem visz lépcső. Legfeljebb leeresztenek valami lajtortját. Na, persze, pont nekem! Igen, már csak a felfoghatatlan semmi van fölöttem, vagy esetleg a csillagos ég. Innen, a tetőről már csak egy ugrás a csillagos ég. Egy jó nagy ugrás. Nincs más hátra. Az a felső határ. A sok lépcsőzéstől olyan kondiban vagyok, hogy talán sikerülni is fog. Nekifutok, dobbantok egy nagyot, elrugaszodom, és aztán majd meglátjuk. A vak is azt mondta. Majd meglátjuk.

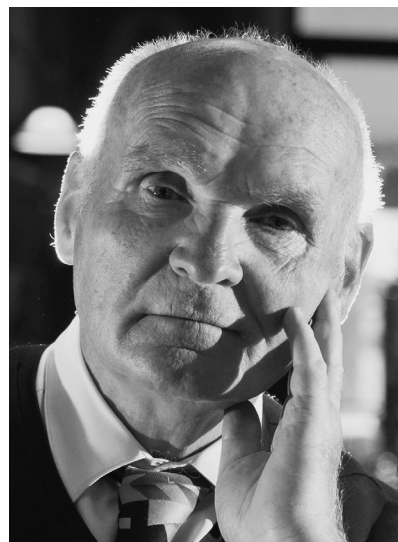

Rozi néni (Alsópáhok, 1966)

Megkülönböztetni az ízletest a hitványtól

Beszélgetés Ircsik Vilmos íróval, műfordítóval

Ircsik Vilmos a német irodalom kiváló tolmácsolója és a magyarországi németiség történetének avatott szociográfusa. Felsőfokú tanulmányait az ELTE magyar–német–orosz szakán végezte. Irodalmi munkásságát az ELTE diáklapja, a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Az ezredfordulón Magyar Napló-nagydíjban, 2005-ben Szabó Zoltán-díjban részesült, 2006-ban különdíjjal jutalmazták az Irodalmi Jelen regény pályázatán. Hat alkalommal nyerte el a Magyar Írószövetség és a Honvédelmi Minisztérium közös pályázatának különböző kategóriájú díjait. Legutóbbi műfordításai közül kiemelkedik Heiner Müller összes versének magyarra átültetése, *A boldogtalan angyal* címmel. Veszprémben él.

– *Egy szellemileg igényes embertől alighanem elvárható, hogy törekedjék megismerni a saját lakóhelyét, a gyökereit. Különösen élvezetes elmélyedni egy-egy település nevének elemzésében, történetében. A Te szülőfalud, a Veszprém megyei Városlőd esetében mi az etimológiai háttér?*

– Ez a Bakony egyik legősibb települése. Az oklevelek már 1270-ben említik Leveld, illetve Lövöld formában, amely a lő ige v tövének származéka. Az elnevezés onnan ered, hogy a középkorban királyi vadászok vagy inkább erdőkerülők lakták, akiknek foglalkozásában a lövés, azaz a vad elejtése vagy a vadászó ártalmatlanná tétele fontos szerepet játszott. A Lövöld alak a város melléknévvel bővülve, Warasleveldként 1531-ben bukkan fel először, és aztán némi hangváltozással és rövidüléssel ebből alakult ki a mai Városlőd. A város előtag egyébként a falu határában található egykori Hölgykő várára utal, amelynek börtöne és falainak romjai nyilvánított műemlékként ma is láthatók. És ha már ennyire belemerültem a nyelvészkedésbe: a *hölgy* akko-

riban még menyétet jelentett, csak a XVIII. században, a nyelvújítás egyik szóalkotási módjával, a táj-szavak köznyelvivé tételével nyerte el mai jelentését. Néhány évvel ezelőtt a Szépművészeti Múzeum egy kiállításán nem kis büszkeséggel fedeztem fel Leveldet a XVI. század elején készült első Magyarország-térképen, olyan rangos történelmi helyek társaságában, mint Veszprém, Vázsony, Tihany, Fehérvár, Buda... Nem véletlenül, hiszen a leveldi karthauzi kolostor akkoriban kulturális központnak számított, maga a település pedig mezővárosi rangot kapott. Itt írta hosszú éveket, és fejezte be egy évvel a mohácsi vész után, 1527-ben a Karthauzi Névtelen a kor legjelentősebb magyar nyelvű irodalmi alkotását, a prédikációkat és legendákat tartalmazó Érdykódexet, amelyet első ismertetőjéről, Érdy Jánosról neveztek el.

– *Feltételezem, a török hódoltság idején Leveld teljesen megsemmisült, a kolostorral együtt...*

– Igen, de a kolostor címerpajzsos, karthauzi kereszties kövei megmaradtak. Ezeket az idők folyamán részben beépítették a plé-

bániát körülvevő bástyafalba, a falusi porták kőkerítéseibe, részben belőlük emelték az első világháborús hősök emlékművét, rajta apai nagyapám, Andreas Klein nevével, aki huszonnyolc évesen esett el valahol Galíciában. Szóval ezen a településen még a kövek is a történelemtől mesélnek, akárcsak egy patinás városban. És ha már a köveknél tartunk: a XIX. század elejétől 1950-ig híres kőedény- és majolikagyár működött itt, amely fénykorában, az első világháború után több mint száz embernek adott munkát. Akkori tulajdonosa, egy budapesti mérnök, Iglauer István ügyes üzletember volt. Nemcsak a gyárat virágoztatta fel a helyi népművészeti hagyományokra támaszkodva, hanem strandot és alpesi stílusú villát is épített. A villa ma már a falu történelminek mondható nevezetességei közé tartozik. Aztán a gyárat az államosítás után egyesítették a herendi porcelángyárral, és lassanként elorvasztották. A szocialista iparfejlesztésben nem sokat számított egy művészi igényekkel dolgozó manufaktúra. Pedig nem holmi falusi kócerájról volt szó. A kiegyezés körüli idők-

Szüleim ünneplőben

ben, akkor még Mayer György néven itt tanult bele a szobrászkodásba a Hősök terei millenniumi emlékmű alkotója, Zala György, aki árvaságra jutva a gyár tulajdonosánál, nagybátyjánál nevelkedett. Itt járt iskolába, itt látott először mintázást a köedénygyárban, és nyilván maga is megpróbálkozott vele.

Ami a további hírességeket illeti: a falu szülötte Peyer Károly, a magyar szociáldemokrata mozgalom kiemelkedő politikusa, akinek nevét a mi nemzedékünk a „rongy árulók” között, a Bethlen Istvánnal kötött paktum miatt szitokszóként ismerte meg, és aki 1947-ben Rákosi Mátyásék elől Amerikába menekült. New Yorkban halt meg, jelképes időpontban, 1956. október 25-én. Ma már természetesen emléktáblája van a kultúrház falán.

– *Mielőtt végleg elmerülnék a XX. század sorsfordító napjaiban, még térjünk vissza a szülőfalu félbehagyott történetére!*

– A XVIII. század elején az elnéptelenedett vidékre katolikus ba-

zorokat és frankokat telepítettek be, akik visszahódították a természetből, és ismét termővé tették az elvadult földeket. Köztük voltak az én apai őseim is. A környéken egyébként egyetlen település élte túl a török időköt: a rádiós és televíziós műsorokból ismert nyelvész, Lőrincze Lajos faluja, a zömében református, nemesi lakosságú Szentgál, amely szó szerint egy köhajtásnyira van Városlódtól. A többi helység, a porcelánjáról híres Herend, továbbá Mádl Ferenc szülőfaluja, Bánd, a mangánbányájáról ismert Úrkút, Városlód ikerfaluja, Kislód, a festői fekvésű Farkasgyepű – hogy csak néhányat említsek – északon Pápaig, keleten Veszprémig, nyugaton Ajkáig egéséges, összefüggő német ajkú tömböt alkotott, így aztán az ott élők egészen a második világháború végéig megőrizhették anyanyelvüket, kultúrájukat, szokásaikat.

– *A felmenőid is Városlódon születtek?*

– Részben magyar ajkú anyai őseim Bakonybélből származnak, ők szlávok lehettek, és még vala-

mikor a középkorban kerültek ide, az idők folyamán pedig teljesen elmagyarosodtak. Anyai dédapám, Ircsik György értelemszerűen csak magyarul tudott, viszont fia, András, aki Városlódra nősült, nagyanyám mellett megtanult valamelyest németül is.

Az 1948-as kitelepítés gyökereiben megváltoztatta a falu etnikai és felekezeti összetételét. A kollektív bűnösség jegyében a több mint kétezer lelkes nagyközség mintegy negyedét kitelepítették Drezda környékére, a helyükre pedig ugyanolyan sorsú, részben katolikus, részben református felvidéki magyarok jöttek Kassa környékéről, Perényből és Gömörből. A sors iróniája, hogy a perényiek között, olyan nevéek voltak, mint Hefler, Krózser, Tomhauzer, Gajzer, Rick, vagyis réges-régen elmagyarosodott németek – vagy olyanok, mint például Kléri, akik viszont alighanem elnémetesedett franciákból lettek magyarrá a Kárpát-medence olvasztótégelyében.

– *Ezt a kegyetlen kitelepítősdit a kommunista évtizedekben úgy becézték: lakosságcsere...*

– Három-négy évvel ezelőtt az ottani német–magyar baráti társaság meghívására több mint egy hetet töltöttem Münsterben és Kölnben. Előadásokat tartottam a magyar irodalomról, a magyarországi németek helyzetéről és irodalmáról, különös tekintettel Valéria Kochra vagy Koch Valériára, aki két nyelven írt verseivel egészen komoly lírai életművet hagyott maga után. És persze felolvastam a saját műveimből. Az egyik ilyen felolvasás után kötetlen beszélgetés következett, és valaki megjegyezte, hogy a magyarországi németeknek igazán nincs okuk panaszra, hiszen itt befogadták, és soha

nem üldözték őket. A nyelvüket pedig szabadon gyakorolhatták, ő mindennap hallotta őket beszélni iskolába menet, a városba tartó buszon. Tökéletesen igaz, válaszoltam neki. Kivéve a kitelepítésüket. Mert az tragikus és embertelen volt, még akkor is, ha a háború utáni frusztrált magyarság önigazolásként követte el, ráadásul erős külföldi nyomásra, és még akkor is, ha a németek elleni akciókba akkor minden belefért. Ebben maradtunk, aztán bemutatkoztunk egymásnak. Vitapartnerem, akivel olyan szépen dülőre jutottunk, Bella István volt. A költő Bella István unokatestvére. Mérnökemberként valamikor a hetvenes években dobbantott, Vesztfáliában találta meg a helyét, és természetesen unokatestvére is többször vendégeskedett nála. Másnap aztán egy nagyon szép megemlékezésen együtt ünnepeltük az 1956-os forradalom ötvenhatodik évfordulóját. Igen, így már pontosan tudom, a dolog 2012-ben történt.

– *A magyarországi németek viszontagságos sorsa íróként is kezdettől foglalkoztatott?*

– Igen, amikor elkezdtem prózát írni, magától adódott, hogy ez az egyik első témám. Feltétlenül kikíváncozott belőlem. Így született meg a *Jaj, akinek nincs otthona* című kisregényem, dokumentumregényem vagy szociográfiai regényem – a műfaját magam sem tudnám pontosan megmondani. Sokáig a fiókomban feküdt, aztán 1998-ben nagydíjat nyertem vele a Magyar Napló pályázatán, majd hamarosan könyv alakban is megjelent.

De térjünk vissza 1948-hoz! Szóval a falu etnikai és felekezeti egysege megbomlott, a megmaradt németek és a felvidékiek eleinte

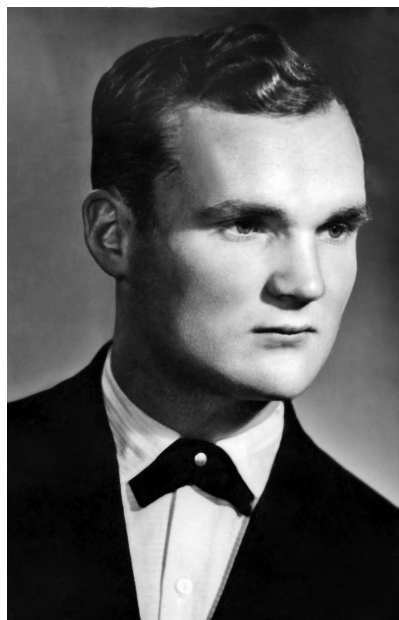
Így tanultam meg írni

persze nehezen fértek össze, de aztán nagyobb konfliktusok nélkül megbékéltek egymással, és már az ötvenes években általánossá lettek a vegyes házasságok, nemcsak a németek és a felvidékiek, hanem a katolikusok és reformátusok között is. Ez a német nyelv fokozatos visszaszorulását hozta, amihez persze nagyban hozzájárult az urbanizáció is. Hamarosan bekövetkezett a nyelvvesztési folyamat következő fázisa, a kétnyelvűség. Manapság pedig ismereteim szerint egyáltalán nem hallani német beszédet, nemhogy az utcán, de odabent, családi körben sem. Én még a kétnyelvű korszakban nőttem fel, szüleink németül már csak otthon beszéltek, mi viszont jobbra magyarul válaszoltunk, és ha magyar jött a házhoz, természetesen rögtön magyarra fordították a szót. Így aztán nyelvi környezetem gazdagságát illetően igazán

nem panaszkodhatom. A németek bajor, illetve frank tájszólásban beszéltek, és a fennmaradt emlékek szerint esetenként nyelvészeket megszegyenítő tudatossággal őrizték önazonosságukat az eltérő szókincsben, kiejtésben. A dunántúli magyarhoz pedig a felvidékiek és a kis számban betelepített hajdúságiak tették hozzá a maguk tájszólását. Egzotikumnak ott voltak a faluvégi cigányok. Tőlük leginkább a trágár szavakat, kifejezéseket tanultuk el. Még most is tudok belőlük néhányat.

– *Íróként úgy gondolom: kevés szomorúbb dolog van a világon, mint az anyanyelv elvesztése. Az anyanyelvét felejtett ember önazonossága, küldetése, helye megkérdőjeleződik.*

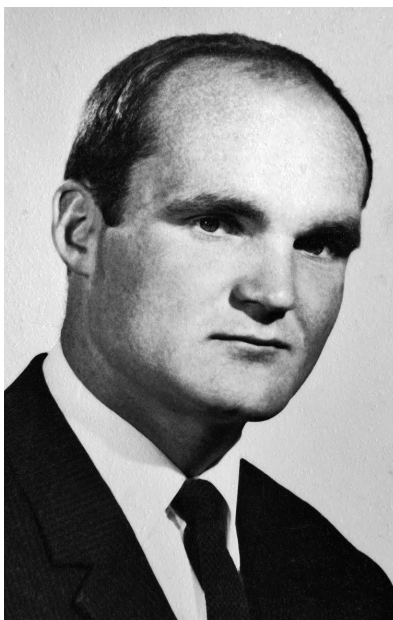
– 2015 tavaszán meghalt Günter Grass. Ebből az alkalomból lefordítottam, és a Nagyvilágban publikáltam egy versciklusát és

Érettségi tablóképek

Homokvár című önéletrajzi ihletésű, mintegy kétszáz soros hosszúversét. Ebben a maga színvonalán valami olyasmit csinál, amivel a magam módján most én próbálkozom, azaz számvetést készít, és összegzi életét. Ennek megfelelően a versben többször is visszatér ez a két sor: „Mikor, miért és hol születtem? / Mindenhová magammal ezt cipeltem.”

A három kérdőszó tulajdonképpen az élet három legmeghatározóbb tényezőjének összefüggésére utal. Egyszerűbben és részletesebben fogalmazva, azt, hogy az ember miért van a világon, döntően meghatározza az, hogy honnan jön, és milyen korban él. A Grasspárhuzam azért is jutott eszembe, mert ő is kétnyelvű környezetben nőtt fel, az akkor még kétnyelvű Danzigban, az apja protestáns német volt, katolikus anyja pedig nem is lengyel, hanem a Lengyelországban valami egzotikus kisebbségnek számító kasub, akiket még kisebbségnek sem ismernek el. Szóval e tekintetben bátran hasonlíthatom magam hozzá. Én is két kultúra határán nőttem fel. Ez

Eötvös kollégista tablóképek

tehát a válaszom a holra. Az egyik kultúrkörben forrázták, a másikban perzseltek a disznót, az egyikben karácsonykor krisztkindliztek, a másikban betlehemeztek, az egyikben berántották a levest, a másikban habarták. Mindez kezdetben elbizonytalanított. Nem értettem, hogy ki vagyok, hogy kik vagyunk igazán. És azt sem értettem, hogy ők kicsodák. Vagyis a miértre nehezen találtam választ. Arra különben is nehezebb válaszolni, kivéve persze a kérdés létfenntartásra, családalapításra, utódok nevelésére vonatkozó részét. Aztán nagysokára valami derengeni kezdett, mégpedig Goethe csodálatos útikönyve, az *Italiensche Reise (Utazás Itáliában)* olvasása közben. Valahol az Alpokon átkelve a környék növényvilágát írja le. Itt fordul elő az Attich, amihez nekem nem kellett szótár, mert mi is úgy mondtuk otthon, hogy Attich. Megjeleni a holt német betűsor helyett mégis magyarul, magyar néven jelent meg a szemem előtt: gyalogbodza, amely az utak mellett vagy nedves zúgokban nő, alacsony, térdig ér vagy

legfeljebb kötésig, és tömegesen fordul elő. Ez a kettősség, ez a kettős látás és az abból eredő bizonytalanság vagy szorongás olyan prózai műveimben is továbbélt, amelyekben túlléptem a kisebbségi lét direkt ábrázolásán, és az egész kérdést sikerült valami egyetemesebb dimenzióba helyeznem. Ha példát kellene mondanom, akkor először a Magyar Naplóban is megjelent *Téltemető* című hosszabb elbeszélésem jut eszembe, vagy a legutóbb megjelent *A repedés* és a *Hitelben* közölt *Sétálóidő*.

– *A műfordításhoz is ez a kettősség vezetett? Irodalmi pályafutásod valójában műfordítóként kezdted.*

– Igen, de a pontos válaszhoz egy hosszabb kitérővel előbb a mikorra is felelnem kell, azaz arra, hogy milyen korban, milyen korokban éltem. Apám két éves volt, amikor édesapja elesett a fronton, aztán kamasz korában anyját és vele együtt a szülői házat is elvesztette. A két keze munkájából élt meg, cselédkedett, néha istállóban aludt, de megőrizte emberi tartását. Elmondása és a fényképek tanúsága szerint volt ünnepi ruhája, fehér inge, csizmája, sőt, később biciklije is. Anyai nagyapám amolyan vállalkozóféle volt, élő állatot vásárolt, feldolgozta, és aztán eladta, ahol tudta. Nekik nagy házuk volt, sőt, földjük is, de szeretett inni, és korán meg is halt, így aztán a hat gyerekre nem sok minden maradt. Anyám legidősebb bátyjának történetét külön meg kell említenem. Ő is az apja vállalkozásában dolgozott, és 1928–29-ben rövid idő alatt az egész család meghalt, állítólag tífuszban. Először a kislánya, fél évesen, aztán a nagyobbik fia, szintén fél évesen, majd ő maga az

egyhetes fiával egyazon napon, végül a felesége huszonhárom évesen.

Szóval, amikor a szüleim összeszekezték, nem volt semmijük. Aztán apám a majolikagyárban kapott munkát, a tulajdonos látott benne fantáziát, mert éjjel-nappal dolgoztathatta, így adott neki egy egész tūrhető szolgálati lakást. Ide születtem én is. Csak egy szoba, konyha és kamra volt, de mellék-helyiségekkel, tágas udvarral, nagy, oszlopos tornáccal, ahol tavasztól őszig a családi élet zajlott, így aztán nem éreztük szűknek. Pedig az én születésemmel már hét fős lett a család.

– *Nem mondhatni, hogy biborban születtem. Ráadásul a második világháború végjátékában, 1944-ben jöttél világra, gyermekéveidben pedig kezdődött a kommunista diktatúra.*

– A kommunista rendszer nekünk tulajdonképpen kedvezett, hiszen a mi társadalmi helyzetünkben csak feljebb lehetett jutni. És apám a maga életerejével feljebb is jutott. A megszűnt gyár épületeibe és irodahelyiségeibe egy állami gazdaság költözött, ott biztos munkája lett, fizetéssel, családi pótlékkal, gabonafejadaggal, és idővel házat tudott építeni, nem is akármilyet. A gyerekei pedig képességeik szerint tanulhattak. A két bátyám szakmát tanult, nővérem tanítónőképzőbe ment, én pedig, aki több évvel fiatalabb vagyok náluk, vígan éltem. Faltam az újságokat, a könyveket, hallgattam a világvevő Orion rádiókat. 1956 nyaráig szinte ki sem tettem a lábam a faluból. Akkor jó tanulmányi eredményem jutalmául Tóalmásra vittek úttörőtáborba, de nem volt vörös nyakkendőm, ezért úgy kellett kölcsönkérnem egy nagyobb lánytól, aki éppen akkor fe-

A szülői ház dáiái, lányom, kisebbik fiam és Lekszi

jezte be az iskolát. A két hetet alig bírtam ki Tóalmáson, olyan elvesztettnek éreztem magam. De hazafelé a Pestre került legidősebb nővérem várt a Keletiben. Egy hetet töltöttem náluk, elvittek, ahová csak lehetett: moziba, cirkuszba, a Vidámparkba, egy focimeccsre a Népstadionba. Ma is egészen világosan emlékszem, hogy a Kinizsi játszott a dán Aarhusszal, telt lelátók előtt, egy barátságos meccsen. Az eredményre is pontosan emlékszem, a Kinizsi nyert hat-nullra. A látvány annyira lenyűgözött, hogy ott tényleg el is veszttem. Elkóboroltam a sorok között, hogy valami jobb helyet keressék magamnak, végül szem elől tévesztettem a sógoromat, aki azonban végig figyelt, és amikor már sírásra görbült a szám, felállt, és integetni kezdett. Egyébként még otthonról tudtam, hogy a Kinizsi igazi neve Fradi, ami elgondolkodtatott, és talán az első lépés volt a megvilágosodásom felé. Alighanem bátyám hatására át is pártoltam a Vörös Lobogóhoz, arról a csapatról viszont '56 után kiderült, hogy igazából MTK, sőt, Hun-

gária. Ma már egyiknek sem szurkolok. Így tévelyegtem a kedvenc csapatok között, a politikai meggyőződésemet viszont szilárd volt. Akkoriban ugyanis kimondottan a rendszer híve voltam. Mert egy tízéves gyereknek is van már világnézete, világképe. Nekem legalábbis volt. És ez a világnézet 1956. november 4-én egyszer és mindenkorra megváltozott. Már előtte is magukkal ragadtak a faluban történt események. Itt is volt tüntetés, nagygyűlés, szónoklat, a városokból hazajött diákok pedig a közismert rigmusokat szavalták kórusban. November 4-én végig a rádiót hallgattam, úgy szurkoltam a mieinknek, mint az 1954-es labdarúgó világbajnokság döntőjében, és estére ugyanolyan tehetetlen düh fogott el, mint az ottani vereség után. Azért ha le is verték, a forradalom nekünk valami eredményt is hozott. Attól fogva az orosz mellett németül is tanultunk. Amikor a kezünkbe vettük a Kosuth-címeres, hevenyészve írt vékony nyelvkönyvet, csodálkoztunk rajta, hogy tanítónk könyvből és iskolában tanítja nekünk azt a nyelv-

vet, amit otthon anyákkal a konyhában beszélünk.

– *Ha már ilyen hosszú kitérőt teszünk a műfordításhoz vezető utadon, arra is kíváncsi lennék, hogy az általános politikai légkör mellett milyen lelki-szellemi hatások értek az ötvenes években.*

– A szülői ház és az iskola mellett a nevelésben a katolikus egyház is fontos szerepet játszott. Éppen 1956-ban került a faluba egy jó vágású, világias gondolkodású, művelt káplán, Galambos Iván, aki hamarosan a helyi futballcsapat kapusa lett. Ez eleinte megbotráncoltatta a híveket, de később már az öregasszonyok is meccsre jártak. A lányokról nem is szólva. Nekünk pedig ministránsárdát alakított, könyveket kölcsönözhetünk tőle, kirándulni vitt, ráadásul futballcsapatot, bibliai vetélkedőt és ministránsvizsgát szervezett. Volt háromcsillagos, kétszillagos és egyszillagos ministráns. Én csak egyszillagos lettem, mert lusta voltam megtanulni a hosszabb latin szövegeket, a Suscipiatot, a Confi-teort, és csak a Misereaturig jutottam el. A bibliai vetélkedőt viszont nagy fölénnyel megnyertem. Jutalmul egy piskótából süttött, hatalmas húsvéti báránnyt kaptam, rajta a feltámadási zászlóval.

– *Tehát a műfordítói pálya...*

– Pályaválasztásomban szüleim nem szóltak bele, és mivel jól tanultam, gimnáziumba adtak. Egy gimnáziumot végeztem, érettségizett ember akkoriban nemcsak nekik, de a faluban mindenkinek fogalom volt, úgy néztek fel az ilyenre, mint valami felsőbbrendű lényre. Magam mentem el beiratkozni, és amikor megkérdezték, hogy az orosz mellett milyen nyelvet akarok tanulni, én a realitás helyett kalandvágyból az angolt választot-

tam. Így aztán ősszel egy orosz tagozatos osztályban találtam magam, mert az angol annak volt a kiegészítő nyelve. Heti hat órában tanultunk oroszot, és én hamarosan messze kiemelkedtem a többiek közül, így aztán érettségi után fel is vettem az ELTE magyar–orosz szakára. Nem bántam meg, de amikor később a germanisztikát is elvégeztem, bebizonyosodott, hogy a karrierépítés, a gyakorlati döntések, a reális gondolkodás nem tartoztak, és ma sem tartoznak az erősségeim közé. Orosz szakosként egy voltam a sok közül, germanistaként viszont ugyanúgy kiemelkedtem, mint a gimnáziumi orosz tagozaton. Ám ez évekkal később történt, és megállapodott emberként nemigen volt kedvem újra-kezdeni az életet.

– *Otthonosan érezted magad az egyetemi világban? Nem volt túl éles a váltás?*

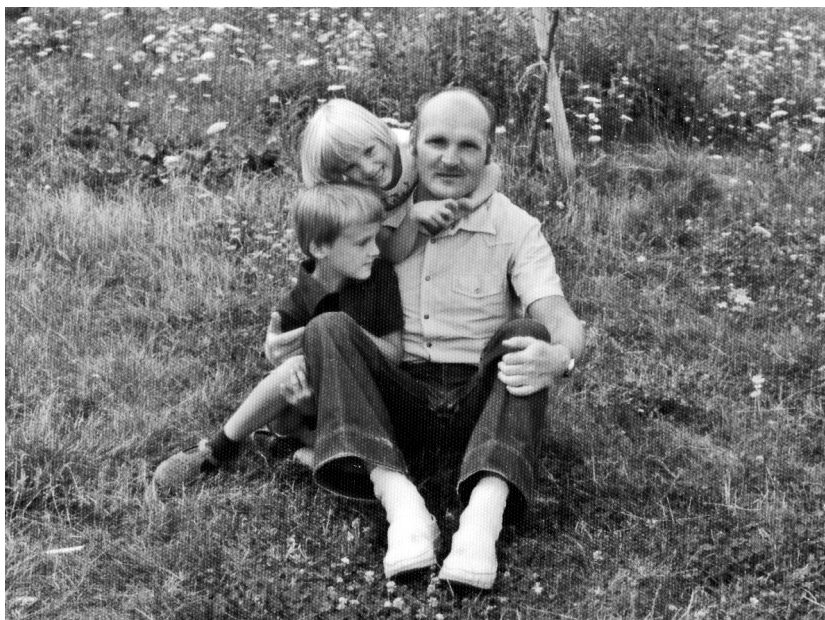
– Egyetemi pályafutásom tulajdonképpen egy kudarccal kezdődött. Odahaza futballoztam, és ha nem is voltam stabil tag, tizen-nyolc évesen bekerültem a megyei másodosztályú csapatba. A szép kora őszi időben az első egyetemi tornaóránk a régi BEAC-pályán volt, aminek ma már nyoma sincs. Testnevelőnk, egy idősebb ember, mivel nagyjából éppen annyian voltunk, a dupla óra pedig kilencven perccel tett ki, két futballcsapatra osztott bennünket. Én mégiscsak tanult futballista voltam, és a sok kétfalás bölcsész között hat gólt lőttem. Igen, ez egészen biztos, mert akkoriban valamelyik bajnoki mérkőzésen Bene Ferenc is ennyiszor talált be a kapuba, ráadásul a frizuránk is hasonló volt. Ezért a tanár a meccs, vagyis az óra végén megdicsért, hogy valóságos Bene vagyok, és beajánlott

az NB III-as BEAC-ba. Nagyot dobbant a szívem, mert mindennél jobban szerettem volna futballista lenni. A BEAC-pálya közel esett a kollégiumhoz, így járni kezdtem az edzésekre, ami egyben felmentést jelentett a tornaórák látogatása alól. A vége az lett, hogy még a tartalékcsoportba sem fértem be, és a második félévben már megint fel kellett vennem indexembe a testnevelést. A történet az önismertet szempontjából tanulságos. Nap mint nap csodálkozva láthatjuk magunk körül, hogy egyesek mennyire nincsenek tisztában a képességeikkel, mint ahogy én sem voltam tisztában a futballtudásommal. Jól kezeltem a labdát, tudtam rúgni jobbal, ballal, az átlagosnál jobban fejlettem, de hiányzott belőlem többek között a gyorsaság és a robbanékonyság, ami nélkül ezen a pályán az embernek nincs sok esélye, még harmadosztályú szinten sem. De azért rovott múltam elkísért az egyetemen. Egyszer B. Mészáros Vilmánál vizsgáztam világirodalomból. Ő a sok nagyképű professzorral szemben tanítványait is igyekezett megismerni, de hogy ennyire elmélyülten, azt nem hittem volna. Ugyanis miközben beírta a jelest, kicsit gúnyosan megjegyezte: „Nagyon szép volt, különösen egy futballistától.” Jut eszembe, ennek a rovott múltamnak van még egy hozadéka a testkultúra egy másik területén. Lassanként húsz éve napi rendszerességgel nyolc kilométert kocogok egy festői kerékpárúton, ahol már igazi sztárnak számítok. Erről ismernek fel a legváratlanabb helyzetekben és helyeken.

– *Tanulmányaid révén élénken hatott rád az orosz irodalom?*

– Igen. Ha nem is emelkedtem ki, azért az orosz szakon boldo-

gultam, de elsősorban az orosz irodalomban mélyedtem el, és per-sze a magyarban. Ebben segített az is, hogy öt éven keresztül Eötvös-kollégista voltam. Tóth Gábor igazgató sokat tett a régi kollégiumi hagyományok újraélesztéséért, és ha számvetésemben felteszem magamnak a kérdést, hogy a szocializációmban, a világszemléletem kialakulásában mi volt rám a legdöntőbb hatással, akkor a szülői ház, a szülőföld után rögtön a második helyre az Eötvös Kollégium kerül. Ez nem is annyira az igazgató személyének, hanem sokkal inkább annak a nemzedéknek köszönhető, amelyik akkor és ott szerencsésen összetalálkozott. Olyan életkorban voltunk, amikor fentről már nem lehetett formálni minket, egymásra viszont annál inkább hallgattunk. Már akire. Évfolyamtársaim közül kettőt kell kiemel-nem. Az egyik Balázs Jóska, a *Koportos*, a *Magyarok*, a *Fábián Bálint találkozása Istennel* és más regények írója. A Nyírség és Bereg közti vidékről jött, színmagyar területről, és az első pillanattól kezdve jól megértettük egymást. Ő már két évet dolgozott Pesten, egy csokoládégyárban, én segítetttem neki beköltözni a Nyugati pályaudvar melletti albérletéből a kollégiumba. Különösen a filmről tudott sokkal többet nálam, de a zenében is előttem járt. Esténként a Gellérthegy lejtőin bandukolva sokat tanultam tőle. És bizonyára ő is tanult tőlem valamit. Egyszer a mosdóban valaki zrikált a német nevem miatt, amivel nekem semmi bajom nem volt, olyankor azt szoktam mondani, hogy ennél dal-lamosabb magyar név nincs. Olyan, mint Kosztolányi Ilonája. Csupa *i*, csupa *l*, csupa *o*, csupa *n*, csak az *a* nincs benne. Jóska viszont be-

Nagyobbik fiammal és lányommal

rágott, és kikérte magának, hogy a jelenlétében ilyesmit szóba hoz-zanak. Pedig kiváló humorérzéke volt. Úgy tudott nevetni, mint senki más. Korai halála még ma is fáj.

A másik is egy Jóska volt, Vi-lághy József. Ő Pécsről jött, pol-gári családból, a gimnáziumban Bécsy Tamás tanította, és a dráma volt a szakterülete, ezen belül is az abszurd dráma. Ő maga is drámát írt, ám az ígéretes kezdés ellenére egyetlen művét sem adták ki vagy mutatták be. Ez a sikertelenség, a gyenge idegzete és magánéleti kudarcai vezethettek szintén korai halálához. Kiadatlan drámáit családja őrzi. Ha olyan szervező- és kapcsolatteremtő képességem lenne, mint neki volt, kiadtnám őket. A műfordításra viszont én vezettem rá, ő pedig szervezni kezdte előadói estjeinket a kollégiumban és az egyetemen. Ezeken az este-ken egyszer-kétszer a Kilencek költőivel közösen is felléptünk, akik két, három, sőt, négy évfo-lyammal felettünk jártak, és mi csak tisztes távolból mertünk kö-zeledni hozzájuk. Egy március 15-i ünnepségen a kollégiumban hang-

zott el először Utassy József *Zúg március* című verse. Nagy hatás-sal volt ránk, de majdnem botrány lett belőle, mert a „lopnak a bőség kosarából / a jognak asztaláról lopnak”, és a többi, ma már közis-mert sor után a hivatalos szónok azt bizonygatta, hogy a szocializ-musban megvalósultak Petőfi esz-méi, mindenki egyaránt részesül a bőség kosarából, és mindenki-nek helye van a jognak asztalánál.

– *A sok költő társaságában nem kacérkodtál a versírással?*

– Előadói estjeinken eleinte ver-sekkel is jelentkeztem, de amikor ezeket egybevettem műfordítá-saimmal, működni kezdett ben-nem az önismeret, sőt, önfegy-elem, és abbahagytam a versírást. Szóval volt bennem költői véna. Ezt annak magyarázatául mon-dom, hogy ma már komoly vers-fordítói életmű van mögöttem, költői háttér nélkül. Márai Sándor saját értelmezése szerint azért nem lett vérbeli költő, mert verseiből hiányzott a sűrű-robbanékony fe-szítítő erő, amely nélkül nincs köl-tészet. Ha kicsiben is, de nálam szintén ez lehetett a gond, és en-

nek felismerésében már volt némi tapasztalatom futballistaként. A robanékonyság tehát nemcsak a futballpályán hiányzott belőlem.

Műfordítóként viszont a magam kis világában lassanként hírességnek számítottam. Zöldhelyi Zsuzsa, a kiváló Turgenyev-kutató, aki minden estünket megtisztelte, a műfordítók gyöngyének nevezett, Tóth Gábor pénzjutalomban részesített a kollégium kulturális rendezvényein közreműködéséért. Egy ilyen kulturális rendezvényre Spiró György paródiát írt rólam. A paródia szerint éjszaka van, alszik a kollégium, csak Klein Vili rója lázasan a folyosót, és egy lefordíthatatlan Szimonov-verssoron töri a fejét. A sor így hangzik: *Zsgyi menyja*. Természetesen a *Várj reám* nagyon híres első soráról volt szó, amit akkoriban kívülről fújtak. Szóval szűkebb körben hírességnek számítottam, ám említett élheterlenségem miatt még egyetlen írásom sem jelent meg. De annak is eljött az ideje. 1967-ben, a nagy októberi szocialista forradalom ötvenedik évfordulójára egy orosz verset és valami tanulmányt kértek tőlem az évfordulóra megjelentetett, *Acta Juvenum* nevet viselő kiadványba. Összedugtuk fejünket Világhy Jós-kával, külön-külön lefordítottuk Jevtusenko egy hazafias versét, én pedig kritikát írtam a két műfordításról, ami már önmagában is abszurd volt, hiszen így óhatatlanul magamról is írnom kellett. Ezt még valahogy megoldottam, akkor már volt némi önismeretem, sikerült is egyenlő mértékkel mérnem, de az mégis furán festett, amikor magamat dicsértem. Ennek ellenére a vers elemzése, stilisztikai meglátásaim mégsem lehettek rosszak, mert Pusztai Ferenc, aki

senior volt a kollégiumban, az egyetemen pedig stilisztikát oktatott, a szemináriumi órákon foglalkozott velem. Ezért volt különösen fájó a másik baklövés. A kor és a kiadvány szellemében ugyanis így kezdtem tanulmányomat: „Nagy ünnep előtt áll a Szovjetunió, és nagy ünnep előtt áll a szovjet nép is.” Mivel a kiadvány tananyagként kézről kézre járt a hallgatók között, közrohej tárgya lettem, és fűnek-fának magyarázkodnom kellett. Akkoriban éppen volt egy prágai barátnőm, ő szakítani akart velem. Hiszen Prágából akkor más szelek fújtak. De amikor egyszer látott kijönni a Belvárosi templomból, megbékélt. Hamarosan mégiscsak szakítottunk, mert lejárt a magyarországi ösztöndíja. Nemsokára egy jóval színvonalasabb fórumon, a Tiszta szívvel időszakos kiadványban jelentkeztem, többek között Bereményi Géza és Vasy Géza társaságában. Vasy Géza Győri László verseskötetéről írt, én Borisz Paszternak *Doktor Zsivágó* verseinek fordításait közöltem. Nem is tudom, hogyan jelenhettek meg, hiszen a regénnyel együtt gyakorlatilag be voltak tiltva.

– *Hallgatóként kik voltak a legkedvesebb professzoraid?*

– Egyetemi oktatóim közül B. Mészáros Vilmát már említettem. Hanem Németh G. Béla még nála is lényegesen többet nyújtott. Sőt, azt mondom, ha valamit egyáltalán lehet tanulni az irodalomról, azt tőle tudom. Kiváló, de kissé gyanakvó ember volt, és tartotta a három lépés távolságot. Bereczki Gábor viszont nem. Cseremiszy nyelvet tanultunk nála, eljött minden szerzői estünkre, házibulinkra, kirándulásunkra. És oda is figyelt ránk. A verseimre például

nem mondott semmit, a fordításaimról viszont dicshimnuszokat zentgett. Én a hallgatásából is értettem. Össze is tegeződtünk vele, amivel soha nem éltünk vissza, sőt, bizalmáért még jobban tiszteltük. 1968 őszén az egyetemi busszal három napra szülőfalumba kirándultunk. Bejártuk a környéket, éjszakára a turistaszállóvá átalakított kastélyban szálltunk meg. Az első este anyám vacsorára hívott meg bennünket, természetesen korlátozott létszámban, és természetesen Bereczkit nem hagyhattam ki, ő pedig magával hozta egy diákját, egy finnugor szakos német lányt. Anyám művésze volt a konyhának, és ezúttal is kitett magáért. A gulyásleves, a káposztás meg az almás, túrós, mákos rétes ezúttal a szokottnál is jobban sikerült. Apám a munkája mellett teheneket tartott, és éppen akkor vett egy üszőt. Kiváló társalgó lévén, ezt most szükségesnek tartotta megosztani a finnugor nyelvész professzorával, ő pedig, tovább szöve a társalgás fonalát, az üsző etimológiáját kezdte volna kifejteni diákjának. De nem tudta, hogyan mondják németül. Apám kisegítette. 2011-ben a Magyar Írószövetség székházában ünnepelték Domokos Péter Pál hetvenötödik születésnapját. A laudációt Bereczki Gábor mondta. Kimondottan azért mentem el az eseményre, hogy hosszú évek után ismét találkozzam vele. Anyámra is emlékezett, apámra is, a gulyáslevesre és a rétesre is. Azóta már se az ünnepelt, se a laudátor nem él.

– *Gondolom, még egy olyan patinás intézmény, mint az Eötvös Kollégium, sem tarthatta a kapuján kívül a Kádár-rendszert.*

– 1969 májusában meghívták Kádár Jánost a kollégiumba. A ker-

tet már délutántól titkosrendőrök lepték el, én viszont úgy döntöttem, hogy este inkább megnézem a Milan–Ajax BEK-döntőt egy ismerősömnél, annyira nem volt kedvem egy levegőt szívni Kádárral. Vajda Jánosról köztudott, hogy amikor Ferenc József Budapestre jött, ő mindig elmenekült az ország valamelyik távoli szegletébe. Én Budapestről nem menekülhettem el Kádár elől, az Eötvös Kollégiumból viszont igen. De rosszul számoltam. A Milan simán elintézte az Ajaxot, Kádár és kísérete pedig éppen akkor jött ki a nagytársalgóból, amikor én Óbudáról hazaértem, és a folyosón elvegyültem a búcsúztatók között. Ma már szinte el sem hiszem, de engem választott ki, odajött hozzám, hosszan, melegen rázta a kezem, a kézszorításában is volt valami mentegetőzésféle, és még néhány nagyon barátságos szót is mondott. Több mint harminc évig korlátlan ura volt az országnak, és minden gesztusával vezekelni akart, ez okozhatta máig is megmagyarázhatatlan népszerűségét. Nekem pedig, ha mai fejjel erre az esetre gondolok, mindig egy Babits-sor jut eszembe: „Véres lett a kezed, moshatod a kezed.” És Kádár belemosta mindenkibe a kezét, még egy ötödéves bölcsészbe is, aki pedig elmenekült előle, és látni sem bírta.

– *Friss diplomával a zsebedben mihez kezdte?*

– Júniusban Tóth Gábor behívatott az irodába, és több pesti álláslehetőséget is felkínált. Én azonban visszautasítottam, ami meglepte, és talán bántotta is, hiszen nem mindenkinek ajánlotta fel a segítségét. Csakhogy én nem akartam tanár lenni, helyette inkább elmentem újságírónak Veszp-

Feleségemmel a Szépkilátón

rémbe. Nem minden előzmény nélkül. Ismerve terveimet, 1968 nyarán két segítőkész egyetemi ismerősöm szólt, hogy a Népsportnál keresnek sporthoz értő fiatal, diplomás újságírókat. Nekem több se kellett, a sportújságírás volt álmaim netovábbja. Jelentkeztem Tabák Endre főszerkesztőnél, aki barátságosan fogadott, és a labdajátékok rovat gondjaira bízott. Kaptam újságíró-igazolványt, amivel ingyen járhattam minden rendezvényre, ötleteket is adtak, sőt, nekem magamnak is voltak ötleteim. Riportot készítettem többek között Bánhidi Zoltánnal a sportnyelv-ről, Móra Ferenc fiával, Móra Gáborral sporttörténeti kérdésekről, tudósítottam az újdonsült gerelyhajító olimpiai bajnok, Németh Angéla élménybeszámolójáról az ELTÉ-n, sporthumoreszkeket írtam, de semmi nem jelent meg belőlük. Pedig nem a színvonaluk miatt, de a kíméletlen kenyérharcban egy álmodozó széplélek írásai esélytelenek voltak az aktuális eseményekről szóló tudósításokkal szemben. Ráadásul 1969 elején Tabák Endrét nyugdíjazták, utódja,

egy faragatlan KISZ-apparátcsik pedig nem tartott igényt rám. Nem tanultam az első pofonból, és egy ilyen kudarc után mentem újságírónak vidékre, ráadásul a belpolitikai rovathoz. Az élet aztán újabb leckével segített megismerni önmagam és a világot. Lassanként tudatosult bennem, hogy az íráskészség csak sokadik szempont az újságírói pályán, és a legfontosabbak, a rámenősség, az élelmesség hiányoznak belőlem. Nem is beszélve az elkötelezettségről. Rögtön az első napon megvásároltatták velem a Pártélet című lapot. Addig azt se tudtam, hogy létezik ilyen. A pártba ugyan nem léptettek be, és a szerkesztőségben volt még néhány hozzám hasonló kívülálló, én azonban nehezebben viseltem ezt a gyűrődést, így fél év után búcsút intettem a pályának. Most már könnyű szívvel, minden csalódottság nélkül.

– *Nem vágytál vissza a fővárosba?*

– Dehogynem. Csakhogy zűrzavaros évek következtek az útke-resés jegyében. Egymás után négy munkahelyre is pályáztam; a csil-

Oláh Jánossal egy adventi könyvbemutatómon

lebérci atomkutatóba már fel is vettem műszaki fordítónak, de visszaléptem. Magánéletemben is káosz uralkodott, ha jól számolom, különböző intenzitással egyszerre négy lányban véltem megtalálni az igazit, pedig korántsem voltam egy Don Juan. Szóval sodródtam az árral, és végül a veszprémi városban, egy középiskolában kötöttem ki, ahol a történelmi környezet jóteknony hatással volt rám, na meg az is, hogy megismerkedtem leendő feleségemmel. Ő éppen akkor kapott a nővérével közösen egy lakást a szüleitől, és ott el tudtuk kezdeni az életet. Hamarosan jött az első gyerek, aztán az önálló lakás, majd két újabb gyerek, feleségem a veszprémi egyetemen kapott állást, és végképp itt ragadtunk, noha utóbb három lakást is vettünk Pesten a három gyerekünknek, akik ott telepedtek le. Nagyobbik fiam feleségével együtt éppen most cserélte fel budapesti lakását egy balatonalmádi kertesházra. Másik fiam anyja nyomdokain haladva közgazdász lett, és angol nyelvtudását kihasználva 2010 óta Glasgowban dolgozik, a Morgan Stanley banknál. Lányom

egyedül él a Budai vár tövében. Ő és nagyobbik fiam az apai géneket örökölve német és angol fordítók, munkahelyük a számítógép előtt van. Valami kifinomult nihilizmusból gyereket egyikük sem vállal, úgy látszik, a család az én ágamon ki fog halni.

Pestről persze nem mondtam le, sőt, egy darabját el is hoztam magamhoz. Világhy Jóska az akkori Gorkij Könyvtárban dolgozott, szinte minden hétvégén találkoztam vele és két munkatársával, Kasánszky Zsomborral meg Nagy Gáspárral. Így született meg az ötlet, hogy indítsunk Veszprém-ben világirodalmi klubot, ahol más programok mellett bemutathatjuk saját műveinket is. A befogadó intézmény megtalálásában a Veszprém környékén letelepedett ös budapesti, Migray Emőd segített, aki műfordításaival szintén oszlopos tagja lett a szerzőgárdának. Előadónak diákokat szerveztünk be, a vezető szavaló pedig Kasánszky Zsombor lett, aki tizenhat éves diákként vett részt a forradalomban, emiatt börtönre ítélték. A sors különös kegyetlenségéből egy évvel a diktatúra bukása előtt, ráadásul

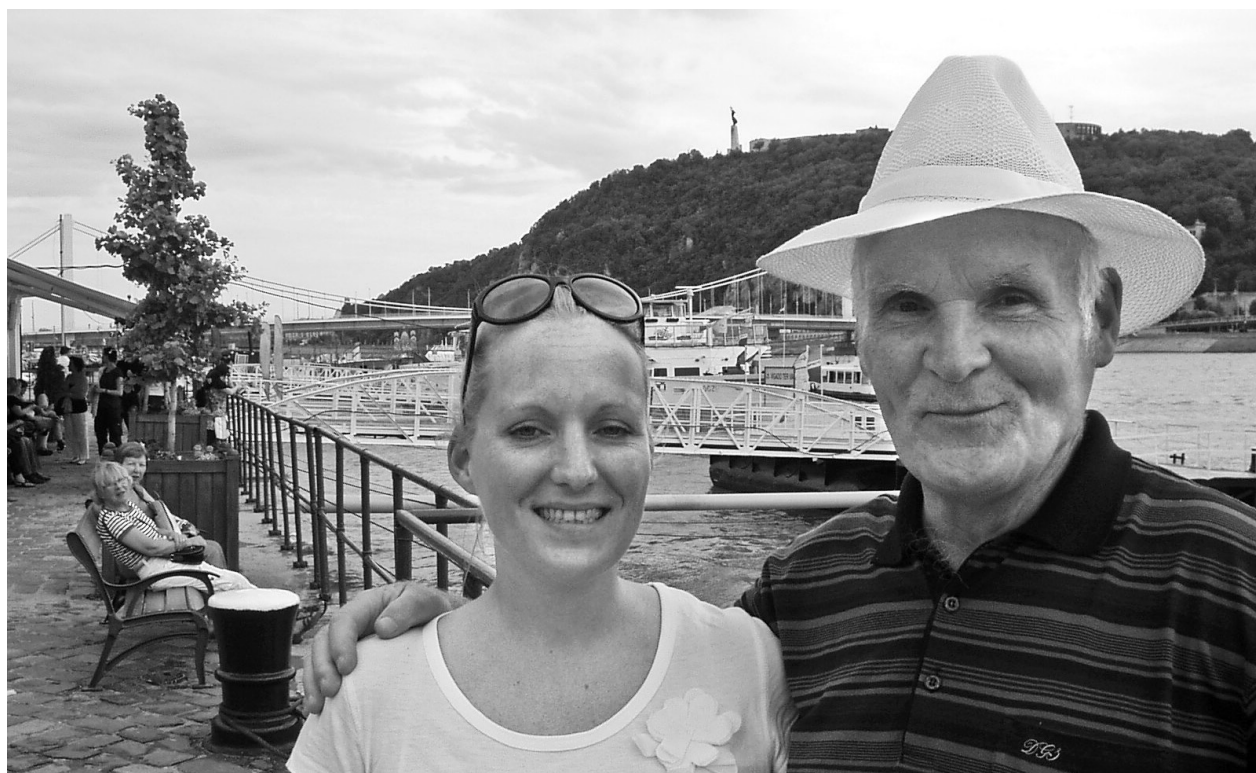
november 4-én halt meg. Nagy Gáspár hosszú versben emlékezett meg róla, a vers első négy sora így hangzik: „Börtönöket járt harsnevetésű / legszebb fogsorú éneklőszavaló barátom / BARÁTOM ott a földben / '88 november 4-én el-esett / az egyenlőtlen küzdelemben”.

– *Tehát a fenyegető elszigeteltségből kitörve visszataláltál az irodalom vérkeringésébe.*

– Tagja lettem a Fiatal Írók József Attila Körének, majd a Magyar Írószövetségnek, ahol a műfordítói szakosztályban olyan emberekkel ismerkedtem meg, mint Rigó Béla vagy Göncz Árpád. Rigó Béla a Móra Kiadónál dolgozott, és az ő megbízásából folyamatosan kezdtem fordítani orosz regényeket, versesköteteket. Göncz Árpád személyisége külön megérne egy misét. Szinte megmagyarázhatatlan kedvességgel, segítőkészséggel fogadott bennünket, fiatal kezdőket. Politikai pályája viszont visszatetszést váltott ki bennem, de csak néhány év elteltével. Amikor ugyanis megjelent rövid novellákat tartalmazó első saját kötetem, *Akit elvitt a kék expresszvonat* címmel, vele írtam hozzá előszót. Bármilyen kegyetlenül és igazságtalanul is hangzik, utólag belegondolva azt kell mondanom, hogy nyilván más okokból, de benne is a Kádáréhoz hasonló mentalitás munkálhatott.

– *Saját novelláskötetet említettél. Tehát a költészet után, a műfordítás mellett a prózához fordultál.*

– Igen, úgy a hetvenes évek végétől, a nyolcvanas évek elejétől kezdtem el prózát írni. Műfordítóként az orosz Jurij Nagibin lírai, lélektani módszere, Heinrich Böll keresetlen realizmusa és Uwe Johnson váratlan perspektívaváltások-

Lányommal a Magyar Napló-hajó indulásánál

ra épülő történetmesélése volt rám a legnagyobb hatással. Amikor novelláimat összevettem példaképeimmel és úgy általában a színvonalasabb alkotásokkal, úgy éreztem, ez jobban megy, mint a versírás, és ez az érzés azóta meggyőződéssé szilárdult. Bennem a műfordító nem elfojtotta, hanem ellenkezőleg, felélesztette az író.

– *Műfordítói munkásságodnak köszönhetően bizonyára sok érdekes, irodalomtörténeti szempontból is fontos ismeretséget kötöttél.*

– A hetvenes évek kezdetétől egy fontos fórum kínálkozott a műfordítók számára, nevezetesen a Szovjet Irodalom című lap. Utólag gyanúsán csenghet a neve, és nyilván propagandaszerpet is betöltött, de kiváló folyóirat volt. Remek emlékszámokat szerkesztettek a klasszikusokról, a Tolsztoj- és Csehov-szám most is itt van a polcomon, és folyamatosan közölték a kortárs orosz nyelvű irodalom színe-javát, fordítani pedig Weö-

res Sándortól kezdve mindenki fordított bele, aki számba jöhetett. Mezey Katalin is itt dolgozott egy darabig, és mivel akkoriban már sokat publikáltam, többek között az ő ösztönzésére vettem fel anyám nevét. Akkoriban volt egy Baczakó Péter nevű súlyemelő, valamikor még olimpiai aranyat is nyert, és Kati azt mondta, ha már magyarosítani nem akarok, vegyek fel valami ilyesfélét. Én az Ircsik mellett döntöttem. Ez se magyar ugyan, de az enyém, és van benne két értelmes magyar szó, az egyik ráadásul az *ír*, ami ezen a pályán nem rossz ajánlólevél.

Egyszer Alekszandr Mezsirovot mutatták be, akit ez alkalomból meg is hívtak Budapestre. Én is ott voltam a fordítói között, és mivel oroszul is tudtam, Kati megkért, hogy egy nap erejéig kalauzoljam a városban. Mivel szenvedélyes biliárdjátékos volt, egész nap egy különleges hegyű biliárd-dákót kerestünk, ha jól emlé-

szem, sikertelenül. Az irodalom szóba se került. Hiába, aki ért hozzá, az műveli, aki nem, az beszél róla. Mezsirovtól előtte és utána is sokat fordítottam, epigrammatikus tömörségű verseiben a legköznapibb helyzeteket képes filozófiai dimenziókba helyezni. Mint például ebben: „Az olcsó mulatóban / vén zongorista játszik. / A lány keringő dallam / Chopinre ráhibázik. // A pincér jön kimérten: / Fizetni! Kész a számla. / És én sírok a székben, / hangosan és hiába.”

Hát ezért adtam fel még a kezdet kezdetén költői ambícióimat, mert ilyen verset csak fordítani tudtam, írni nem.

– *Veszprémben élve tevékeny résztvevője lettél a város kulturális mindennapjainak?*

– A rendszerváltás küszöbén Raffai István főszerkesztésével Veszprémben megjelent az Új Horizont. Ez újabb publikációs lehetőséget jelentett, és itt műfordításaim mel-

lett már rendszeresen közöltem prózai írásaimat, sőt, egyre gyakrabban kezdtem írni esszét és tanulmányt. Később a lap olvasószervezője lettem, sajnos az állandó anyagi nehézségek egyre hektikusabb hangulatot teremtettek, aminek szakítás lett a vége. Nagyon sajnáltam, mert Raffai István rendkívül tiszteletre méltó munkát végzett, de ez már a végkifejlet volt, és 2006-ban megszűnt az Új Horizont.

– *A kilencvenes években kapcsolatba kerültél a Magyar Naplóval, később az Írott Szó Alapítvánnyal...*

– Fontos számomra ez a szellemi műhely. Itt kaptam a már említett nagydíjat a *Jaj, akinek nincs otthona* című kötetemért, később Szabó Zoltán-díjat a *Negyven év némaságért*, itt jelentettem meg *A boldogtalan angyal* címmel Heiner Müller összegyűjtött verseinek fordítását, továbbá *Augusztus hava* című regényemet, tavalyelőtt pedig összegyűjtött novelláimat és elbeszéléseimet, *Kertek és kerítések* címmel. Kötetbe gyűjtve ugyanitt kiadásra várnak a mai magyar irodalom, a mai német és orosz irodalom témakörében írt tanulmányaim és esszéim, és *Sétálóidő* címmel készülő újabb novelláskötetemet is ide szánom. És természetesen a lapban rendszeresen jelentkezem novellával, recenzióval, műfordítással. Az időközben lassan eltűnő Európai Figyelő rovatban átfogó anyagokat közöltem az osztrák és az egykori NDK-s irodalomról.

Néhány éve másik szellemi otthonom a Nagyvilág folyóirat lett, ahol korábban is viszonylag gyakran publikáltam. Sőt, most az interjú miatt utánanézzve a dolgoknak, az egyetemi kiadványokkal

egy időben itt jelentem meg először a nagyobb nyilvánosság előtt. Egy elég gyenge vers legalább olyan gyenge fordításával. Akkoriban egy ilyen szerkesztőségi munka a kedvemre lett volna, persze minden kapcsolat híján úgy hittem, semmi esélyem sincs rá, hogy bejussak oda, és ott keressem meg a kenyeremet, így egy szalmaszálát sem tettem keresztbe az ügy érdekében. Három évvel ezelőtt Fázsy Anikó megkérdezte, volna-e kedvem közreműködni a német és orosz anyag szerkesztésében. Igent mondtam, és nem bántam meg. Itteni tevékenységem során néha a szerkesztendő anyagok megihletnek. Így például, amikor Soproni András nemrég szemelvényeket küldött be az új fordításából, összehasonlító kritikát írtam a *Bűn és bűnhődés* immár három magyar változatáról. Néha saját elképzeléseimet, régen dédelgetett terveimet valósítom meg, ezek közül eddig a legfontosabbnak a szovjet falusi prózáról írt nagylélegzetű tanulmányomat tartom. A folyamatos, sőt, rendszeres műfordítás jótékony hatása pedig prózaíróként inspirál, és feléleszti bennem az írást, amiért külön hálás lehetek Anikónak. Sajnos, mindez egyszerre múlt idővé lett. Éppen az utolsó simításokat végeztük beszélgetésünk szövegén, amikor az MTI rövid hírben közölte Fázsy Anikó halálát. Nehezen találok szavakat. Egyelőre csak annyi jut eszembe, hogy nagyon fog hiányozni.

– *A szépirodalom mellett milyen kedvtelések töltik ki a napjaidat?*

– Más összefüggésben már beszéltem rendszeres kocogásomról, ami talán a természetes ember életformájának egyik legnélkülözhetetlenebb sajátosságából, a moz-

gásból fakad. Egy másik ilyen atavisztikus tulajdonságom a mozgással összefüggő vadászszennvedély teljesen ártalmatlan formája, a gombászás. Például múlt ősszel a kiadós esőzések után egészen fejedelmi zsákmányt ejtettünk feleséggel: több mint öt kiló csiperkét és illatos pereszkrét. Gyerekkoromban házunk udvarában kezdődött az erdő. Ott vagy a réten tavasztól ősziig mindig nőtt gomba, és a gomba megtalálása, leszedése mindmáig a siker mámorával tölt el. És persze ehhez a szennvedélyhez a siker mellett hozzátartozik a kudarc vagy az esetleges kockázat vállalása is. Hogy ez utóbbiból minél kevesebb legyen, gombaismerői oklevelet szereztem, ami nem azonos a gombaszakértőivel. Arra azonban elegendő, hogy biztonsággal megkülönböztessem a fogyaszthatót a mérgezőtől, az ízletest a hitványtól, amelyért lehajolni sem érdemes. Visszatérve rögeszmémhez, hogy valami értelmes ars poétikával végezzem ezt a beszélgetést: a gombaismerethez hasonlóan íróként, műfordítóként és esszéistaként is igyekszem megkülönböztetni a fogyaszthatót a mérgezőtől, az ízletest a hitványtól, amelyért még lehajolni sem érdemes. Igyekszem úgy tenni, mintha ez volna a legfontosabb dolog a világon. Ha ez túl patetikusan hangzik, van egy sokkal egyszerűbb művészi hitvallásom is: a félelmetes memóriám. Ennek köszönhetően, mióta az eszemet tudom, magammal hurcolom az egész életemet, emberekkel, nevekkel, eseményekkel telezsúfolva, megterhelve. És ettől a tehertől többek között az írás, illetve mások bőrébe bújva a műfordítás segít megszabadulni.

Zsille Gábor

**Költő a
mindennapi
szerepek
maszkjában**

Mezey Katalin:
Ajánlott énekek. Összegyűjtött és új versek, 1960–2015,
Magyar Napló Kiadó, 2016.

A Mezey Katalin összegyűjtött verseit tartalmazó *Ajánlott énekek* szerkezeti áttekintésére, minden további következtetés levonásának szándéka nélkül, azért érdemes bevezetesként néhány szót szentelni, mert az egzakt tények bepillantást engednek a költői pálya alakulásába. A kereken ötszáz oldalas könyv nagyobb része (háromszáz oldal) a *Szárzsföldi télben* összegyűjtve megjelent, 1960-tól 1991-ig írt verseket tartalmazza, míg a fennmaradó kétszáz oldal – *Bolygópályák* és *Tedd jóvá* címen – az azóta eltelt közel negyedszázad termése. Az új kiadásban a *Szárzsföldi tél* kötetei és ciklusai változatlan kronológiai sorrendben térnek vissza, kivéve a *Madarak röptelését*, amely a 2007-ben megjelent *Holdének* gyerekversei közé került.

Mezey Katalin költészetének elevenjére – még az 1980-as évek elején – Weöres Sándor tapintott rá a leginkább, és neki aztán igazán hihetünk, amikor a következőket írja:

„Ritka költő, még a legnagyobbak között is, aki olyan fogékony a mindennapi apró szenzációkra, mint Mezey Katalin. A napi élményeket úgy tudja versbe és verssé varázsolni, hogy felsóhajtunk: ilyen a valóság, ez a valóság és keresetlen őszinteség! Dörgő, megrázó, nagy eseményekkel valószínűleg semmit se tudna kezdeni, de a városi lakás, a bentről kifelé nézett természet, a család: kifogyhatatlan meglepetésekkel szolgálnak a költőnek... minden fájdalommal és kevés örömmel”.

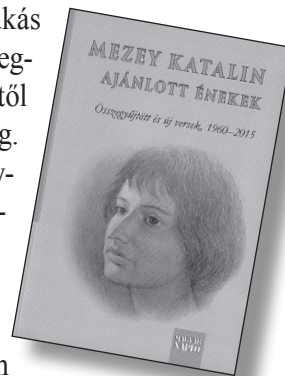
A nagy példakép és mester az életmű második felét természetesen nem ismerhette. Ám az bizvást elmondható, hogy Mezey Katalin attitűdjében a mindennapi szerepek maszkjában fellépő költőé mindvégig domináns maradt, csak az alapmotívumok tisztultak le, gazdagodtak tovább az értő és elismerő szavak óta eltelt több mint három évtized alatt. Ebben a világban a Weöres által kiemelt apró szenzációkat, élményeket a költői én a tipikusan feminin szerepekben varázsolja versbe és verssé. Ilyen a gyermek, az anya, a hitves, a barát, a hitét kereső ember szerepe; a helyszínek pedig nemcsak a városi lakásba vezet-

nek el, hanem tovább visznek a lakás és az emberi lélek legrejtettebb, legmeghittebb zugaiba – a pincétől a konyhán át egészen fel a padlásig.

Ezek a szerepek és ezek a helyszínek adják a szinte verses regénynyé összeállt lírai életmű legtöbb darabjának alaphelyzetét, poétikai szakszóval élve: vershelyzetét.

A verses regény fogalma itt nem holmi szóvirág, hanem majdnem pontos műfaji megjelölés. A szerepzavaraikban vergődő lírai hősök, valamint a banális vershelyzetekből a legtöbb esetben epikusan kibontakozó költői helyzetek elgondolkodtató filozófiai távlatai ugyanis kimondottan olvasmányossá teszik az *Ajánlott énekeket*, ami verseskötetről manapság ritkán mondható el.

Az egyénnek a saját elhatározásából vagy kényszerűségből kijutó magánéleti vagy társadalmi szerepe döntően meghatározza a személyiség közérzetét, és ha ebben a rendszerben valami disszonancia lép fel, az válsághelyzetet teremt. A kötet költői világa egyértelműen az ilyen válsághelyzetekre épül. Lásunk közülük néhányat! A *Becsukódnak gyerekek* a nemzedékek közötti szomorú idegenség verse az anya perspektívájából. A *Szerepek* kimondottan köznap környezetében az anya és a lány szerepének egybemosódása, vagyis az idő szinte észrevehetetlen múlása teremt elégikus hangulatot. Az *Egy kiállítás képeiben* a művész életét „a világ tette olyanná, amilyenné, / szenvedéssé, folyton fájó szereppé”. A *Bűvös négyzetben* a tömegkommunikáció manipulátorainak személyiséget romboló szerepe a téma, és ugyanez a motívum bukkan fel a *József Attila-változatban* is: „Adj emberséget az embernek, / mert élete nem filmszerep”. Az anya és gyermek szerepének más jellegű disszonanciáját az *Akár a rozsdás késeket* példázza a legjobban. Mint az ilyen típusú szerepversek többségében, itt is egy csattanószerű aforizma teremt meg azt a bizonyos filozófiai távlatot: „Akár a rozsdás késeket, / egymással köszörül / minket az idő”. Az *anyósom nagybeteg* is ugyanerre az alaphelyzetre épül: „Azelőtt nem szerettük egymást, / de végül minket is / összekovácsolt az idő”. A dal műfaji egyneműségét végig megtartva a szerelmi és hitvesi szerepek válságait írja le sallangmentesen a *Szavak és csendek*, valamint a *Voltál, vagy nem voltál*. Az aforisztikus befejező sorok: „Akkor vagy önmagad, / Ha nem vagyok jelen”, illetve: „Addig

volt jó, amíg / Elég volt szeretni” – itt is nagy gondolati távlatokat nyitnak. Hogy is mondta Weöres Sándor? Ez a világ tele van fájdalommal és egy kis örömmel. Márpedig akkor nincs más választás, ebből kell tőkét, vagyis boldogságot kovácsolni. Ez Mezey Katalin mikrovilágának legfőbb tanítása és tanulsága, vagy ha úgy tetszik, ez az ő ars poétikája.

Ám a kép teljességéhez hozzátartozik az is, hogy ennek a verses regénynek a mikrovilága mögött a korai időkben még csak lopakodva, de aztán egyre harsányabban és határozottabban ott „vonul” az elmúlt majdnem ötven év történelme is. Ennek a „vonulásnak” az élén mind jelképesen, mind időrendben az 1960-as évek derekán született *Október* áll, az útra találás rövid sorait skandálva: „A jelen voltál, / feleszmélésem kezdete, / s az vagy bennem már / mindörökké”. A menet vége felé pedig hosszan hömpölygő sorokban a 2006-os *Október hazalátogat* bukkan fel: „Vízagyúra mászik, ahogy a tankra rég, villámlik, mennydörög. / Letépi, megtapossák a zászlót a zászlóra felesküdt rendőrök. / Gumibotoznak, rúgnak, ütnek – az emlékezés túl jól sikerült, / ötven év múltán sem látni, hogy enyhült a düh, netán kihült”.

És a kép teljességéhez tartozik az is, hogy ennek a verses regénynek a hősei között ott találjuk az utóbbi ötven év magyar irodalmának, szellemi életének sok-sok alakját, a tanítómestereket, kortársakat, és most immár a tanítványokat is. Mivel egyebek mellett a költőt is barátairól ismerni meg, érdemes egy kis névsorolvasást tartani közöttük: Határ Győző, Nagy László, Kerényi Károly, Weöres Sándor, Károlyi Amy, Kolombán Miklós, Oláh János, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Takáts Gyula, Csoóri Sándor, Csorba Győző, Jankovics Marcell, Rózsa Endre, Vasy Géza, Utassy József, Mátis Livia, Bella István, Gyurkovics Tibor, Jókai Anna. Az ő nevük és a hozzájuk vagy az emlékükre írt versek egy egészen más szerepbe, nevezetesen Mezey Katalinnak a magyar irodalmi közösségben betöltött szerepébe nyújtanak bepillantást.

Ami pedig az alapmotívumok már említett letisztulását, gazdagodását illeti, az főképp az istenes versekkel szemléltethető. Ezek példázzák a leglátványosabban a költői magára találás útját, amelyen „A nemtudás tudása / egyszer csak rátalált / a hit alázatára”. Az idézet az *Uram, ha nem vezetnél* című

versből való, amely egyben a *Bolygópályák* vallásos ciklusának címe is. Nem véletlenül, mert ebben a témában a csúcspontot jelenti. A hit kérdése azelőtt is többször felbukkan az életműben, de a korábbi istenes versek kidolgozottságban, hitelességben nem versenyezhetnek e ciklus legtöbb darabjával.

A fenti állítás könnyen igazolható egy toposz két versével.

A hatvanas években írt *A fekete Mária* a személyiség önmagába és küldetésébe vetett hitének megínásáról szól. A helyszín a német nyelvterület egy Mária-kegyhelye. Az első három strófa ezt a vershelyzetet rögzíti. Ám a *de* ellentétes kötőszóval bevezetett második szerkezeti egységben, a költői helyzet kibontásában megtörik a lendület. A lírai én és Mária párhuzamba állítása, azaz a költői helyzet és a vershelyzet nem kellően kidolgozott megkülönböztetése önsajnálkozó megoldásba fullad: „csak azért gyűlöllek téged, te kőanya / mert látom sorsunkat és vagyok, miként te / magam is éppen oly tehetetlen.” A gondolati törést a forma is megsínyli: az addig következetes keresztrímek az utolsó strófában indokolatlanul félrímre zsugorodnak.

Aztán 2009-ben – mintegy *A fekete Mária* ellenverseként, és Mezey Katalin amolyan *Pócsi Mária*-jaként – megszületik a *Hívtál, hiába nem hallottalak*. A vershelyzet gondosabb kidolgozása által most már megtudjuk, hogy az a bizonyos kegyhely a német nyelvterületen nem más, mint Einsiedeln. És hogy miért Pócsi Mária az einsiedelni? Mert ugyanolyan bűnbánó hangon íródott, mint az Ady-vers, amelyben a „szüzetlen és bűnös kálvinista” tér meg Máriához. Ebből a második változatból eltűnnek a formai következetlenségek, és a biztosan kézben tartott szimultán szerkesztés történelmi távlatokba mutat, így ami *A fekete Mária*-ban még esztétikai hiányosságba torkollott, azt a *Hívtál, hiába nem hallottalak* vezelve, gyónva, lelki megtisztulással vallja meg: „Zarándokként, mégis hitetlenül / néztem egykor szobrod, Istenanya, / vakká tett ostoba önhittségem, / Te mégis oltalmaztál, Mária”.

Így lehet nemcsak a kevés örömből boldogságot, de a hibáinkból is erényt kovácsolni!

Ircsik Vilmos

Szétőredezett életek Csender Levente: *Egyszer majd el kell mondani*, Magyar Napló Kiadó, 2015.

Csender Levente *Egyszer majd el kell mondani* című válogatott novellagyűjteményét a szerző négy önálló kötete előzte meg: a 2003-as *Zsirnak való*, a 2006-os *Szűnőföldem*, a 2010-es *Fordított zuhanás* és a 2013-ban megjelent *Murokszedők*. Ferdinandy György azt írja a kötet hátlapján szereplő ajánlójában, hogy az elmúlt tizenöt év legjobb írásait tartja kezében az olvasó. Ezzel egyet is érthetünk, hiszen valóban impozáns válogatást kapunk a korábbi kötetek szövegeiből, megtoldva ezeket három új elbeszéléssel.

Az egyes írások sorrendje pontosan megfeleltethető az önálló kötetek kronológiájának. Ennek köszönhetően a novellák (újra)olvasása során jól nyomon követhető a csenderi próza változása – ha a művek tematikáját, nyelvezetét, térkezelését, illetve narrációs technikáját vizsgáljuk. Persze, nem állíthatjuk azt, hogy radikális változás következett be a tizenöt évvel ezelőtt publikált szövegekhez képest, mégis több olyan apróbb prózatechnikai átalakítást vehetünk észre, amelyek egyszerre változtatják, ugyanakkor – a szó jó értelmében véve – egy helyben is tartják Csender Levente prózáját. Az állandóság legjobb példái az elbeszélések szereplői: antihősök mindahányan, igazi kisemberek – nagy tragédiákkal. A rendszerint egyes szám első vagy egyes szám harmadik személyű narráció és az elbeszélő által ismertett minden egyes történet magja egy kataklizmaként ható negatív sorsfordulat: a történelem, az emberi lét és benne az egyes ember traumája. „Hősei”, éljenek akár a havasokban vagy épp egy nagyvárosi panelban, járják bár az erdőket vagy a lakótelepek utcáit, nem képesek előrehaladni. Ha el is indulnak, ugyanoda térnek vissza. Az elindulás (vagy ha tetszik: menekülés) és az újra visszatérés (vagy épp visszafordulás) szintén fontos motívuma a csenderi elbeszélésvilágnak – jó példa erre a *Fehér Oltcit*, a *Szűnőföldem* vagy az új novellák közül a *Gorgova*.

Az állandóság mellett azonban meg kell említeni a változást is: ahogy szövegről szövegre haladunk a kötetben, egyre ritkulnak a kezdetben még gyakoribb tájnyelvi szavak, a novellák tere pedig idővel áthelye-

ződik a vidék világából a (nagy)városba. Nem beszélhetünk radikális váltásról, hiszen mind a szereplők, mind a történetek terei ide-oda oszcillálnak – a korábbi kötetekhez hasonlóan – ebben a gyűjteményben is. A nyelvezet és a (lét)tér éppen ezért a köztesség állapotában marad, abban a köztességben, amely Csender Levente prózájának alapvető karakterét adja. A „már nem” és a „még nem” feszültsége, annak tragikumja, hogy a feloldozás sohasem érkezik el.

Ahogy a korábbi kötetek, úgy az *Egyszer majd el kell mondani* sem könnyű olvasmány: embert és olvasót próbáló történetek ezek, amelyek megkívánják azt, hogy szünetet tartsunk közben – a novellák szereplőivel ellentétben erre nekünk, olvasóknak lehetőségünk van. Talán az olyan, kissé groteszk, tragikomikum felé hajló szövegek adhatnak némi, olvasás közbeni pihenőt, mint a *Sanyi utazása*, amely nemcsak emiatt fontos darabja a válogatáskötetnek, hanem azért is, mert az egyik legjobb példa a korábban már említett prózapoétikai váltásra. Az elmozdulás a realizmustól az irónia és a groteszk felé, a helyzetkomikum fókuszba állítása (lásd még a *Folt* című elbeszélést) olyan karakterbeli változást adott a szövegeknek, amelyek nem oldják fel ugyan a komor hangvételt, mégis más minőségben jelenítik meg azt.

A kötet végén szereplő három új novella a megelőző szövegek szintéziseként is olvasható – a *Gorgova*, a *Sasfőka* és a *Világítók* hármasa prózapoétikai szempontból összegzi a korábbi írásokat. Az, aki ezt a három művet elolvassa, valóban megismeri a csenderi próza velejét. Feloldozás itt sem jár a szereplőknek, így az olvasónak sem. Maradnak az emlékek, így az üres fantásüveg, a banán, a gránátalma és a gyertyák fénye – az elmenekülők és a folyton visszatérők, az ottmaradtok, a sorsukat elfogadók, a halálba menekülők és a magányosok metaforái.

Az *Egyszer majd el kell mondani* történetei – ahogy a borítón darabokra törő üvegpohár – szétőredezett életekről mesélnek, olyan létszeleteket mutatnak meg, amelyekről beszélni kell. Hiszen a múltat – és a majd egyszer múlttá váló jelent és jövőt – nem lehet egyszerűen „meghaladni”: minden történetet el kell mesélni.

Varró Annamária

Az „Északi Kolosszus” markában

Rosonczy Ildikó:
*Orosz fegyverekkel
Ferenc Józsefért.*
Magyar Napló Kiadó,
Budapest, 2016.

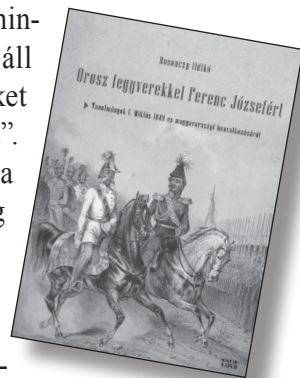
1849 júniusában majd kétszázezres orosz haderő lépett Magyarország területére, és ezzel a császári-királyi fél javára billentette az addig jobbra „döntetlenre” álló küzdelmet. Noha még a XX. század végén is jelent meg olyan magyar egyetemi tankönyv, amely igyekezett „elbagatellizálni” I. Miklós cárnak a magyar szabadságharcra végzetes beavatkozását, komoly szakmai körökben ez ma már nem képezi vita tárgyát. Oroszországnak a magyar történelemben való első jelentős „belépéséről” mégsem született még annyi magyar szakmunka, amennyit pedig a téma fontossága megérdemelné. Ezt 1990 előtt elsősorban az „ideológiai megközelítés”, valamint az orosz (szovjet) levéltárak zártsága nehezítette. Mára azonban mindkét akadály elhárult, így az utóbbi időben már számos kiadvány és publikáció jelent meg ebben a tárgykörben magyar nyelven; köszönhetően elsősorban Rosonczy Ildikónak, akinek az e téren az 1980-as évektől végzett munkássága – fordításai, forrásközlései, cikkei, tanulmányai, önálló kiadványai – megkerülhetetlen.

Legújabb munkája egy tanulmánykötet, amelyben legfrissebb kutatási eredményeit közli, illetve ezek fényében néhány korábbi munkáját is pontosítja. Ahogy a bevezetőben maga is írja, az 1849. évi cári intervenció megfelelő értékelését már az adott korszakban is megnehezítette egyfelől a császári-királyi politikai és katonai vezetés, amelyet végtelenül sértett, hogy egy belső „lázadás” elfojtására idegen nagyhatalom haderejét kényszerült igénybe venni; ráadásul ez a „segélyhad” nemcsak a magyar, hanem a Magyarországon alkalmazott császári és királyi haderőt is felülmúlta; ezért igyekezett ezt a segítséget minél inkább kisebbiteni. Másrészt az orosz vezetés is afféle „intermezzónak” tekintette a hadjáratot a XIX. század első felében sikeresen megvívott hódító háborúk és a krími fiaskó között. Pedig a győzelem és Ausztria megmentése nem maradt hatástalan az orosz vezetésre és a külpolitikára: I. Miklós cár a sikert követően már megvetően nyilatkozott a „rothadó nyugati civilizációról”, és úgy vélte: „nem csupán

katonai vonatkozásban, hanem minden más szempontból fölötte áll a nyugati államoknak, amelyeket apránként egyre inkább lekezelte”. Így a krími háború kirobbantása és a kezdeti orosz elbizakodottság szinte értelemszerűen következett a Magyarországon elért győzelemből. Ezért is roppant érdekes, hogy a magyar szabadságharc elleni fellépést most kifejezetten az orosz fél szempontjából láthatjuk.

A kötet első fejezetének tanulmányai a beavatkozást előkészítő diplomáciai manővereket, illetve az orosz hadsereg felvonultatását tárgyalják. Ezekből kiderül, hogy a császári-királyi oldalon már 1849 januárjában felvetődött az orosz csapatok segítségül hívásának gondolata, amely Erdélyben részlegesen meg is történt. A főhadszíntéren való orosz beavatkozás terve pedig először 1849. március végén bukkant fel; ezt azonban ekkor elvetették. Ám a tavaszi hadjárat második felének eseményei – főleg az április 19-i nagysallói magyar győzelem, illetve Pest-Buda kényszerű kiürítése – megtörték a császári-királyi politikai és katonai vezetés még elzárkózó tagjainak ellenállását, így április 21-én az osztrák kormány kénytelen volt hivatalosan is segítséget kérni I. Miklós cártól. Rosonczy Ildikó részletesen bemutatja az osztrákok és oroszok között folyó tárgyalásokat, a két fél elképzeléseit, illetve azok folyamatos változását, majd rámutat arra, hogy az orosz csapatok viszonylag gyors mozgósítása annak volt köszönhető, hogy már a hivatalos felkérés előtt számoltak egy magyarországi beavatkozás szükségességével, és az előkészületeket már korábban megtették. Ugyanakkor azt is világossá teszi, hogy a császári-királyi oldal számára váratlan magyar sikersorozat a főhadszíntéren e katonai vezetés egyes tagjainak körében a túlzott gőg után olyan mértékű önbizalomvesztést eredményezett, hogy a magyar fél lehetőségeit egyébként felülmúló saját erőiket mélyen alábecsülve szinte „könyörögtek” a mielőbbi orosz segítségért, amivel nemcsak az orosz, de az angol diplomácia megvetését is sikerült kivívniuk. A fejezet zárásaként galíciai lengyel szemtanúk érdekes beszámolóit ismerhetjük meg a bevonuló cári erőkről.

A második rész a Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy vezette 9. (kombinált) orosz hadosztály „gyorssegélyként” való Bécsbe küldését ismerteti.

A szerző itt bemutatja, hogy az 1849. márciusi nagy-szebeni kudarc után az osztrák irányítás alatti kis orosz különítmények bevetésétől egyaránt elzárkózó cár, illetve Ivan Fjodorovics Paszkevicz tábornagy, az inváziós erők főparancsnoka előzetes elképzelései ellenére hogyan került mégis sor egy teljes gyaloghadosztály Ausztriába küldésére. Rosonczy Ildikó részletesen elemzi az e váratlan döntéshez vezető eseményeket, illetve azt a „példás” orosz–osztrák–porosz együttműködést, amellyel az európai vasúttörténetben először került sor ilyen nagy tömegű katonaság ilyen nagy távolságra való szállítására. A hadosztály azonban nem jutott el Bécsig, mivel az újabb presztízsveszteségtől tartó császári–királyi udvar megállította azt a morvaországi Ungarisch Hradischban. A fejezet további részei a hadosztály majd kétheti itt tartózkodását, Pozsonyig való felvonulását, illetve részvételét a magyarországi hadjáratban mutatják be; mindezt a hadosztály tisztjeinek korabeli levelezései és visszaemlékezései színesítik.

A harmadik fejezet a „magyarországi hadjárat” három jelentős összecsapását (Vác, Tura, Segesvár) veszi górcső alá. Noha még a közelmúltban is született olyan összefoglaló, amely a cári hadsereget „lassú észjárású, de jóindulatú óriásként” aposztrofálta, amely „aránylag csekély kárt téve ellenfeleiben” vonult végig az országon, Rosonczy Ildikó az orosz források és visszaemlékezések elemzésével végleg leszámol az ellenfél és a saját haderő kímélésének hamis legendájával. Az orosz haderő ugyanis harcolni és mielőbb győzni jött Magyarországra. A létszámviszonyok szerint elvárt gyors győzelmet azonban Erdélyben a József Bem altábornagy vezette csapatok szívós ellenállása, míg Magyarországon az ellátási problémák és a kolerajárvány lassító hatása mellett az itt harcoló magyar seregeknek – elsősorban a Görgei Artúr tábornok vezette feldunai hadseregnek – a vártnál jobb teljesítménye akadályozta meg. A kezdetben alábecsült magyar csapatok ugyanis sokkal jobban harcoltak, mint ahogy erre az orosz fél felkészült; így az első kudarcok (Vácnál 1849. július 15-én, illetve a turai ütközet első szakaszában) az orosz főparancsnokot, Paszkevicset túlzott óvatosságra készítették, így a döntő túlerő elől a rugalma-

sabb magyar hadvezetés vissza tudott vonulni; eltolta a háború befejezését. A három összecsapást az orosz fél szemszögéből bemutatva a szerző a résztvevő orosz tisztek nagy részének a véleményéhez hasonló következtetésre jut: noha végül mindegyik ütközetet a cári haderő nyerte meg, Segesvár kivételével a magyar hadseregek rendben vonultak vissza, amit az orosz résztvevők egytől egyig kudarcnak éreztek, és a felső vezetés hibáinak egyenlő erők esetén akár súlyosabb következményei is lehettek volna. Az erőviszonyokat azonban ismerjük.

A negyedik, egyben utolsó rész az Oroszországba (Szibériába) elhurcolt, több ezer magyar hadifogoly „legendájával” számol le. Stanisław Jan Szydłowski címzetes honvéd százados sorsának bemutatása jó példa arra, hogy az orosz katonai adminisztráció milyen akkurátusan járt el minden egyes esetben, és amint kiderült, hogy a fenti tiszt osztrák alattvaló, már vissza is küldték a Habsburg Birodalomba jogos büntetése letöltése céljából. Így teljeséggel kizárható, hogy több száz hadifogoly, vagy csak egy „nyomtalannul” eltűnhetett volna az Orosz Birodalomban.

A számos ismeretlen grafikával és képpel, a hadmozdulatokat és összecsapásokat bemutató új térképpel, illetve természetesen forrásjegyzékkel, valamint névmutatóval ellátott, szép kivitelű kiadványt minden olvasónak szívesen ajánlja a recenzens. Rosonczy Ildikó új kötetével lényegében „megkoronázza” eddigi munkásságát, és minden eddiginél pontosabb képet fest a cári intervenció diplomáciai előkészítéséről, az orosz felvonulás kezdeteiről, a konkrét hadműveletekről, illetve a foglyok ügyében képviselt orosz álláspontjairól. A művet pedig kifejezetten élvezetessé teszik a korabeli résztvevőktől – elsősorban az orosz tisztektől – származó visszaemlékezések, amelyek megvilágítják a cári hadseregben szolgáló katonák valós álláspontját a „magyarországi hadjáratról”. Épp ezért haszonnal forgathatják ezt a kötetet mindazok, akik a már meghaladott, hamis legendák és rémmesék helyett ezúttal az 1849. évi magyarországi orosz intervenció igazi képét szeretnék megismerni. A téma nagyságát és fedolgozatlanságát ismerve pedig mielőbb várjuk a folytatást!

Kemény Krisztián

**Budapest
„tündérgertje”
írásban
és képekben**

Gilányi Magdolna:
*A Margitsziget 19. századi
képeken*, Magyar Napló
Kiadó, 2015.

A Margitsziget 19. századi képekben című, Gilányi Magdolna által összeállított kötet olyan forrás- és képgyűjtemény, amely a magyar történelem kiemelkedő alakjainak (IV. Béla, Szent Margit, Arany János) életével szorosan összefonódó Margitsziget 19. századi szöveges leírásait és képzőművészeti ábrázolásait mutatja be.

A kötetben szereplő összes forrás az 1800-as évekre datálható, mely időszakban fővárosunk története két lényegi részre osztható. Az első szakaszban fokozatosan kiépül, és ezzel párhuzamosan növekedésnek indul a mai Pest belső magja. A terjeszkedő város a '20-as évektől egyre dinamikusabban fejlődő és polgárosodó, egyre jelentősebb kulturális és tudományos centrummá formálódó településként a magyar reformkor eszméinek bölcsőjeként tölt be kulcsszerepet történelmünkben. A második periódus – amely az 1867-es kiegyezéssel veszi kezdetét, és a Millenniumig ível – az 1873-as városegysítést követően robbanásszerű gyorsasággal folytatódó gyarapodás és modernizáció korszaka, melynek végeredménye a századfordulón háromnegyedmillió lakost számláló világvárosi léptékű Budapest művészeti, tudományos és gazdasági virágzása.

A munka behatóan foglalkozik a Margitszigetnek a városlakók életében – mindenekelőtt a kulturált kikapcsolódás és szabadidős feltöltődés kapcsán – betöltött szerepével. E kontextusban első helyen áll a Budapestet szintén az európai fővárosok élvonalába emelő fürdőkultúra létesítményeinek bemutatása, amely a fürdőbeli szolgáltatásoknak a polgárok életvitelére, közérzetére gyakorolt hatására is figyelmet fordít: e ponton elsősorban a Margit és a Császár fürdő komplexumai érdemelnek említést, amelyeket gazdag képanyag reprezentál.

A könyv változatos és gazdag korabeli metszet-, illetve festményanyagot, valamint fotógyűjteményt vonultat fel, amelyek a Sziget szép természeti környezetét, gazdag növényvilágát és egyedi építészeti alkotásait mutatják meg az olvasónak. A fényképek zömét a századfordulós Budapest legismertebb és legnépszerűbb fotósa, Klósz György készítette. A ké-

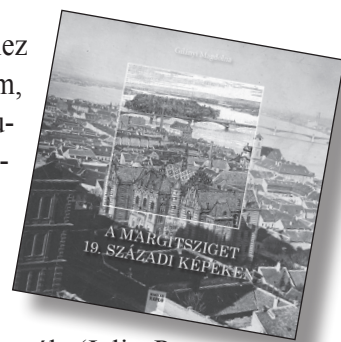
peken ábrázolt helyszínekhez a magyar történelem, irodalom, művészettörténet és földrajztudomány jeles képviselői (többek között Kazinczy Ferenc, Törs Kálmán, Hunfalvy János, Jókai Mór) mellett német, angol és orosz utazók, történétírók és társadalomkutatók (Julia Pardoe, John Paget, Vlagyimir Boronyevszkij) által adott leírások nyújtanak információs háttérrel.

A forrásgyűjteményben kitüntetett hangsúly helyeződik a IV. Béla által alapított, később a domonkos szerzetesrend által birtokba vett, ám a történelem viharai miatt régóta romokban heverő kolostorára. A szakrális jelentőségű épülethez köthető legendák és valós események a Margitszigetet természetföldrajzi és urbanisztikai szerepkörén túlmutató jelentéssel ruházzák fel.

Fontos azt is kiemelni, hogy egy Budapest történetével bármilyen megközelítésben foglalkozó kutató nem kerülheti meg a város 19. századi történelmének talán legtragikusabb mozzanatát, az 1838-as nagy árvizet, amely a korábbi városszerkezetet radikálisan megbontva – némileg paradox módon – megalapozta a század második felében lezajló nagyvárosi fejlődést. E könyvben sincs ez másként: a pusztító esemény a Budapesti Történeti Múzeum által őrzött metszeteken tárul fel az érdeklődő előtt.

Gilányi Magdolna a mű összeállítása és tematikus szerkesztése során arra törekedett, hogy az olvasmányosság, az esztétikai igényesség, valamint a kutató történetésztől elvárható alaposág követelményeinek egyaránt eleget tegyen. Ezt többek között az idegen nyelvű forrás-szövegek fordításainak szakszerűsége és pontossága is bizonyítja: a szóban forgó írások kivétel nélkül könnyen befogadható és színvonalas olvasmányok, emellett az eredeti mondanivalót is hűen közvetítik. A szakmai precizitás mellett szól az a tény is, hogy a könyv teljes terjedelmének felét kitevő és Budapest fejlődéstörténetének kronológiájába illeszkedő képek a magyar mellett angol, német és lengyel nyelvű címekkel, illetve feliratokkal vannak ellátva.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a könyv méltó folytatása a – Jókai Mór által egykor a magyar főváros tündérgertjének nevezett – Margitszigetről eddig napvilágot látott ismeretterjesztő, illetve művészi célzatú munkáknak.

**Szellem és életmű
– megalkuvások
nélkül** Szirtes Gábor:
„*Dráma hősenek jöttem
a világra.*” – Rajnai
László pályarajza, Pro
Pannonia Kiadó, 2015.

Szirtes Gábor 2015-ben Pécsen, a Pro Pannonia Kiadói Alapítvány gondozásában megjelent kötetében Rajnai László élet- és pályarajzának bemutatására vállalkozik, aki a XX. századi magyar szellemi élet egyik legeredetibb egyénisége. A szerző részletesen, az életrajzi adatok és események pontos nyomon követésével vázolja fel a különösen tehetséges és sokoldalú, ugyanakkor viszonylag hosszú élete során rendkívül sokat szenvedő és nélkülöző irodalmár, kritikus és műfordító személyes sorsának és szakmai pályafutásának fő állomásait. A mű fő fejezetein belül további alegységek részletezik Rajnai életútjának és szakmai tevékenységének periódusait.

A könyv a konkrét, tényszerű életrajzi adatokat néhány kivételtől eltekintve arányosan vegyíti az alkotói pályafutás legfontosabb mozzanataival: a szerző ennek révén igyekszik igazolni, hogy a személyes életsors sokszor megoldhatatlannak tűnő helyzetei közvetlen párhuzamba állíthatók a tudományos karrier építését folytonosan gátló és ellehetetlenítő akadályokkal. Ezzel összefüggésben Szirtes figyelemre méltó érzékenységgel és pszichológiai éleslátással mutat rá Rajnai egyéniségének rendkívüliségére, a tiszta eszményekhez mindenfajta kompromisszumot és megalkuvást elutasítva ragaszkodó attitűdjére, amely lelki alkotásának legjellemzőbb vonása. Amellett foglal állást, hogy e tényezők elsődleges szerepet játszanak Rajnai László egyéniségének az adott kor normáival szembeni kibékíthetetlen szembenállásában, és ebből származó szüntelen harcában, amelyet az aktuális állapotokkal (a létező szocializmus politikai és társadalmi normarendszere) szemben folytatott. Ennek közvetlen következménye az embertársaitól élete előrehaladásával egyre nagyobb mértékben megmutatókozó elszigetelődése, amely bensőséges baráti kapcsolatait is negatívan befolyásolta: sorsát a szükség-szerű külső körülmények (hátrányos családi helyzet, személyes veszteségek, magánéleti konfliktusok, betegségek) mellett különösen nehezítette. Ennek kapcsán érthetővé válik Rajnai László eredendő idegenkedése és elutasító hozzáállása a hírnévvel és a hivatalos szakmai elismertséggel szemben, amelynek elsődleges oka abban keresendő, hogy a látványos

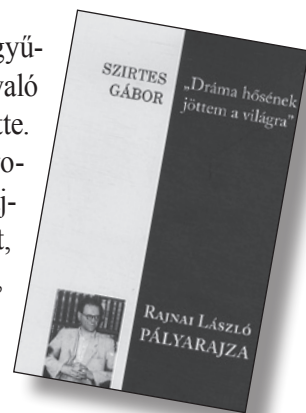
hivatásbeli sikereket leginkább a gyűlölt politikai rendszer normáival való azonosulás eredményének tekintette.

A szerző az életút legmeghatározóbb mozzanataiként jellemzi Rajnai legendás baráti kapcsolatait, amelyek idősebb pályatársához, Várkonyi Nándorhoz, illetve egykori egyetemi csoporttársához, Rába Györgyhöz fűzték. Továbbá alapos áttekintést ad a kortársakkal – mindegyikről az irodalomkritikai szakma képviselőivel, valamint a második világháború utáni magyar irodalom legkiemelkedőbb alakjaival (többek között Kodolányi János, Pilinszky János, Csorba Győző, Takáts Gyula, Németh László, Nemes Nagy Ágnes, Tüskés Tibor, Weöres Sándor) kialakított kapcsolatairól, amelyek hatással voltak élete legjelentősebb, „sorsfordító” eseményeire.

A szerző Rajnai pályafutása egyik mérföldköveként tekint a Dante-életmű kutatásában kiteljesedő irodalomtörténeti tevékenységére, melynek külön fejezetet szentel. Az egész életutat meghatározó nehézség, sőt, tragikus sorsot jól példázza, hogy nagyszabású terveinek legtöbbször megghiúsult, illetve torzóban maradt: a Kölcseyről és Pilinszkyről szóló monográfiák „sorsa” is e tényt támasztja alá. A szerző világosan és egyértelműen ad hangot azon véleményének, miszerint Rajnai Lászlóra vonatkozóan kétségteljesen érvényesnek tekinthető az a szomorú és paradox tény, hogy egy különleges tehetségű, hatalmas műveltségű és abszolút érvényű erkölcsi elvekhez igazodó alkotó egyén egész életen át kitartóan végzett munkájának eredménye csak halála után vált kézzelfoghatóvá. Ez alól egyedül a Vörösmarty munkásságát elemző monográfia jelent kivételt, amely a személyes és szakmai elhivatottság „ars poeticájaként” is olvasható.

A rendkívül informatív, könnyen olvasható és az ábrázolt élethelyzetek és események személyes átélését megkönnyítő stílusban megírt munka gyenge pontjaként emelhető ki az esetenként túlzott részletességgel taglalt életrajzi elemeknek az eltérő tematikájú fejezetekben, ugyanazon kontextusban történő többszöri ismétlődése, illetve elsősorban a szerkesztés pontatlanságaiból fakadó helyesírási hibák olykor zavaró jelenléte. Összességében azonban leszögezhetjük, hogy Szirtes Gábornak sikerült magas szinten elvégeznie célként kitűzött feladatát.

Tóth Gábor

Boda Magdolna (1956, Csongrád) költő, műfordító. Első verseskötete 1999-ben jelent meg *Meztőláb a tízes parázsón* címmel. Újabbban a máltai irodalommal foglalkozik.

Csikós Attila (1969, Szombathely) író, számos színházi előadás dramaturgja, irodalmi munkatársa. Kísprózái rendszeresen olvashatók irodalmi folyóiratokban. *Két összeillő ember* című színműve jelenleg is műsoron van a Székesfehérvári Vörösmarty Színházban, illetve a szatmárnémeti Harag György társulat előadásában. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *A napon sütőkező hal* (regény, 2015).

Csontos János (1962, Ózd) költő, író. A Magyar Nemzet publicistája, a Nagyítás főszerkesztője volt. József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötetei: *Tíz év* (2015), *Angyaldekameron* (2015).

Czákó Gábor (1942, Decs) író, kritikus, képzőművész, a magyar katolikus újságírás megszervezője, a Duna Televízió *Beavatás* című esszéorozatának szerzője. Jogi diplomája megszerzése után szerkesztőként dolgozott a Mozgó Világnál (1978–1983), az Igennél, a Magyar Szemlélnél. Többek között József Attila- (1975), Arany János- (2000), Babits Mihály- (2000), Pro Literatura- (2008), Stephanus- (2009) és Kossuth-díjas (2011). Legutóbbi kötete: *Történeteink almáspitével* (2015).

Czilli Aranka (1982, Kovászna) költő Kolozsváron végzett a Babeş–Bolyai Tudományegyetem néprajz–magyar szakán. A kovásznai Körösi Csoma Sándor Iskola központ magyar nyelv és irodalom szakos tanára, emellett a helyi Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesületben író-olvasó találkozókat szervez. Írásai több alkalommal jelentek meg a romániai magyar lapokban (Helikon, Romániai Magyar Szó, Korunk, Krónika, Székelyföld) és magyarországi folyóiratokban (Agraria, Lyukasóra, Magyar Napló). 2000-ben és 2001-ben részt vett a Diákirók, Diákköltők Találkozóján, Sárovaron.

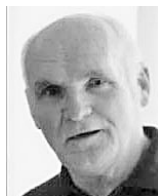
Ferdinandy György (1935, Budapest) író. 1964-től a Puerto Ricó-i Egyetem tanára. 1976-tól 1985-ig a Szabad Európa Rádió külső munkatársa. József Attila- (2000), MAOE Életmű- (2006) és Arany János-díjas (2015). 2011-ben kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével. Legutóbbi kötete: *Kagylócska* (novellák, 2016).

Filip Tamás (1960, Budapest) költő. Közjegyzőként dolgozik. A Kortárs, majd a Magyar Napló versrovatát szerkesztette. A Dokk világhálós költészeti folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Album* (válogatott és új versek, 2015).

Fodor Ákos (1945, Budapest – 2015. február 21., Budapest) Artisjus-Életműdíjas, Nádasy Kálmán-díjas költő, műfordító, a magyar haiku egyik legnagyobb mestere. Mintegy félszáz zenés színpadi mű magyar szövegét készítette, és számtalan dalszöveget írt. Legutóbbi kötete: *Gyöngyök, göröngyök* (válogatott versek, 2015).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító irodalmi munkásságát a Tiszta szívvel nemzedékében kezdte. Veszprémben él. Magyar Napló-nagydíjas (2000), Szabó Zoltán-díjas (2005), a Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívódíjában (2003, 2004, 2009), különdíjában (2005) és összevont díjában (2007, 2011) részesült. Legutóbbi kötete: *Kertek és kerítések* (2014).

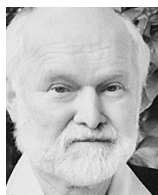
Kabdebó Tamás (Budapest, 1934) író, költő, műfordító, irodalomtörténész, kultúrtörténész. 1952–1956 között az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar nyelv- és irodalom szakos hallgatója volt. 1956-ban Nyugat-Európába emigrált. A walesi egyetemen 1960-ban történelemből, a londoni egyetemen 1969-ben könyvtártudományból szerzett oklevelet. Nagy-Britanniában a Westminster Egyetem könyvtárát igazgatta, Brit-Guyana-ban a georgetown-i Egyetemi Könyvtárát vezette, majd Írországban a Maynooth Egyetemi Könyvtár igazgatója lett. Kutatási területei: magyar–ír, magyar–angol kapcsolatok, diplomáciatörténet. Jelenleg Írországban él. Legutóbbi kötete: *Bárhol legyek, a Dunát látom* (2012).

Kemény Krisztián (1976, Mór) levéltáros–történész. 2003-ban szerzett diplomát a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának történelem–levéltár szakán. 2002-től a budapesti Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárának munkatársa. 2007-től a XVIII–XIX. századi iratanyag egyik referense; 2012-től tanácsos. Kutatási területe az 1848–1849. évi magyar forradalom és szabadságharc katonai története, elsősorban a különböző parancsnokok, alakulatok és összecsapások tárgykörében. E témákban több tanulmány, cikk és recenzió szerzője.

Kisfaludy András (1950) a Magyar Képzőművészeti Főiskolán és az ELTE magyar szakán tanult. Hivatásos zenész. 1974-ben a Pannónia Filmstúdióba került Kovásznai György rendező mellé asszisztensnek. 1988-tól dokumentumfilmekkel foglalkozik, munkáit több hazai és külföldi fesztiválon díjazták. 1998-tól a Magyar Dokumentumfilm Rendezők Egyesületének elnöke. Kiadott nyolc könyvet, rendezett hat tematikus dokumentumfilm fesztivált. 2000-ben Balázs Béla-díjat kapott.

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. *A gyermekkor tiündöklése* című regényéből *Budakeszi srácok* címmel játékfilm készült. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila- és Babérkoszorú-díjas. Legutóbbi kötete: *Honvédek, hírszerzők, légionisták. A szabadságharc lengyel résztvevőinek életrajzi lexikona 1848–1849* (2015).

Kődböcz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar–történelem szakán, majd PhD fokozatot szerzett. Jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanszékének docense és az *Agria* című folyóirat főszerkesztője. Egerben él. Kutatási területe az 1945 utáni magyar irodalom.

Díjai: Eger város irodalmi nívódíja (2009), Eszterházy Károly-emlékérem (2010), Partiumi Írótábor irodalmi díja (2011), MMA-ösztöndíj (2013), Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj (2015), Hídverő-díj (2015). Legutóbbi kötete: *Szépen magyarul, szépen emberül* (2014).

Lezsák Sándor (1949, Kispest) Pilinszky János-Bethlen Gábor-, Szent Adalbert-díjas költő, tanár, politikus. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola magyar–történelem szakán végzett. 1988-ban a Magyar Demokrata Fórum alapítója. A Lakitelek Alapítvány és Népfőiskola alapítója, kuratóriumi elnöke. A Mindszenty Társaság ügyvezető elnöke. 1994-től országgyűlési képviselő, 2006-tól a Fidesz frakció tagja. Az Országgyűlés alelnöke. Legutóbbi kötete: *Társai elmentek Megváltót nézni* (versek, 2015).

Oláh András (1959, Hajdúnánás) Bánkuti Miklós-díjas költő, drámaíró. A nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán és a debreceni Kosuth Lajos Tudományegyetemen végzett. Jelenleg Mátészalkán él, a Partium szerkesztője. Legutóbbi kötete: *A szökevény / Az utolsó játszma* (drámák, 2014).

Olasz Ferenc (1943, Alsópáhok) filmrendező, fotográfus több mint száz művészeti filmet készített a *Nagyszentmiklósi kincstől* a középkori magyarországi művészet legszebb emlékein át *Csontváry*-ig. Ezek mellett a népi vallásosság tárgyi emlékeinek bemutatását tekintette legfontosabb feladatának. Többek között Balázs Béla-díjas (2013), és megkapta a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét (1994). Legutóbbi kötete: *Passió – Kálváriák a Kárpát-medencében* (album, 2015).

Papp-Für János (1976, Hajdúdorog) Bella István-díjas költő. A Kertész László Hajdúsági Irodalmi Kör elnöke, A Tokaji Írótábor titkára, a Magyar Írószövetség Hajdú-Bihar megyei csoportjának titkára, a Hajdúböszörményi Nemzetközi Író- és Alkotótábor vezetője, a Bar-talk zenekar gitáros-énekese, a Partiumi Írótábor kurátora. Legutóbbi kötete: *minden után. művészeti kortanok* (versek, 2015).

Pintér Lajos (1953, Szeged) József Attila- és Radnóti-díjas költő. Az ELTE magyar–népművelés szakán végzett az Eötvös Kollégium tagjaként. A Jelenlét alapító szerkesztője, 1976-tól a *Forrás* szerkesztője, főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *fényöröm fénybálat* (versek, 2015). (Fényképét Bosznay Ágnes készítette.)

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) szerkesztő, történész, 1995-től a Magyar Napló munkatársa. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kutatója, fordításában és gondozásában több, az orosz fegyveres beavatkozásra vonatkozó kötet jelent meg, doktori (PhD) disszertációját is ebből a témakörből írta. Kiadónk idén *Orosz fegyverekkel Ferenc Józsefért* címmel adta ki tanulmánykötetét. Salföldön él.

S. Király Béla (1957, Sóvárad) közíró, gimnáziumi tanár a kolozsvári Babes–Bolyai Egyetem filozófia–történelem szakán végzett 1982-ben, majd az ELTE politológia szakán 2000-ben. Budapesten él és tanít, a Magyar Szemle szerkesztője. Esszéi, tanulmányai, versei, cikkei hazai és külföldi folyóiratokban, napilapokban jelentek meg. Legutóbbi kötete: *Zseblámpafényben* (versek, 1995).

Szegedi Kovács György (1959, Szeged) Vörösmarty-díjas költő. Gyermekkorát a szerb határ melletti Kelebián töltötte. Tanulmányait az Adventista Teológiai Főiskolán végezte. 1987 óta publikál folyóiratokban, nyolc önálló könyv szerzője. Sárszentmihályon él. Legutóbbi kötete: *Enyhítő körülmények* (versek, 2014).

Tóth Gábor (1983, Szeged) 2014 májusában szerzett a Szegedi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskolájában PhD fokozatot. Eddigi publikációinak nagy része Martin Heidegger Kant-interpretációja témakörében az *Elpis*, az *Asociación Hispanismo Filosófico*, illetve a *Revista de Bajo Palabra* című folyóiratokban jelentek meg.

Varró Annamária (1988, Tihany) irodalomtörténész. 2012-ben végzett a PPKÉ-n kitüntetéses diplomával mint magyar nyelv és irodalom szakos bölcsész. Ugyanebben az évben ösztöndíjként felvételt nyert az Irodalomtudományi Doktori Iskolába, ahol 2015 augusztusában szerzett abszolutóriumot. Fő kutatási területe a vers- és líraelmélet, a test és a szöveg kapcsolata, valamint Pilinszky János lírája. Rendszeresen publikál kritikákat és tanulmányokat irodalmi folyóiratokban.

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, szerkesztő. 2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. A Magyar PEN Club volt titkára, a Magyar Írószövetség Műfordítói Szakosztályának elnöke, a Magyar Napló versrovatvezetője. Bella István- (2008) és József Attila-díjas (2015). Legutóbbi kötete: *Össze* (válogatott és új versek, 2015).